

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

83 / 38

NOIEMBRIE 1998

Revistă editată de
Fundatia Culturală
Magazin Istoric

Președinte de onoare
DIMITRIE STURDZA

Director – redactor-șef
CRISTIAN POPIȘTEANU

Secretari generali de redacție:
Ioana Ursu, Dorin Matei

Redactori:
Florentina Dolghin,
Ioan Lăcustă,
Doina Pascu,
Marian Ștefan

Secretar de redacție:
Theodor Lianos

Macheta artistică:
arh. Marian Oproiu

Corectura: Georgeta Apreotesei,
Constanța Avram

Dactilo: Floarea Dragne,
Tudora Petre

Consilier onorific:
Radu Ion Popescu

București, Piața Valter Mărăci-
neanu, nr. 1-3, sau prin Intrarea
Victor Eftimiu, nr. 2 (fostă
Dr. Marcovici), etaj III, camerele
281, 285, 287, Sectorul 1, Oficiul
postal nr. 1, Căsuța poștală 1-702,
Cod 70711, Telefon: 315.09.91

Tipografia R.A.I. – „COREST” –
București, director general Dumitru
Constantinescu; director comercial
M. Vlădeanu; director M. Soare

1-4 Când rostești cuvântul **Bucovina**, gândul te duce mai întâi la mănăstirile pictate. Ultima între acestea a fost Sucevița, pe care învățatul francez Paul Henry o socotea „testamentul artei moldovenesti din secolul al XVI-lea”. Pronaosul, în care pătrunzi după ce ai trecut prin gropniță, te întâmpină cu puzderia de personaje zugrăvite. Am ales un detaliu din pictura de pe boltă, cea de-a doua calotă, unde este reprezentată Sfânta Treime în centru (cu Isus Cristos, pe care Avraam și Sara se pregătesc să îl servească), și două dintre conciliile ecumenice. Fundalul acestora este format dintr-o numeroasă gardă, ale cărei halebarde se înalță către cer; în centru stă împăratul, pe tronul său, înconjurat de episcopi, așezați la același nivel cu el, iar în spatele acestora alți prelați. Discuțiile au loc undeva în spate, maiestrea primului rând nefiind tulburată în nici un fel

2 În timpul „Ciumei negre” din secolul XIV, populația Europei a fost decimată. Peste două secole avea să apară un curent de gândire – mercantilismul, ce a dominat Europa până în sec. XVIII – puternic influențat de consecințele **demografice** ale catastrofei din urmă cu 200 ani. Adepții mercantilismului vedeau în populație o sursă a bunăstării. Frederic II al Prusiei (1740-1786) spunea chiar că „numărul oamenilor face bogăția unui stat”. Tot în secolul XVI s-a născut, în Germania, o puternică mișcare de reformare a Bisericii, inițiată de Martin Luther (în stânga electorului de Saxonia, Frederic I, iar în dreapta marele umanist Melanchton, într-un tablou pictat de Lucas Cranach cel Bătrân). Mercantilismul, Reforma și Umanismul au fost generate de noua clasă în ascensiune, burghezia

3 Sankt-Petersburgul (devenit în anii puterii sovietice Leningrad), capitala țărilor ruse, născută din reformele lui Petru I, a reprezentat o țintă pentru armatele hiteriste în ofensivă. Sala tronului din marelă palat al **Petrovdorețului**, decorată în anii '70 ai sec. XVIII, cu portretul Ecaterinei II (sus) și panorama Petrovdorețului, având în centru catedrala „Petr și Pavel”, construită în anii 1894-1905 (jos)

UN GÂND PE LUNĂ

„Este important ca guvernele să se bucure de sprijinul intelectualității. Și mai important este ca intelectualitatea să se simtă reprezentată de către cei ce guvernează.

Cine deține puterea trebuie să slujească cultura, trebuie să facă lucruri utile pentru cultură.

Și totul trebuie făcut respectând autonomia lumii intelectuale.”

Walter Veltroni, ministrul Bunurilor Culturale, vicepreședinte al Consiliului de Miniștri, fost director al ziarului l'Unita, la Festivalul Internațional al Filmului de la Locarno, Elveția
(A 5-a ediție – 3-16 august 1998)

Cartea dumneavoastră de istorie
în fiecare lună

SUMAR noiembrie 1998

BUCOVINĂ – DULCE GÂND

4 Speranța

Articol-program al gazetei
Bucovina, 4 octombrie
1848

5 Oamenii

Hurmuzăkeștii

I. LUCEAC

9 Lupta

Înființarea unui consulat
român la Cernăuți, în 1892

A. CĂPUȘAN

14 Drumul spre împlinire

De la Salonic la Iași, cu
mesaje de la Aliați

V. ANTONESCU

19 Întrebare despre un vis spulberat

1946. Bucovina și Basara-
bia, probleme pentru ofițe-
rul cu educația

P. OTU

21 Peleş, ianuarie- aprilie 1948. Inventari- erea bunurilor de artă foste regale

R. BOGDAN

28 Din mape diplomatice

Rapoarte franceze despre
liderii comuniști de la
București

O. BOZGAN

35 La al cincilea sem- nal va fi ora ...Moscovei

Efectele Convenției de
Armistițiu asupra Societății
Române de Radiodifuziune

F. ACATRINEI

38 Ascultând degeaba Interceptarea emisiunilor de radio străine, 1986-1989

M. CONOVICI

40 Securitatea: sabia ascuțită a partidului

C. TRONCOTĂ

43 Sfaturi interesante Consilierii militari sovietici

G. RĂDUICĂ

PERSONALIA

44 Se revarsă stepa

M. CANTACUZINO

A FOST ODATĂ CA NICIODATĂ UN SECOL XIX

50 Revoluția în pași de dans

Altfel despre 1848

A. SILVAN-IONESCU

53 Hortense Cornu

S. CRISTESCU

57 Egerii, vedete și sateliți politici

Saloane pariziene

A. DAVIER

61 Soarele roșu pârjolește deșertul

Instaurarea puterii bolșevice în Asia și Caucaz

EVENIMENT

67 Precum Ștefan cel Mare

127 000 de petroliști citioresc o biserică pentru românii din Herța

I. LĂCUSTĂ

69 Leningrad – ți se pregătise ceva

Stalin era hotărât să arunce orașul în aer

F. DOLGHIN

71 Operația a reușit, dar pacientul mișcă încă

Cehoslovacia, la o lună după 1968

M. RETEGAN

ISTORIA DE MÂINE

75 Piramida răsturnată

Evoluții și perspective demografice în Germania

J. SCHMID

DE PE PERGAMENT PE CELULOID

79 Eliot Ness versus Al Capone

B. ISPAS

84 Christina, regina nărăvașă

Suverana Suediei renunță la tron pentru religia catolică

ASASINATE

87 Doi trăgători pentru doi regi

Portugalia, 1908

RUBRICI

33 NATO – scurtă istorie

E. PREDĂ

65 Petrolul românesc – incursiune în timp

I. LĂCUSTĂ

70 Fundațiile Inter- naționale Constantin Brâncuși

82 Cititorii scriu istorie; Cititorii în replică

89 Zig-zag prin secolul XX

93 Concurs Magazin istoric

68, 86; 92; 95 Cărți sosite; Rebus; Dialog

Timpu
Tadev-
rat minunat în
care trăim, ca
prin-o lovire
magică, a sfă-
rămat toate
lanțurile spi-
ritului...

Bucovina
nu trebuie să
rămână în-a-
poi în lupta
intelectuală
ce s-a aflat

pentru aceste mai înalte bunuri ale omenirii... Căci, ah, Bucovina, și ea nu mai puțin decât celelalte ale sale surori provincii, au simțit apăsarea de fier a căzutului despotism și ca un sângerat prin mii de răni și ea a avut un trecut întunecos și fără mângâiere. Din pricina depărtării sale de la centrul puterii statului, necunoscută sau puțin cunoscută, uitată, părăsită, în tot felul tratată cu o mână de maștăhă, ani îndelungați în cătuși ținută de o birocrație obraznică sau incapabilă, Bucovina au bătut un pahar a durerilor mult mai amar decât unele din provinciile austriace. Cu cât mai adâncă simțeam ocară noastră, cu cât suferințele noastre erau mai mari, cu atâta mai sinceră și mai vie este bucuria noastră pentru zborul ce s-au făcut în instituțiile noastre politice – zbor a cărui importanță este universală. Cu atâta mai mari, în sfârșit, sunt speranțele, sunt așteptările ce noi întemeiam pe aceste, pentru dezvoltarea intereselor noastre...

Prin prinoasă însă poziție geografică a Bucovinei, care se arată ca sentinela sistemului statelor din centrul Europei, cea mai înaintată spre răsărit, precum și prin naționalitatea românească care este în ea predominantă, foaia noastră mai este cu osebire chemată de a mijloci și cunoștința ambelor surori Moldova și Valahia, Austriei și Germaniei, care au de apărut în aceste principate interese de o nemăsurată importanță, și pentru care aceste frumoase țări mai că sunt încă o terra incognita, atât de rar străbate din ele vreo știre sigură!

Aflându-ne la granița Moldovei, din care și Bucovina până la 1775 au făcut parte întregitoare și cu care această din urmă este unită prin fireștelegături a unei aceeași naționalități, a istoriei, a religiei, a nărvurilor și a multor altor relații de trebi și de familii, noi nu putem tăgădui interesul nostru cel mai viu ambelor principate și cercărilor lor de a-și îmbunătăți starea și de a călca pe calea libertății și a fericirii, cale care prin marile întâmplări de la mart s-au câștigat mai norocitei Bucovine: noi nu ne putem opri de a trage în sfera cercetărilor noastre călcatele lor drituri și de a face să răsune prin foaia noastră glasul nefalsatului adevăr, pe care un terorism fără pildă se pare că vroiește într-aceste asuprite țări a-l osândi la o vecinică tăcere. Foaia noastră va fi încă și reprezentantul simpatiilor care există în

Bucovina

ГАЗЕТЪ РОМЪНСКЪ Românișke Zeitung

ПОЛИТИКА, РАДИЦИ ИЛИ АГРОПАТЪ. Politik, Kirche und Literatur.

N° 1.

ЧЕРНОВЦІ. — 27-го 4 ОКТОБРЕ
Сърнові. — Montag den 16 October

1848

principatele
danubiane
pentru Aus-
tria și Germa-
nia, atât din
pricina bine-
făcătoarelor
relații comer-
ciale ce sunt
între unele și
alte, cât și
a noilor și
vrednicilor de
răvnit insti-
tuții ca acestea

din urmă au câștigat, nu mai puțin și prin înfrăurirea ce Austria și Germania sunt mai ales menite a exerția asupra viitorului țărilor românești, simpatii care în timpurile din urmă s-au manifestat mai tot așa de strălucit în ambele principate ca și între românii austrieci. Prin cultivarea însă a acestor simpatii nădăjduim a fi folositori ambelor părți.

De aceea foaia noastră va cuprinde pururea știrile cele mai noi, mai întinse și mai pozitive din ambele principate, asupra cărora în momentul acesta sunt îndreptați ochii Europei, din pricina nenorocitelor lor silinți spre libertate și a ocupației prin o cumplită armie turco-rusească – care le-au fost consecvența – și în care acum se joacă o dramă, a cărui sfârșit nici o prevedere omenească nu o poate hotări, dramă însă care lesne poate deveni preluđuul soluției silite a chestiei orientale, care, ca spada lui Damocles, astăzi, atârna asupra obositei și de pace însetatei Europi.

Nu vom lipsi asemenea a ne ocupa și de soarta fraților noștri români – în număr de mai mult de trei milioane – din Ungaria și Transilvania, și așa vom aduna știri regulate despre lucrările lor, ca prin aceasta să le dovedim toată frățeasca împărtășire, la care prin aceeași naționalitate suntem îndatorați.

Colaborația a multor scriitori de talent, făgăduită acestei foi, ne pune în plăcuta poziție de a împărtăși cetitorilor noștri, pe lângă deosebite articole de un interes comun, și noi producții a literaturii românești, încât acestea se vor potrivi cu scopul gazetii noastre. În acest chip foaia noastră va fi o oglindă a activității intelectuale a românilor... (Bucovina. Gazetă românească pentru politică, religie și literatură, an I, nr. 1, 4 octombrie 1848; fragmente.)

Anul acesta, când se împlinesc 150 ani de la Revoluția română din 1848, publicăm câteva dintre articolele-program ale gazetelor revoluționare. Desigur, ele poartă amprenta epocii, cu o retorică specifică, avântată, cu naivități și informații lacunare, care nu le diminuează însă valoarea de document. Tocmai pentru aceasta le și prezentăm cititorilor noștri.

HURMUZĂKEȘTI -

ACEȘTI „FRAȚI GOLEȘTI“ AI BUCOVINEI

Bucovina istorică, azi, e „o țară a trecutului“, prezentul ei fiind compus doar din amintiri și speranțe. Și dacă tot vorbim despre amintiri, nu putem să nu evidențiem rolul pe care l-a jucat familia Hurmuzaki în mișcarea social-politică și culturală a românilor din această provincie românească răpită din trupul țării în 1775. Frații Hurmuzaki acești „Golești ai Bucovinei“ – fiind răsfirați, prin toate fostele provincii ale vechii Moldove, au devenit, prin activitatea lor, un simbol al unității românilor din toate teritoriile.

Anul 1859 a avut darul să aducă o înviore în conștiința și speranțele românilor din Bucovina. Unirea Principatelor – eveniment extern pentru bucovineni – le-a reîmprospătat în memorie revoluția de la 1848, adoptarea Constituției de la 4 martie 1849, conform căreia Bucovina își obținuse autonomia administrativă.

„Un fiu al surorii Bucovina“

Evocând opera culturală și națională înfăptuită de Hurmuzăkești după revoluția de la 1848, dorim să amintim mai ales contribuția celui mai mare dintre ei la această operă. Este vorba despre Constantin Hurmuzaki. S-a născut la 12 noiembrie 1811, la Cernauca – moșia tatălui său Doxaki Hurmuzaki, situată la vreo 12 kilometri distanță de Cernăuți. Mărturia de botez eliberată de Parohia Cernauca la 13/25 martie 1856 se află la Biblioteca Academiei Române.

Între 1818 și 1830, Constantin a absolvit, împreună cu fratele său Eudoxiu, studiile primare, gimnaziale și liceale la Cernăuți. Atestatul de absolvire a liceului

ILIE LUCEAC,
Cernăuți

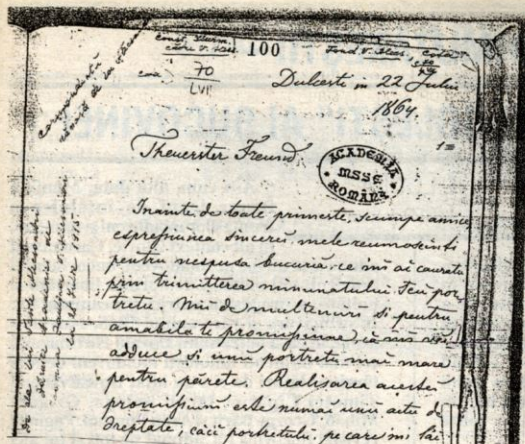
Așa cum, altă dată, Mănjina fusese locul de întâlnire a fruntașilor moldoveni și munteni, în alt context istoric, Cernauca îi

adunase la un loc pe moldoveni, bucovineni și ardeleni, toți animați de dorința libertății și unității, a propășirii patriei și neamului lor. În primăvara și vara anului 1848, s-au aflat acolo, în casa bătrânului Doxaki Hurmuzaki, cei mai influenți unioniști moldoveni de mai târziu. Alături de ei s-au aflat transilvănenii Timotei Cipariu, Iacob Bologa, Grigore Mihali, George Bariț și Aron Pumnul. Paginile revistei Bucovina i-a adunat pe toți și tot aici a văzut pentru prima dată, parțial, lumina tiparului Dorințele partidei naționale în Moldova, programul redactat de M. Kogălniceanu, având ca idee centrală unitatea națională. Același ziar a avut curajul să publice informații și comentarii despre evenimentele revoluționare din anii 1848-1849 care s-au desfășurat în toate teritoriile românești.

Constantin Hurmuzaki a fost „un patriot bun și a lucrat pentru țară...”

(Secunda Humanitatis Classi), eliberat la 15 iunie 1830, îl califică ca șef de promoție cu „primam emnenter” la toate obiectele de studiu. Între anii 1830 și 1836, frații Constantin și Eudoxiu (viitorul istoric; vezi *Magazin istoric*, nr. 1/1974) au studiat dreptul la Universitatea din Viena. Informațiile asupra activității lor din acei ani sunt sporadice. Câteva date găsim în studiul istoricului Teodor Bălan intitulat *Din corespondența familiei Hurmuzaki 1831-1899*, rămas până acum în manuscris și care a început să fie publicat în revista *Glasul Bucovinei*, nr. 1/1998. Raportul intitulat *Din viața de student a lui Constantin Hurmuzaki la Viena*, tipărit în 1936 de Mihai Popescu în *Revista Arhivelor* aduce

Facsimilul scrisorii către V. Alecsandri, din 22 iulie 1864

oarecare lumină, arătându-ne că frații Constantin și Eudoxiu nu urmau numai cursurile universitare, ci se interesau și de starea politică din Moldova.

În baza scrisorilor rămase de la familia Hurmuzaki, Teodor Bălan scria că „în primăvara anului 1837 Constantin Hurmuzaki a părăsit definitiv Viena“, întorcându-se în Bucovina, unde a stat un timp acasă, la moșia Cernaucă. Ar fi îmbrățișat probabil cariera de magistrat sau de avocat, dacă n-ar fi intervenit două împrejurări care l-au făcut să părăsească Bucovina. Prima era de ordin sentimental – dragostea lui pentru Elena Petrino, fiica lui Apostolo Petrino, cu care tatăl Doxaki i-a interzis să se căsătorească; a doua a fost invitația de a se angaja la boierul Costache Balș din Dumbrăveni (Moldova), care avea moșii și în Basarabia și pentru care moșii Constantin Hurmuzaki avea să poarte procese îndelungate pentru a le recăștiga de la boierul Alexandru Moruzi, în mâna căruia ajunseseră. Reprezentarea intereselor boierului Costache

Balș, cât și administrarea moșiei acestuia Galbăna (Basarabia) i-au consumat multă energie și timp, cum aflăm din corespondența fraților lui Alecu, George și, parțial, din cea a lui Eudoxiu.

Începând cu anul 1844-45, Constantin s-a stabilit definitiv în Moldova, unde Logofeția juridică și Consiliul domnesc i-au recunoscut competența și dreptul de avocat în cauze civile. În 1850 a fost numit membru în Comisia pentru reorganizarea învățământului public din Moldova, iar în 1852 membru în Comisiunea legilor, căreia, după numai un an, i-a prezentat textul primei părți a Codului penal. Pentru activitatea sa rodnică de redactare a Regulamentului școlar și a Codului penal, Constantin Hurmuzaki a fost distins cu titlul de agă și mai târziu de mare vornic, iar prin decretul domnesc din 1 aprilie 1856 i s-a recunoscut formal împământinirea, precum reiese din uricul domnesc publicat de Ion G. Sbierea în 1899. G. Sion – unul dintre fruntașii moldoveni care în anul 1848, alături de Alecsandri, Kogălni-

ceanu, Al. I. Cuza și alții, se refugiase în Bucovina – scria cu acel prilej că recunoașterea cetățeniei nici n-ar fi trebuit să se mai facă, întrucât „în orice țară română el avea drepturi firești pentru aceasta; originea sa națională, meritele sale personale, independența opiniei și a caracterului său, devotamentul său pentru binele comun, pentru dreptul public și pentru viața națională erau însușiri prea rare și prea recunoscute, pentru ca să i le fi contestat cineva vreodată. Moldova dar, în ajunul nașterii sale, câtă a se felicita că a primit în brațele sale pre un fiu al surorii sale Bucovina“.

La constituirea Comitetului Unirii, în 1856, Constantin Hurmuzaki a fost ales ca secretar al acestuia. Biroul Comitetului își avea sediul chiar în locuința lui. „Eu am fost organizatorul, directorul și executorul comitetelor electorale – scria el într-o misivă din 4/16 martie 1858, adresată lui Ioan Maioreșcu. Eu eram și capul cancelariei Comitetului, eu întrețineam necurnată corespondența cu comitetele ținutale, eu le dam instrucțiuni, eu întrețineam relațiile noastre cu consulaturile, eu preparam și tratam consulaturilor hârtiile, reclamarile etc. pentru Comisiunea europeană“. Cel dintâi manifest al Comitetului Unirii poartă data de 24 februarie 1857 și este semnat de L. Catargiu, V. și D. Ralet, M. Kogălniceanu, V. Mălinescu, Șt. Cozadini, G. Sturdza, P. Mavrogheni și Constantin Hurmuzaki. O muncă uriașă a depus și la alcătuirea listelor electorale. La Biblioteca Academiei Române se află dosare întregi de corespondență, apeluri, concepte de scrisori care au intrat, după moartea lui Constantin Hurmuzaki, în posesia lui Dimitrie A. Sturdza. Acesta le-a dăruit Academiei Române în ședința din 4/16 martie 1898.

A gândit acel „singur stat numit România“

În 1857, Constantin Hurmuzaki a fost ales deputat în Divanul ad-hoc, al Moldovei de către micii proprietari din ținutul Romanului. În această calitate, a participat la formularea celor cinci puncte din *Dorințele Românilor*. Preotul și scriitorul bucovinean Constantin Morariu scria că Hurmuzaki „a fost cel dintâi care în Divanul ad-hoc din 1857, ținut la Iași, a rostit cuvântul ca să se împreune Moldova cu Valahia într-un singur stat numit România“. Unirea trebuia înfăptuită, arăta el, fiindcă ea „dă tărie, tăria dă siguranță, siguranța dă încredere, încrederea dă suflet și zbor comerțului și civilizației... Nu uitați, domnilor, că toată Europa, ce zic, toată lumea civilizată privește la noi cu cea mai mare luare aminte, ca să aște de suntem vrednici de a fi o nație, vrednică de binefacerile mărinimoaselor Puteri garante, vrednici de încrederea țării care ne-a ales și ne-a trimis aici“.

Având în vedere studiile istorice făcute anterior de către Constantin Hurmuzaki, T. Bălan apreciază că „el a fost deputatul cel mai potrivit, cel mai instruit, pentru redactarea *Buletinului Adunării ad-hoc*“. În primul număr al buletinului, alcătuit după modelul ziarului *Bucovina* din 1848 al fraților Hurmuzaki (Gheorghe și Alecu), C. Hurmuzaki a ținut să publice tratatele încheiate în trecut de Principatele Române cu Poarta otomană, așa-numitele capitulații.

Din corespondența lui Eudoxiu Hurmuzaki aflăm că în luna decembrie 1858, când acesta se afla la Iași, a fost profund impresionat de frământările politice din Moldova, „unde și vrăbiile fac politică“. Atmosfera de atunci ne este bine cunoscută din relatările martorilor contemporani. Se întâmplau uneori însă și evenimente care aveau darul să mire și adesea să amărăscă sufletele.

Un astfel de episod s-a petrecut în ziua de 4/16 ianuarie 1859, când s-a pus în discuție validarea candidaturii lui Grigore Sturdza, pe care îl propusese Constantin Hurmuzaki. Și fratele său Eudoxiu Hurmuzaki era de părere că Grigore Sturdza, persoană influentă, avea șanse reale pentru a fi ales domn. Pentru că îl propusese pe acesta, C. Hurmuzaki a fost învinuit de antiunionism, fiind criticat de publicațiile unioniste *Steaua Dunării* și *Zimbrul*. El a răspuns în ziarul *Constituțional*, explicându-și poziția; nu era împotriva lui Al. I. Cuza, nu făcuse altceva decât să-și exercite dreptul de a recomanda un candidat la domnie. De altfel, Cuza însuși, ajuns domn, avea să scrie, la 7/19 februarie 1861: „Să uitate Cuza că Hurmuzaki este un patriot bun și a lucrat pentru țară, că Hurmuzaki ne-a crescut pe noi toți, că părinții lui Hurmuzaki sunt și părinții lui Cuza, că frații lui Hurmuzaki sunt și frații și prietenii lui Cuza?“

După alegerea noului domn, elementele naționale s-au găsit din nou pe aceeași platformă politică, sprijinind domnia și programul de reforme al lui Cuza. Constantin Hurmuzaki a fost ales cel dintâi președinte al Curții de Casație și de două ori

ministru de justiție, în 1859 și 1861.

Agitațiile politice îl slăbiseră însă și a fost nevoit să se retragă la Dulcești, la moșia surorii sale Eliza, unde a fost vizitat și de principele Carol, după urcarea acestuia pe tron. În toamna anului 1868, C. Hurmuzaki a fost numit în înalta funcție de președinte al Curții de Casație. N-a mai apucat să exercite această funcție. A aflat despre numirea sa fiind la Viena, unde, bolnav și dezamăgit, s-a stins din viață la 15/27 februarie 1869, în vârstă de numai 57 ani. A fost înmormântat provizoriu într-un cimitir vienez, de unde mai târziu a fost transportat la Dulcești, ținutul Roman, și înmormântat alături de fratele său Alecu și sora lor Eliza.

Din scrisorile sale din perioada când s-a retras din viața politică se desprinde adesea o notă de tristețe și amărăciune. Nu putea să uite momentul în care P. Cazimir, în ianuarie 1859, în ședința Adunării Moldovei, afirmase că împământarea lui C. Hurmuzaki nu era legală. Îi răspunsese M. Kogălniceanu, afirmând că împământarea fusese cel puțin un tribut de recunoștință, „avându-se în vedere faptul că la 1848 familia Hurmuzaki a deschis ușile casei

Casa Hurmuzăkeștilor din Cernaucă

sale cu cel mai mare patriotism". C. Hurmuzaki fusese validat ca deputat al ținutului Roman, dar ofensa adusă continua să-i întristeze sufletul. Ea răzbate și dintr-o scrisoare *inedită* adresată din Dulcești lui V. Alecsandri la 22 iulie 1864: „...Și eu am uitat de mult trecutul cu relele lui... Și luptele politice le-am uitat, ba chiar doresc să le uit pentru mai multe cuvinte. Multe, multe așa avea de vorbit, ca să mă răsuflu, căci inima mea este amărâtă până la moarte, când văd buruienile cele rele din grădina în care noi toți am lucrat, cu atâta amor și cu atâtea speranțe”.

Rezumând gândul de mai sus și raportându-l la cotidian, ajungem la concluzia că, din păcate, la români istoria convinge anevoios. Se întâmplă și azi, când comunități întregi sunt neglijate, nemaivorbind de îndivizi.

Chemarea istoriei

C. Hurmuzaki a fost atras puternic de studiul istoriei. T. Bălan scrie că „trebuind să adune documente pentru susținerea pretențiilor lui Balș, Constantin Hurmuzaki, împins de dragostea pentru cultura românească, a cercetat arhiva din Chișinău și cea a muzeului din Odessa, găsind documente de mare importanță pentru studierea istoriei românilor. S-a grăbit să comunice descoperirile sale lui Kogălniceanu, care anunțase încă din 1838 că avea de gând să publice cronicile adunate de el”.

Inspirat de documentele aflate de C. Hurmuzaki, Kogălniceanu s-a hotărât să editeze revista *Arhiva românească*. El îi scria, la 1 aprilie 1840, lui C. Hurmuzaki: „Citirea răvașului Domnilor voastre mi-au insuflat o nouă idee, adică proiectul unui jurnal menit numai pentru publicarea vechilor documente românești”. Această scrisoare, observa Sever Zotta, „este oarecum actul de

naștere al revistei *Arhiva românească*”.

Atunci când imperativele vremii au cerut o poziție fermă cu privire la statutul juridic al Principatelor, C. Hurmuzaki și-a pus temeinica sa pregătire istorică în serviciul cauzei românești. Lui îi aparține descoperirea din toamna anului 1855 a unui document însemnat, păstrat în biblioteca de la Oxford: un tratat comercial încheiat între Petru Schiopul și regina Angliei, Elisabeta, la 27 august 1588, prin medierea ambasadorului englez la Constantinopol, Harborne (vezi pe larg despre acest tratat în *Magazin istoric*, nr. 5/1978). Documentul ilustrează faptul că suzeranitatea Porții otomane nu anulasă suveranitatea Principatelor Române, care își păstraseră dreptul de a încheia tratate și convenții cu alte state. Gheorghe Sion, într-un articol publicat în *Patria* și reluat de *Foata pentru minte, inimă și literatură*, aprecia: „Importanța acestui document este că el ne poate sta de mărturie că Principatele Române, cu toate că după capitulațiunile lor s-au pus sub suzeranitatea înaltei Porți, dar în fața celorlalte state ale Europei și-au conservat suveranitatea lor politică”. Din corespondența lui C. Hurmuzaki aflăm că Ioan Maiorescu știa de existența acestui document, despre a cărui importanță va scrie într-un articol trimis din Viena, la 4 noiembrie 1855: „Tratatul descoperit de dumnealui, vornicul Constantin Hurmuzaki e cel mai tare argument că Principatele și după închinarea lor au negociat ca suverane cu state străine suverane”. Mai târziu, în baza acestui document, C. Hurmuzaki a făcut o analiză istorică bine argumentată asupra raporturilor româno-otomane, publicând în 1857, la Bruxelles, împreună cu Ioan Maiorescu, broșura, nesemnată, cu titlul *Dezvoltarea drepturilor Principatelor Moldo-Române în urma tratatului de la Paris din 30 martie 1856*.

De la C. Hurmuzaki au rămas și alte lucrări: broșura *Candidatura prințului Grigore M. Stourdza*, scrisă în 1858 și un raport în legătură cu afacerea Strusberg, intitulat *Raportul comitetului delegaților însărcinați cu cercetarea cestiunei căilor ferate*.

Ion Nistor apreciază poate cel mai bine meritele lui C. Hurmuzaki atunci când afirmă că „a fost cel mai mare talent politic pe care Bucovina l-a dat Moldovei”.

Un ultim aspect pe care dorim să-l amintim în încheierea acestei scurte evocări este acela privitor la actele filantropice ale fraților și celor două surori Hurmuzaki. Câteva scrisori adresate de ei lui Iacob Mureșianu, la Brașov, se află în arhiva Mureșenilor, multe altele pierzându-se, din păcate; ele ilustrează preocuparea fraților Hurmuzaki de a veni în sprijinul comunităților de români de pretutindeni, pentru răspândirea culturii și învățământului în limba română. Trei scrisori adresate de C. Hurmuzaki lui Neonil – starețul de la Mănăstirea Neamț – sunt tot atâtea pledoarii pentru sprijinirea bisericilor românești din Ardeal distruse în timpul evenimentelor din anii 1848-49. Mitropolitul Andrei Șaguna făcuse un apel de suflet către toți românii pentru a contribui cu ajutoare. „Stăruințele mele pentru nefericitele biserici din Ardeal – scria C. Hurmuzaki – nu s-au mărginit numai la cuprinsul Sfintei Voastre Mănăstiri. Eu am avut norocirea [norocul] a aduna de la fețe particulare cărți și veșminte și o socot de datorie neapărată a publica în gazetele românești din Bucovina și din Ardeal numele binefăcătorilor lăcașelor dumnezeiești”.

Iată câteva componente ale biografiei unui patriot român, Constantin Hurmuzaki, care s-a dedicat clădirii edificiului României, reîntregite în neuitatul an 1918. ■

● La început a fost tăcerea ● 16 oficii consulare austro-ungare contra două românești ● Presa toarnă gaz peste foc ● Guvernul român înțelege, dar nu renunță ● O bătălie câștigată, urma alta ● Viena pune condiții ● Actul final, în august 1916

Diplomația în slujba unității naționale

CONSULATUL ROMÂN DIN CERNĂUȚI

ANDREI CĂPUȘAN

„Guvernul regal [român] având dorința să înființeze un

consulat la Cernăuți, am onoare a vă ruga să binevoiti a interveni de îndată pe lângă guvernul imperial și regal pentru a vă informa dacă are vreo obiecțiune în această privință.

În urma măsurilor de expulzare a israeliților din Rusia, acest consulat ne-ar fi de cea mai serioasă utilitate; pe de altă parte, supușii austro-ungari vor avea mari înlesniri pentru viza pașapoartelor.

În Cernăuți existând și alte consulate străine, nu mă îndoiesc că cabinetul din Viena va agreea propunerea noastră, reamintindu-și că România a admis consuli austro-ungari în orașe unde alte puteri nu au agenți consulari. Veți putea adăuga că Rusia, în urma cererii noastre, a primit să reînființăm consulatul român de la Ismail.

În așteptarea rezultatului demersurilor d[omniei] v[oastre], pe care vă rog să mi-l comunicați telegra-

fic, cât mai neîntârziat, profit... etc.“

Am citat această telegramă din 5/17 decembrie 1891, pe care ministrul român al Afacerilor Străine, Alexandru Lahovari, a expediat-o la Viena, pe adresa trimisului extraordinar și ministru plenipotențiar al României în capitala Imperiului austro-ungar, pentru că ea marchează un moment semnificativ în istoria relațiilor dintre cele două state, cu puțin timp înainte de disoluția dublei monarhii și desăvârșirea unității naționale a poporului român.

La data când redactase acest document, Lahovari începea o aprigă bătălie diplomatică. Nu era un naiv. Cunoștea bine agenda extrem de încărcată a relațiilor dintre cele două țări, dar știa la fel de bine că în diplomatie, chiar atunci când o țară mică se confruntă cu o mare putere, nu numai forța poate înclina balanța succesului, tactul, abilitatea,

Primăria orașului Viena la sfârșitul secolului trecut

inteligența, răbdarea, arta concesiilor putând fi arme la fel de redutabile.

„Marea guvernare conservatoare“ Lascăr Catargiu (noiembrie 1891-octombrie 1895), cu Al. Lahovari la Afacerile Străine, își propusese să amelioreze relațiile cu Austro-Ungaria. Sarcină extrem de dificilă, având în vedere experiența trecutului, chiar a trecutului cel mai recent. Convenția comercială cu Austro-Ungaria semnată la 10/22 iunie 1875 și având o valabilitate de 10 ani, expirase la 19 iunie/1 iulie 1885. Considerând-o contrară intereselor românești și politiciii economice protecționiste pe care o promova, guvernul Brătianu n-a reînnoit-o, iar prin adoptarea, în mai 1886, a unui tarif vamal protecționist, între cele două state se declanșase un aprig război vamal, încheiat abia în 1893. Nici pe plan politic lucrurile nu stăteau mai bine. Tratatul secret semnat la 18/30 octombrie 1883 expirase și el la 30 octombrie 1891. Continuarea unei alianțe cu Austro-

Ungaria era o chestiune dificilă, dacă nu chiar greu de explicat în condițiile declanșării mișcării memorandiste din anii 1892-1894.

Și totuși, cu mari eforturi, înfruntând dezaprobările și acuzele opoziției și ale opiniei publice, guvernul Lascăr Catargiu a reușit să rezolve ambele probleme. Mai întâi, la Sinaia, în 13/25 iulie 1892, prin semnăturile lui Al. Lahovari și Agenor Goluchowski (ministrul plenipotențiar al Austro-Ungariei la București) tratatul de alianță a fost reactualizat. Apoi, la 9/21 decembrie 1893, s-a pus capăt și războiului vamal, prin semnarea unei noi convenții comerciale având la bază tariful vamal românesc, cu unele mici modificări, cele două părți acordându-și reciproc clauza națiunii celei mai favorizate.

Relațiile dintre cele două state erau însă și vor rămâne tot timpul marcate de evoluția mișcărilor naționale a românilor din cadrul dublei monarhii.

Tăcerea insolentă

Revenind la momentul decembrie 1891, să vedem cum a reacționat Viena la propunerea lui Lahovari.

La început a fost tăcerea, o tăcere insolentă, rău prevestitoare. Șef al guvernului vienez era contele Eduard Taaffe, o persoană cu vederi ultraconservatoare, ostilă oricăror schimbări. Era un dușman declarat al mișcărilor de eliberare națională și acest fapt, se pare, îl determinase să păstreze pentru sine și postul de ministru de Interne. De el depindea rezolvarea cererii venite de la București.

Bucureștii nu primiseră însă nici un semn până la 7/19 martie 1892, Lahovari a trimis o nouă telegramă lui E. Ghica, dar a înmănat și o notă verbală contelui A. Goluchowski, rugându-l să sprijine cererea guvernului român. Pe Ghica îl sfătuia să insiste pe lângă ministrul de Externe austro-ungar, Gustav Kálnoki, cunoscut pentru vederile sale liberale, și să-i amintească faptul că guvernul român nu s-a opus niciodată dorințelor Vienei de a

Răbdătorul și insistentul ministru Alexandru Lahovari

înființa în România propriile-i oficii (la acea dată existau 16 asemenea oficii consulare austro-ungare în țara noastră!), în timp ce România nu avea decât două consulate, unul la Viena și celălalt la Budapesta; să explice că oficiul consular de la Cernăuți era în avantajul ambelor state și, în primul rând, al locuitorilor acelei provincii, care n-ar mai fi trebuit, pentru a intra în România, să meargă tocmai la Viena spre a obține viza. Lahovari dorea un răspuns grabnic, deoarece în Camera Deputaților din București urma să se discute noul buget, iar el propusese includerea sumei destinate finanțării noului consulat.

În sfârșit, la 27 martie/8 aprilie s-a primit la București o lungă telegramă în care Emil Ghica explica în detaliu că inițiasse mai multe demersuri pe lângă contele Kálnoky și baronul Pasetti (primul șef de secție la Ministerul de Externe), dar de fiecare dată i se răspunsese că ministrul de Interne, Taaffe, nu se pronunțase încă asupra chestiunii. Cu prilejul ultimei recepții de la Ministerul de Externe, Kálnoky îl informase pe Ghica fără nici un fel de menajamente: contele Taaffe respinge înființarea unui consulat român la Cernăuți, din cauza diferențelor existente între guvernatorul Bucovinei, contele Pace, și notabilitățile române din această provincie.

Cu o zi înaintea redactării telegramii sale, Ghica fusese solicitat de baronul Pasetti să-i facă o vizită la minister, cu care ocazie îi comunicase și el răspunsul negativ al lui Taaffe. Adăugase totuși că la Ministerul de Externe nu se acceptase acest răspuns și că spera ca el să reușească „să-l facă [pe Taaffe] să revină asupra deciziei de «non-

recevoir»“. După părerea lui însă, „momentul era, din nefericire, inoportun“, în cauza „situației tensionate existente între guvernator și notabili din Bucovina“, iar presa română nu făcuse altceva decât să toarne gaz peste foc, atacându-l pe guvernator, indisponându-l și mai mult pe primul ministru Taaffe.

Sperând că în cele din urmă Taaffe va reveni asupra deciziei sale, atât Kálnoky cât și Pasetti îl rugau confidențial pe ministrul Lahovari să nu mai insiste, lăsându-i pe ei să aleagă „momentul oportun când va putea fi în sfârșit obținut, mai ușor, un rezultat favorabil.“

Sfânta ipocrizie

După aproape încă o lună de zile, la 22 aprilie/4 mai, Emil Ghica îl informa pe Lahovari că fusese primit în audiență de Kálnoky care, în ciuda refuzului nerevocat al primului ministru Taaffe, „pentru a vă da o mărturie de bunăvoință a noastră de a satisface o cerere care mi se pare legitimă“, propunea „o cale de mijloc guvernului român și anume de a se mulțumi pentru moment cu un consulat onorific la Cernăuți, în locul unui consulat de carieră, care va putea fi instalat mai târziu, când vor fi dispărut rațiunile de politică internă pe care se bazează actualmente ostilitatea contelui Taaffe“.

Cu câteva zile în urmă, preciza Ghica, baronul Pasetti îi vorbise în același sens, sugerându-i că „înainte de a face o alegere definitivă“ a viitorului consul onorific, guvernul român „ar fi de preferat să întrebe la Viena dacă nu există nici o obiecție împotriva acestei alegeri. Desigur – continuase Pasetti cu ipocrizie –, nu cade în sarcina guvernului imperial de a vă desemna o persoană care să fie numită consul onorific la Cernăuți, dar în cazul în care

guvernul român ar dori să consulte cabinetul de la Viena, acesta... se va strădui cât se poate mai bine pentru a ne recomanda pe cineva perfect onorabil“. Pasetti auzise vorbindu-se de *Langenhann*, pe care nu-l cunoștea personal, dar care „prin funcția sa de președinte al Camerei de comerț din Cernăuți, averea sa independentă și cunoștințele sale practice, ar părea indicat“.

Lahovari n-a fost prea surprins, dar n-a putut trece peste îndrăzneala lui Pasetti. La 7/19 mai a trimis o nouă telegramă lui Ghica: „...Negreșit că ar fi fost în interesul ambelor părți ca

Eudoxiu Hurmuzaki ar fi fost omul potrivit la locul potrivit

consulul nostru din Bucovina să fie un funcționar de carieră, responsabil; în speranța că soluția consulului onorific era „o măsură provizorie“ și mai târziu se va accepta un „consul de carieră“, guvernul român, „însușit ca totdeauna de o spirit nedezmintit de împăciuire“ accepta propunerea Vienei. Dar persoana care va fi numită, „aceasta nu poate fi decât de origine română“ (subl. ns.). Și pentru a nu crea prea mari dificultăți autorităților vieneze, Al. Lahovari propunea o listă de patru persoane, toți români bucovineni, lista fiind stabilită pe baza sugestiilor primite de la Eudoxiu Hurmuzaki, căruia îi

scrisesse în acest sens. Hurmuzaki îi recomandase pe *Nicolae Cârste* (mare proprietar, cunoscător al mai multor limbi străine, văr al lui Petre P. Carp), *Mihail Pitei* (avocat, membru al Curții de Apel, fost deputat în Parlamentul din Viena, membru în Consiliul comunal Cernăuți și care în tinerețe „a slujit și pe la Consulaatul imperial austriac din Iași“) și *Alecu Grigorcea* (mare proprietar, „bărbat mai tânăr, foarte onorabil“). Mărturisind că fusese acordată, Hurmuzaki scria: „Cred a nu fi nemodest dacă zic că cunoștința de afund a suferințelor Bucovinei și experiența destul de mare mi-ar înlesni-a corespunde postului acestuia, și bucuros m-aș pune la dispozițiune“, dar în acel moment fiind deputat în Parlamentul din Viena și membru al Dietei din Cernăuți, nu-i îngăduia încă o sarcină mai ales că, *astăzi situațiunea încordată și tristă a românilor în Bucovina față de celelalte națiuni nu-mi permite a lipsi țara și poporul meu de serviciile mele modeste*“ (subl. ns.).

„Nu o chestiune politică, ci națională“

Maniera elegantă de a se autopropune a fost recepționată cum se cuvine la București din moment ce în fruntea listei trimise de ministrul Lahovari se afla E. Hurmuzaki. Dar tocmai numele care figurau în această listă l-au indispus și mai tare pe Taaffe, pentru că ele soseau într-un moment cu totul special: alegerile pentru Dieta Bucovinei din primăvara lui 1892 se încheiaseră cu victoria românilor asupra candidaților susținuți de guvernul vienez și Taaffe considerase acest fapt ca un afront personal. Presa vieneză reținuse faptul că „pentru prima oară de

la încorporarea Bucovinei, care a avut loc acum 120 de ani, se impută sistematic de diferite organe românilor că ar fi mai puțin credincioși imperiului în raport cu ceilalți locuitori ai țării. Din această cauză, masa poporului român este foarte neliniștită. Acum ea vede în litigiul ce s-a iscat nu o chestiune politică, ci națională și chestiunea națională o înțelege și țărănul, mai cu osebire când pe lângă dăna este și chestiunea bisericească în joc”.

Bucureștii ceruseră lui Ghica să susțină punctul de vedere românesc „cu multă băgare de seamă” și să încerce totul pentru a dobândi „această cerere importantă foarte mult pentru interesele economice ale Moldovei de Sus”. Era imposibil, atât pentru cabinetul bucureștean, cât și pentru cel vienez, să facă abstracție de faptul că mișcarea națională a românilor transilvăneni, materializată prin formula Memorandumului, determinase reacții solidare în rândul tuturor românilor supuși împăratului din Viena și ample acțiuni de solidarizare în lumea românească din patria mamă.

La 23 mai/4 iunie 1892, Ghica îl informa pe Lahovari că se conformase întocmai instrucțiunilor primite și explicase atât lui Kálnoky cât și lui Pasetti că *guvernul român acceptă un consulat onorific, dar titularul acestuia trebuia să fie un român*. Când prezentase lista de nume propuse de Lahovari, Kálnoky se grăbise să întrebe dacă Bucureștii obținuseră în prealabil consimțământul celor patru candidați. Nu, răspunsese Ghica, dar era normal ca, înainte de a se vorbi cu ei, guvernul român să se asigure că Viena nu va ridica obiecții. În discuțiile purtate cu cei doi nu se mai amintise despre candidatura lui Langenhann, dar la ultima recepție săptămânală, Kálnoky îi comunicase lui Ghica că primul

ministru Taaffe tot nu dăduse un răspuns; el, Kálnoky, promisesse să intervină „iarăși, și încă de o manieră presantă” spre a obține un răspuns.

La 29 mai/9 iunie, Lahovari îi cerea lui Ghica să roage guvernul din Viena să se decidă asupra unuia din cei patru candidați propuși; dacă, totuși, toți patru vor fi respinși, guvernul român se angaja să facă alte propuneri, condiția fundamentală rămânând aceea ca viitorul consul să fie

Liberalul Kálnoky s-a păstrat la nivelul promisiunilor...

român. În finalul telegramelor, Ghica era îndemnat să stăruie „cu toate mijloacele pentru câștigarea acestei delicate și de mare interes chestiuni”.

E. Ghica a răspuns la 6/18 iunie. Era ceva mai optimist: „...Mi s-a promis că voi primi din partea guvernului austriac o notă oficială prin care acesta va accepta de principiu crearea unui consulat onorific al României la Cernăuți. În urma schimbării guvernatorului Bucovinei [baronul Kraus îl înlocuise pe contele Pace], informațiile cerute [la Cernăuți] asupra celor patru persoane propuse de noi nu au fost încă comunicate ministrului de Interne [reamintim, una și aceeași persoană cu a primului

ministru Taaffe!]. Ministrul Afacerilor Externe [Kálnoky] va interveni de îndată pentru obținerea unui răspuns”.

A și venit acest răspuns, după patru zile, la 10/22 iunie, când Ghica a trimis la București o copie autorizată după Nota nr. 24 684/10 din 20 iunie (stil nou), prin care „Ministrul Afacerilor Străine Imperial și Regal al Austro-Ungariei nu se opune la înființarea unui consulat onorar la Cernăuți”.

Fusese câștigată o bătălie, acum urma o alta: desemnarea titularului!

Atac cu regele

Din nou răspunsul Vienei întârzia. La 4/16 iulie 1892, Lahovari l-a informat pe Ghica că „guvernul regal [român] va numi în curând un titular dintre persoanele arătate în listă, comunicată în mod oficial și amical, și la care până astăzi nu s-a primit răspuns”. Reacția nu s-a lăsat prea mult așteptată. Trei zile mai târziu, însărcinatul cu afaceri al României la Viena, Eugeniu Mavrodî, care preluase conducerea legației, Ghica pregătindu-se să vină în concediu în țară, l-a informat pe Lahovari că discutate cu Kálnoky și acesta motivase întârzierea răspunsului prin faptul că fusese ocupat cu numirea noului guvernator al Bucovinei, baronul Kraus, la care se mai adăugase și faptul că fiind, bolnav, Taaffe lipsise mai mult timp din Viena.

Două zile mai târziu, înainte ca Ghica să plece în țară, fusese chemat de baronul Pasetti pentru a-i face o „comunicare urgentă”. Toți se gândiseră la faptul că i se va comunica cine din cei patru candidați propuși de partea română întrunise acceptul Vienei. Surpriza a fost mare: nici unul! Pasetti l-a propus pe dr. Emmanuel Seleski, avocat din

Cernăuți, fost secretar al Comitetului provincial și care „ar fi de origine română”. La auzul acestui nume, Ghica replicase cu amărăciune „guvernul imperial și regal, după ce i-a refuzat mai întâi României stabilirea unui consulat de carieră la Cernăuți, îi respingea acum pe candidații propuși de guvernul regal [român] și le substituie propriul lui candidat”.

La 7/19 iulie, E. Mavrodi a fost primit în audiență de Kálnoky. Diplomatul român i-a adus la cunoștință neplăcuta surpriză și uimirea guvernului său „de a vedea... candidații propuși de el respinși, după lungi așteptări”. Kálnoky a spus că singurul vinovat era Taaffe, care considera că „*cei patru candidați ai noștri erau cu toții prea băgați în mișcarea «naționalistă» din Bucovina, pentru a-i fi posibil să agreeze pe vreunul din ei*” (subl. ns.). Încercând să calmeze spiritele, Kálnoky ruga autoritățile române să considere soluția consulatului onorific „drept una momentană”, iar dacă candidatul propus de Taaffe nu convenea, Lahovari era rugat să „desemneze alte persoane”. Dar, „avându-se în vedere circumstanțele, tensiunea spiritelor în Bucovina și preocupările contelui Taaffe”, guvernul român să facă în așa fel încât „să nu desemneze candidați amestecați cu un oarecare titlu sau grad în mișcarea *naționalistă* din Bucovina”, Viena neputând agreea decât „o persoană dincolo de pasiunile politice actuale”.

Până la 29 septembrie/10 octombrie, când ministrul Lahovari îi scria lui E. Hurmuzaki pentru a-i cere relații despre dr. E. Seleski, nu se mai întâmplase nimic. Se știa acum, cu ajutorul lui Hurmuzaki, cine era candidatul propus de Taaffe. Nu știa aproape deloc limba română și nu cunoștea problemele

Bucovinei, singura lui calitate fiind aceea a obedienței totale față de Curtea din Viena. Firese, guvernul român l-a refuzat.

Între timp, E. Ghica revenise la Viena și la 12/24 noiembrie a trimis o telegramă, informându-l pe Lahovari că ministrul Kálnoky reușise în cele din urmă să înfrângă cerbicia și ostilitatea contelui Taaffe, care își dăduse — deocamdată numai verbal — acordul pentru înființarea unui consulat de carieră al României la Cernăuți! Kálnoky ruga partea română să păstreze „cel mai mare

...atâta timp cât premierul și ministrul de Interne Taaffe rămănea ostil oricărei schimbări

secret asupra acestei informații”, până când va primi el „o notă oficială de consimțire din partea contelui Taaffe”. În privința titularului, îl ruga pe Lahovari să recomande o persoană care „să se țină strict la distanță de orice chestiune politică internă din Bucovina”.

Ce determinase oare această bruscă schimbare de atitudine din partea lui Taaffe?

Ne lămurște E. Ghica: „acest succes este cu siguranță datorat recente vizite a M.S. Regelui [Carol I] la Curtea Imperială”. Într-adevăr, în perioada 3/15-5/17 noiembrie 1892, Carol I făcuse o vizită la Viena și între alte chestiuni discutate cu împăratul Franz Iosif fusese și

problema consulatului român din Cernăuți.

La 26 noiembrie/8 decembrie 1892, Ghica îl informa pe Lahovari că în urmă cu o zi Kálnoky îl anunțase că primise, în sfârșit, nota oficială prin care primul ministru Taaffe își dădea consimțământul. O notă oficială în acest sens urma să fie remisă guvernului român prin intermediul contelui A. Goluchowski. Într-adevăr, cinci zile mai târziu, la 13 decembrie 1892, Goluchowski l-a înștiințat pe Lahovari despre agrementul guvernului vienez, exprimându-și „speranța că crearea acestui nou post consular va contribui la facilitarea și la creșterea raporturilor deja atât de numeroase între cele două țări ale noastre”.

Actul final al acestui război diplomatic de uzură dintre București și Viena s-a petrecut la 18 decembrie 1892, când regele Carol I a emis Decretul regal nr. 4073 de înființare a unui consulat de categoria I la Cernăuți, oficiul urmând a fi dotat cu un personal format din consul, cancelar, un interpret și un ușier. Titularul a fost desemnat în persoana lui S. Stamatidi, pentru care s-a cerut și s-a obținut acceptul împăratului Franz Iosif la 23 decembrie 1892/4 ianuarie 1893. În sfârșit, prin Decizia Ministerului Afacerilor Străine nr. 8 din 13 martie 1893, se stabilea că autoritatea Consulatului român din Cernăuți se exercita asupra provinciilor Bucovina și Galizia.

Era, fără îndoială, un succes. Obținut greu și cu depășirea multor momente dificile. El explică însă de ce în ceasul de cumpănă din vara lui 1914 românii au dat primul semnal categoric că în relațiile cu Viena nu mai erau dispuși să utilizeze același limbaj. Bătrâna alianță cu dubla monarhie își îndeplinise rolul său istoric. În august 1916, s-a renunțat la ea cu entuziasm. ■

File neștiute din istoria Marii Uniri

MISIUNE

La 18 aprilie 1935, regele Carol II îi conferea lui Victor Antonescu, pe atunci ministru de Finanțe, Crucea de Aur a Ordinului Virtutea Aeronautică cu Spade. Gestul suveranului venea să răsplătească „meritele domnului Victor Antonescu, care pe timpul când se afla ministru plenipotențiar și trimis extraordinar al țării la Paris, a executat ca voluntar legătura pe calea aerului între armata aliată de la Salonic și armata noastră din Moldova, în timpul războiului pentru întregirea neamului. A adus astfel la îndeplinire, în anul 1918, una din cele mai importante misiuni“. Era totuși o recunoaștere românească târzie, căci încă din epocă (mai precis în decembrie 1918), generalul Franchet d'Esperay, comandantul șef al armatelor aliate din Orient, îi acordase diplomatului român Crucea de Război, pentru că „a îndeplinit o misiune delicată și periculoasă. A reușit, datorită energiei și perseverenței sale, în ciuda unor multiple dificultăți, să asigure în cele mai bune condiții rapiditatea transmiterii unor documente de cea mai mare importanță“.

Într-adevăr, la 11 octombrie 1917 Victor Antonescu fusese numit șef al misiunii diplomatice române de la Paris, post de maximă importanță în împrejurările dramatice prin care trecea țara. În această calitate, el trebuia să lămurească și să susțină poziția României în fața Aliaților, să-i facă să înțeleagă că țara sa se afla într-o situație fără ieșire, după defecțiunea rusă și prăbușirea frontului, fiind obligată să încheie armistițiul (apoi pacea impusă) cu Puterile Centrale. Tot lui i-a revenit și sarcina de a explica Aliaților care au fost rațiunile retragerii cabinetului Ion I.C. Brătianu la 26 ianuarie 1918 și mai ales să dea asigurări că România făcuse aceste sacrificii așteptând cu febrilitate momentul

VICTOR ANTONESCU

TEMERARĂ

propice pentru a reintra, alături de Aliați, în acțiune.

După numirea guvernului Alexandru Marghiloman, la 25 martie 1918, V. Antonescu a fost rechemat, postul său fiind girat de Gheorghe Cretzianu, ministrul român la Madrid. Dar, potrivit instrucțiunilor exprese ale lui I. I. C. Brătianu, Victor Antonescu a rămas la Paris, fiind însărcinat să țină în continuare legătura între Aliați și reprezentanții politici români responsabili pentru semnarea

tratatului de alianță cu Antanta și intrarea țării în război. De asemenea, miniștrii Antantei la Iași, precum și guvernul francez au fost încunoștiințați că Victor Antonescu era acela care vorbea în numele regelui Ferdinand I.

Diplomatul român a respectat într-un totul instrucțiunile care îi fuseseră date. Declanșarea ofensivei victorioase a Aliaților în Balcani, în toamna anului 1918, și iminenta prăbușire a Bulgariei (la 16/29 septembrie 1918 aceasta a semnat armistițiul) i-a determinat pe Aliați să conteze pe reîntoarcerea în luptă a României. Ei doreau concursul armatei române într-o operațiune amplă, corelată cu cea a Armatei de la Salonic. Dar pentru aceasta trebuiau anunțați, în mare taină, regele Ferdinand I și I. I. C. Brătianu, care – fără știrea guvernului Marghiloman și în pofida prezenței trupelor germane pe teritoriul românesc – erau chemați să realizeze schimbarea politică și militară ce se impunea. „Fiți gata!“ – a fost semnalul transmis, iar Victor Antonescu – mesagerul care l-a dus la destinație.

Vom încerca, așa cum am promis (vezi Magazin istoric, nr. 4/1998), să reconstituim acest moment de maximă importanță din istoria războiului de întregire. Un episod deseori invocat (uneori cu inadvertențe) în

istoriografia noastră, dar foarte puțin cunoscut în amănuntele sale. Și vom face această reconstituire utilizând mărturiile provenind de la sursa cea mai autorizată. Mai precis, publicând file din jurnalul lui Victor Antonescu, pe care l-am descoperit în Arhiva istorică a Bibliotecii Naționale (Fond Saint-Georges, pachet C/4). Fără virtuți literare, jurnalul are meritul de a nota, pas cu pas, derularea acestei adevărate aventuri, începând cu ziua de 14/27 septembrie și până la 2/15 octombrie 1918 (de menționat că toate datele din jurnal sunt pe stil nou). Continuarea

relatării am făcut-o prin utilizarea unor amintiri semnate de același Victor Antonescu și publicate sub titlul *Un courrier de guerre* în volumul *L'Hommage à M. de Sainte-Aulaire*, București, 1930.

Trebuie să precizăm că unele pasaje din jurnal, excesiv descriptive sau lipsite de importanță documentară, au fost eliminate în mod deliberat, întreruperile fiind marcate prin trei puncte; nouă ne aparțin și explicațiile cuprinse între paranteze drepte, precum și notele din subsolul paginilor.

Dr. Ion MAMINA

Paris – Salonic via Roma

Vineri, 27 septembrie [1918]. Mi se telefonează la prânz de la Ministerul Afacerilor Externe, rugându-mă din partea d-lui [Stephen] Pichon să merg să-l văd către orele 2 3/4. La ora indicată mă prezintă la Quai d'Orsay; ministrul foarte emoționat mă întreabă dacă știu marea noutate; îi răspund că nu. Îmi anunță atunci știrea privind cererea de pace a Bulgariei și îmi spune că comandantul șef al armatelor din Orient solicită un delegat român la cartierul său în vederea unei acțiuni viitoare în România.

Îmi spune că atât el, cât și președintele de Consiliu [de Miniștri, Georges Clemenceau] s-au gândit la mine și mă roagă să merg la Salonic, la generalul Franchet d'Espèray. Accept degrabă și mă invită să merg imediat cu el la Ministerul de Război, unde ne așteaptă d-l Clemenceau. Urcăm împreună în automobil și mergem la Ministerul de Război, unde îl găsim pe d-l Clemenceau în întâlnire cu contele Bonin Longare, ambasadorul Italiei. D-l Pichon intră mai întâi singur. După câteva minute ambasadorul Italiei iese; schimbăm câteva reflecții asupra marelui eveniment al zilei și sunt introdus la președintele Consiliului, care îmi face o primire foarte afectuoasă.

S-a convenit că trebuie să plec cât mai repede la Salonic și să stabilesc cu comandantul șef al armatelor din Orient o acțiune și să găsesc personal mijlocul de a

● Ce lung e drumu-ntoarcerii spre țară! ● Pe mare, temându-ne de submarine ● În interpretarea unui atașat militar, pentru Serbia există îndatoriri morale, pentru România – pură simpatie ● Nerăbdare și prudență ● În uniformă de căpitan francez

mă înțelege cu regele și Brătianu...

Plec de la președintele de Consiliu, mulțumindu-i pentru marea onoare pe care mi-o face, și d-l Pichon, care asista la discuție, îmi dă întâlnire la orele 5, la Ministerul Afacerilor Externe, fiind convenit că a doua zi dimineața urma să plec spre Orient.

La ora 5 îl găsesc pe d-l Pichon la minister; mă primește imediat și-mi remite o scrisoare de introducere foarte elogioasă pentru generalul Franchet și mă

încredințează lui Berthelot¹ pentru restul formalităților. Îl întreb dacă nu are a-mi face recomandări; el îmi spune: „Faceți în așa fel încât țara dumneavoastră să-și joace adevăratul său rol înainte de sfârșitul acestui război, noi avem încredere în dumneavoastră”.

Urc la Berthelot și convenim că este imposibilă plecarea a doua zi dimineață, din cauza formalităților ce trebuie făcute, dar că totul ar fi gata seara la ora 8 și că pe 28 septembrie la ora 4 voi trece pe la biroul său să-mi iau hârtiile.

Pe 28 septembrie la ora 4, Berthelot îmi remite un pașaport diplomatic pe numele de Antoine Louis, curier al Cabinetului, care merge la armata din Orient, la Salonic, ca purtător de documente ale guvernului francez.

Plec seara la gara Lyon însoțit de soția mea și de Georges R. Stoicescu și ajung la 30 septembrie la prânz la Roma, unde eram așteptat pe peronul gării de d-l Charles Roux, consilier al Ambasadei Franței la Roma. Îmi las micile mele bagaje la jandarmeria franceză, al cărui post se găsește chiar în gară, le încredințez

¹ Philippe Berthelot (1866-1934), diplomat, persoană influentă în calitate de director al Afacerilor politice; din 1920 și până în 1932 a fost secretar general al Ministerului Afacerilor Externe.

biletul meu de călătorie cu nr. 144 pentru ca să mi-l scoată și înregistreze pentru Tarente, mergem împreună la C-ie de Wagon lits [compania de vagoane de dormit], unde nu aveam nici un loc pentru trenul de la ora 8 seara. Consilierul ambasadei insistă și ni se promite că vor telefona călătorilor pentru a vedea dacă nu este cineva care să renunțe, restituindu-și tichetul. Răspunsul afirmativ a fost dat ambasadei către orele 3.

D-l Charles Roux mă lasă în piața Colona la ora 1 și iau prânzul la Café Colona. După prânz, vizitez Forum-ul și la ora 3 merg la Ambasada Franței, unde sunt imediat primit de d-l Barrère, ambasadorul.

Îmi prezintă situația din Bulgaria; eu îi spun care este situația în România... După ce am părăsit ambasada, am mers să vizitez Coloseumul și biserica St. Paul...

La ora 6 3/4 ajung la gară, unde constat că valiza mea a rămas pe drum. Las buletinul meu jandarmului francez cu rugămintea să-mi expedieze valiza la Salonic și la ora 8 plec spre Tarente, unde ajung a doua zi, marți 1 octombrie, la prânz...

La ora 3 mă îmbarc pe vaporul „Odessa”, escortat de două torpiloare franceze; în acest convoi militar eram singurul civil la bord. La 4 1/2 pornim spre Itea, în golful Corint [în continuare, textul a fost scris în românește].

Pe vapor, înainte chiar de plecare, s-a dat alarma pentru submarine. Toată lumea își îmbracă centura. În cabina mea, nr. 40-41-42, sunt cu un maior și un locotenent francezi, foarte simpatici și cuviincioși cu mine. Ies cu centura pe ponton, mă îndrept spre barca nr. 8 căreia îi aparține cabina mea. Și acolo un om de pe vapor îmi explică că alarma s-a dat spre a fi lumina prevenită și deșteaptă la orice accident, dar că, dacă suntem sau nu filai de vreun submarin, numai în larg vom putea ști...

Generalul Franchet d'Esperey s-a dovedit o gazdă extrem de grijulie

Sunt în ziua de miercuri, 2 octombrie. Ajungem încă de cu dimineața în fața insulei Corfu și acum atingem coastele grecești, mergând printre insule... La 8 ajungem la Itea, pe golful Corint. Acostăm; toți ofițerii se strâng, li se dă consemn fiecăruia.

Eu stau mai la o parte și când întreb dacă sunt anunțați și am vreun automobil spre a pleca la Bralo, de unde trebuia să iau trenul spre Salonic, mi se răspunde că nici eu, nici sosirea vaporului nu fuseseră anunțate. De altfel, mă consolează spunându-mi că în nici un caz n-aș putea pleca noaptea și deci să dorm liniștit pe vapor, căci vor întreba pe generalul Franchet d'Esperey la Salonic și până dimineața vor avea răspunsul. Mă reîntorc în cabina mea pe la ora 9: cald, dar mai ales toată noaptea un zgomot infernal făcut de macaraua enormă care descărca mereu; n-am dormit deloc.

Joi, 3 octombrie. Toți primisem consemn ca la ora 7 1/2 dimineața să coborâm de pe vapor... Locotenentul însărcinat cu supravegherea debarcării îmi spune că sunt anunțat și că, cu un colonel, vom pleca cu automobilul. Colonelul, cam obosit, își găsește cu multă greutate bagajele. La ora 9 1/2 plecăm din

Itea spre Bralo, la distanță de 40 km... La 11 ajungem la Bralo; trenul francez pleca tocmai la 2 spre a ajunge a doua zi seara la Salonic. Cel englez pleca la 12.10 spre a ajunge a doua zi dimineața. Cu sprijinul colonelului francez și rugămintea către comandantul englez, obțin aprobarea de a lua trenul englez într-un vagon de clasa II plin de ofițeri englezi; celelalte vagoane de cl. III pline cu soldați englezi. Aci, ca și cu vaporul, sunt singurul civil; trec drept curier francez. La tren ca și pe vapor nu plătesc nimic; pe vapor n-am plătit nici mâncarea. După un voiaj greu și chinuit ajung a doua zi la 11 dimineața la Salonic.

Vineri, 4 octombrie. Mă aștepta la gară un automobil elegant militar și cu un maior francez, care mă duce la locuința ce mi se destinase și care servea de obicei d-lui de Fontenay, ministrul Franței în Serbia, pentru moment absent. Îmi las numai bagajele, căci imediat mă duc în același automobil la locuința comandantului șef Franchet d'Esperey, la ora 12. Mă primește mai întâi comandantul Cartier, care a fost în România în Misiunea generalului [H.M.] Berthelot și care îmi exprimă mulțumiri pentru fericita alegere făcută în persoana mea. Sunt introdus de dânsul la generalul Franchet d'Esperey, care mă primește cu multă cordialitate — o figură deschisă, sinceră și energică. Îi remit scrisoarea din partea d-lui Pichon, vorbim despre scopul venirii mele, mă pun la dispozițiunea sa spre a mă duce în aeroplan la Iași. Îmi spune că, crede că voi putea pleca chiar a doua zi seara, dar că se va consulta cu șeful său de stat major și să vin să-l văd din nou la ora 4, iar seara să cinez cu dânsul.

La ora 4 revin, generalul șef îmi prezintă pe generalul Charpy, șeful său de stat major, un om de vreo 50 de ani, rece și foarte ponderat la vorbă. Îmi spune că drumul spre Sofia nu poate fi

repede parcurs și ca să treacă armatele la Sofia prin fața Adrianopolului s-ar expune tunurilor turcești; că nu pot ajunge la Dunăre înainte de o lună și că regretă că venirea mea este prea repede. Îi răspund că nu trebuie să aibă regretul de a mă fi făcut să vin prea repede, căci într-o lună d-abia să putem prepara pe cei din țară pentru o acțiune concomitentă cu avansarea armatelor aliate. Generalul șef îmi atrage atențiunea că ducerea mea la Iași în aeroplan mi-ar expune viața. Îi răspund că viața unui om nu contează azi și că sunt gata să iau orice risc numai să ne ajungem scopul. Am înțeles însă din conversația amândurora că o acțiune în România, deși nu imediată, intra totuși în vederile lor.

La ora 8 vin la masă; când intru în vestibul, îl găsesc [pe Franchet d'Espèrey] gesticulând furios și ocărând pe un ofițer de jandarmi francez. Mă introduce și îmi spune că după plecarea mea a primit o telegramă de la contele Menceau, prin care îi anunța sosirea în curând la Salonic a generalului Berthelot. Că el a răspuns, că poate să vie cu condiția de a fi pus sub comanda lui, în vederea de [a

realiza] o unitate în operațiune. Mă întreabă ce situațiune are Berthelot în țară [la noi]. Îi răspund: foarte bună, dar era cam rece cu Saint-Aulaire și chiar cu Brătianu. Dar, îmi spune el „Il est un peu gros, il lui faut beaucoup de place, il n'en reste plus pour les autres, mais avec moi cela ne prend pas” [e puțin cam umflat și-i trebuie mult loc, celorlalți nu le prea mai rămâne spațiu, dar cu mine nu-i merge]. Din acest moment dispoziția lui și a șefului său de stat major pentru o acțiune în România a scăzut mult.

La masă, veselie și vorbă multă, dar după-masă îmi spune că el nu are în gând să se ducă în România, căci drumul cel mai drept d-a ataca Austria este prin Serbia. Mirarea mea, căci aducea încă aminte de telegrama cu Berthelot. Ne despărțim spunându-mi să vin să-l văd în toate diminețile între 9 și 11.

Sâmbătă, 5 octombrie. La ora 10 mă duc la generalul șef care îmi spune că va da dispoziții pentru ca în vreo 15 zile să ocupe Sofia, că a trimis oameni pentru controlul telegrafic la Sofia. Îmi spune că ar fi bine ca mai întâi să se ducă altcineva la Iași cu o scrisoare de la mine către Brătianu și după aceea eu. Îl propun

pe George Joitel, fostul meu fecior, care este brancardier la un spital din armata sa. Cădem de acord și îmi recomandă să văd pentru aceasta pe maiorul Cartier. Mă duc la comandantul Cartier, îi dau însemnarea și-mi făgăduiește că mi-l va da în serviciul meu pe Joitel și peste 4-5 zile îl va expedia cu o scrisoare a mea către Brătianu și că să mă gândesc la termenii scrisorii. Mă invită pentru a doua zi la dejun la popota lui, la 12 1/2.

Duminică, 6 octombrie. La ora 10 vine la mine comandantul E. Carbonel, atașatul militar al Legațiunii franceze de la Belgrad... Intrăm în vorbă de [despre] avansul armatelor aliate în Serbia, de unde el venise în ajun. Mi-a spus că sunt greutăți mari de comunicațiuni și de aprovizionare și că s-ar mulțumi dacă până în iarnă Aliații ar putea să golească Serbia întreagă de austrieci, care sunt peste 35 mii și aduc mereu renforturi [întăriri]. Dar că nu crede că până înainte de anul viitor să se poată ataca Austria prin Serbia. La ora 10 1/2 mă despart cu regret de el spre a mă duce la generalul en chef. Mă duc – nepotul său, căpitanul Franchet d'Espèray, îmi spune că în 5 minute unchiul

Corpul de comandă al celei de a doua misiuni militare franceze în România (1918-1919)

său pleacă spre front. Îl părăsesc și mă duc să mai aflu ceva de la comandantul Cartier.

Îmi exprim mirarea de faptul că nici Sofia și nici un oraș bulgar nu sunt ocupate... Îmi răspunde pe un ton foarte iritat, aproape nepoliticos, că Aliții au îndatoriri morale foarte mari către sârbi, pe care trebuie să-i dezrobească, că calea cea dreaptă de atac a Austriei este Viena, prin Serbia, iar nu prin Brașov, că de noi dacă se ocupă e mai mult ca să ne libereze de nemți pentru considerațiuni de pură simpatie. Că țara noastră trebuie să se revolte ea singură și să gonească pe nemți spre a le acoperi [Aliților] flancul lor drept în momentul avansării lor prin Serbia în contra Austro-Ungariei. Că războiul trebuie să sfârșească înainte de anul viitor, că Ungaria va ceda și că în astfel de condițiuni ei n-au vreme să se ocupe de recrutări tardive de soldați în România...

La 12 1/2 am venit la el la dejun... După masă am stat mult de vorbă cu Cartier singur; i-am spus tot ce știu despre situațiunea militară din Franța. Ne-am explicat foarte afectuos și cu complimente reciproce. A convenit și el că, câteva regimente franceze trebuie să treacă Dunărea spre a ne ajuta la momentul oportun. Că trebuie să facem propagandă prin manifeste răspândite în Valahia și Moldova prin avioane. Mi-a luat din nou adresa lui Joieta, pe care o pierduse. În sfârșit, ne-am despărțit în dulceață.

Pe la ora 6, comandantul care zilnic vine a mă întreba ce doresc și dacă sunt mulțumit și nu-mi lipsește ceva, îmi anunță sosirea în câteva zile a generalului Berthelot și-mi spune că este însărcinat a-i găsi o casă. Cu câteva minute mai înainte îl văzuse pe Cartier, care-l rugase să-mi găsească pe Georges Joieta. E posibil ca Cartier să nu știe nimic despre generalul Berthelot.

Luni, 7 octombrie. La ora 10 1/2 mă duc ca de obicei la generalul Franchet, unde mi se spune că nu s-a întors încă de pe front, că este pe frontul englez, că va sosi pe la ora 12 și că îl pot vedea, dacă vreau, după masă...

Mă întorc acasă, unde stau 2 ceasuri de vorbă cu comandantul Carbonnier despre situația din Sârbia... Îmi spune că într-o lună guvernul sârbesc se va stabili la Skoplie (Usküb).

Marți, 8 octombrie. La ora 10 dimineața am văzut pe generalul Franchet d'Esperay, care mi-a spus că bulgarilor le este frică să nu fie atacați pe la nord, prin Dobrogea, de către români, care ar avea 4 divizii gata și că Marghiloman, după informațiile lor sigure, s-ar afla la București, unde s-a mutat definitiv, regele rămânând la Iași.

I-am repetat din nou că trebuie să grăbească spre Dunăre; dânsul mi-a spus că lucrul acesta este în intențiile lui. I-am spus că cred că ducerea mea la Iași deghizat în ofițer francez se impune cât mai repede și va trebui să stabilesc printr-un dicționar un limbaj convențional cu St.-Aulaire pentru a ne ține în curent cu cele ce urmează a se petrece.

M-a întrebat dacă, spre a înlăsa voiajul meu, ar putea spune ceva bulgarilor, căci se găsește aci fostul atașat militar bulgar din Paris; i-am răspuns că da, însă să nu pomenească nimic de mine, ci să-i spună de intențiunea ce dânsul ar avea d-a trimite un ofițer francez ce știe românește la Iași.

La întrebarea lui dacă n-ar fi bine să ne punem bine cu bulgarii, i-am spus că da...

Miercuri, 9 octombrie. La ora 10 am văzut pe comandantul în chef generalul Franchet d'Esperay; când am sosit eu, tocmai primise vizita generalului englez Milners. Mi-a spus foarte vesel că e probabil că, în curând, turcii vor capitula fără condițiuni, că în acest moment ei debelează [golesc] Constantinopolul de boși [germani] și de agenții lor. Că va

face curând un atac, mai mult o demonstrație, pe frontul turc; după aceea va lăsa în Turcia numai trupele strict necesare, iar restul le va trimite într-altă parte. Că două divizii de ale lui, cu conivența bulgarilor, avansează spre Sofia și că speră, ca în curând, să mai trimită o divizie, așa încât să poată trimite la Dunăre, spre liberarea României, trei divizii. Se întreba dacă să treacă pe la Șistov sau pe la Rusciuk. În timp ce el trece Dunărea, cele patru divizii românești din Moldova și Basarabia vor trebui să pornească spre Focșani-București. L-am întrebat dacă crede că în 15 zile este la Dunăre; el mi-a răspuns că speră să fie poate în zece zile.

Despre plecarea mea ca ofițer francez, față de bulgari, a vorbit și ei sunt gata să mă transporte în fața Galațiului deghizat în ofițer bulgar, spre a putea trece astfel liniile germane pe linia ferată Cernavodă-Constanța, singura parte neocupată de nemți în Dobrogea, tot restul Dobrogei, până la Tulcea, fiind ocupată de bulgari; iar de acolo, cu barca, la Galați. I-am obiectat că ducerea de la Galați la Iași în trăsură ori căruță cere prea mult timp, iar [prin] ducerea cu trenul risc a fi recunoscut și dat pe mâna nemților, care sunt stăpânii căilor ferate.

M-a întrebat de ce țin cu orice preț să merg cu aeroplanul. I-am răspuns că, fiindcă numai așa sunt sigur că ajung la Iași. A rămas să fiu condus deghizat în ofițer francez până la Șumla cu automobilul, iar de acolo cu aeroplanul la Iași. I-am vorbit și de dicționarul convențional care urmează a-l stabili, spre a corespunde la Iași cu St.-Aulaire. Mi-a spus că el plecă în seara aceea pe front, de unde nu se va întoarce decât vineri seara. Deci am luat întâlnire pe sâmbătă 12 octombrie dimineața.

Spre seară am văzut pe comandantul Cartier, cu care am luat [stabilit] spre a discuta mâine, ora 12. ■

(Va urma)

Istoria mare este alcătuită din sute de istorii mici. Tot așa cum în umbra marilor eroi stau mii de oameni, care săvârșesc poate o singură clipă în viață un gest de curaj. Pe primii, istoria îi reține. Numele lor se învață la școală, sunt dați ca model celor tineri. Pe ceilalți, rareori îi consemnează vreun document, ce pare, la prima vedere, lipsit de importanță. În viteza aiuritoare a succesiunii marilor istorii, în înghesuiala marilor personaje istorice, pentru cei de o clipă nu mai rămâne loc și nici interes.

Ați auzit de locotenentul Enăchescu?

Sub semnul „războiului rece“

5 martie 1946. În mica localitate Fulton, din statul Missouri (S.U.A.), Winston Churchill, fostul prim-ministru al Marii Britanii în anii 1940-1945, rostea un discurs memorabil, care, după mulți istorici, a marcat începutul „războiului rece“. Omul politic britanic formula acuzații grave la adresa Uniunii Sovietice, incriminând politica ei expansionistă și bolșevizarea

țărilor din centrul și sud-estul continentului european. W. Churchill propunea realizarea unei largi coaliții a popoarelor de limbă engleză, în primul rând a Marii Britanii și S.U.A., pentru a bloca expansiunea sovietică. El reamintea că o „cortină de fier“ a scindat continentul european.

Opt zile mai târziu, Stalin a răspuns, printr-un interviu acordat ziarului Pravda, acuzându-i pe englezi și americani că pregătesc un nou război împotriva Uniunii Sovietice. Liderul de la Kremlin avertiza însă că o asemenea acțiune va avea același rezultat ca anii 1919-1920, când intervenția puterilor occidentale împotriva puterii bolșevice, recent instaurată în Rusia, se soldase cu un eșec.

„LĂMURIȚI OCUPAREA BUCOVINEI, BASARABIEI ȘI ȚĂRILOR BALTICE“

Conducerea comunistă a Armatei române a decis ca *Răspunsul generalissimului Stalin*, cum fusese numit documentul, să fie prelucrat în toate unitățile din țară de către oamenii aparatului politic înființat la 8 mai 1945 și cunoscut sub numele de „Aparatul pentru cultură, educație și propagandă“ (E.C.P.).

Investigații arhivistice recente ne-au permis descoperi-

PETRE OTU

rirea unui document interesant, provenind de la Regimentul 3 artilerie „Frânța“. Această unitate era dislocată în garnizoana Brăila și intrase de curând în componența Diviziei „Tudor Vladimirescu“. Cum se știe, divizia respectivă fusese creată din voluntari români pe teritoriul Uniunii Sovietice, în toamna

anului 1943; după ce participase, sub comandament sovietic, la campania din vest, Divizia „Tudor Vladimirescu“ fusese integrată, prin decret regal, în armata română, subordonând și alte unități care nu fuseseră inițial în structura sa.

Iată documentul, cu precizarea că el conține unele din primele rafale în România ale ceea ce mai târziu s-a numit „războiul rece“.

„Nr. 423 din 26 martie 1946
Regimentul 3 artilerie
«Franța»

către
Serviciul E.C.P. Divizia
«Tudor Vladimirescu»
București

Am onoarea a raporta că la Regimentul 3 art. «Franța» s-a prezentat și comentat pe ziua de 19 martie 1946 «Răspunsul generalisimului Stalin la discursul d-lui Churchill», ținut la Fulton, America, cu ofițerii și subofițerii după cum urmează:

Am început conferința cu «Răspunsul generalisimului Stalin». La un moment dat am fost întrerupt de către dl. col. Brezeanu Gheorghe, comandantul Regimentului 3 art., care mi-a cerut să prezint întâi discursul d-lui Churchill.

Am înțeles că această cerință are de scop exploatarea afirmațiilor d-lui Churchill și crearea unei divisiuni în mijlocul ascultătorilor.

Am prevăzut că mi se va cere acest lucru și am avut bine pregătit discursul d-lui Churchill, pentru a comenta fiecare afirmație pe linia răspunsului generalisimului Stalin, după care am prezentat «Răspunsul generalisimului Stalin».

După comentarea «Răspunsului generalisimului Stalin» am făcut o expunere a situației politice și economice mondiale, accentuând situația politică și economică în imperiul Britaniei, apoi America, Asia, Africa, Europa. Am căutat să aduc mai complet argumente că în spiritul de azi al întregii lumi, care cere pâine, pacea, independența, libertatea și drepturi egale, reacțiunea britanică și reacțiunea americană nu pot aprinde focul unui război,

iar de-l vor aprinde, va fi moartea definitivă a imperialismului englez și american.

Întrebări

Locotenent Enăchescu pune întrebarea: Ce se numește reacționar și reacțiune?

Răspuns: Reacționar este omul din orice clasă sau pătură socială care se opune mersului înainte normal al istoriei, care se opune acțiunii de progres, care se opune celor ce cer drepturi egale, eliberare și independență atât economică cât și politică pentru popoarele lumii.

Întrebare. Lt. Enăchescu: Vă rugăm să ne lămurii dacă Anglia este reacționară?

Răspuns: Prin Anglia eu nu înțeleg poporul englez. Nu poporul englez este reacționar, ci acei englezi care se opun mersului înainte al istoriei, care se opun strigătului popoarelor care cer drepturi egale, libertate, independență. Reacțiunea engleză își are expresia în Churchill și prietenii săi englezi, americani și din toată lumea.

Lt. Enăchescu: Churchill la ținerea discursului afirmă că el are dreptate. Stalin dovedește că toate afirmațiile lui Churchill sunt neîntemeiate, arătându-l ca pe un exponent al reacțiunii engleze și mondiale.

Reacțiunea engleză consideră pe U.R.S.S. împotriva interesului ei, împotriva mersului normal al istoriei, împotriva progresului așa cum îl vede ea. Deci nu o poate numi reacțiunea engleză [pe U.R.S.S.] ca reacționară?

Atunci care e reacționară?

Răspuns: Reacțiunea mondială vede progresul în suprimarea libertăților popoarelor, în suprimarea drepturilor de egalitate între popoare și indivizi. Reacțiunea engleză

vede foarte bine progresul pentru ea, dar nu pentru popoarele lumii. Ea luptă pentru colonii, dominaționale, înrobire economică etc. Argument vădit este Indonezia, India etc.

U.R.S.S. a luptat și luptă pentru independența popoarelor, drepturi egale, libertăți depline și progres, pentru pace și securitate, deci nu se poate numi reacționară.

Lt. Enăchescu: Dacă U.R.S.S. a luptat și luptă pentru independența popoarelor, atunci lămurii ocuparea Bucovinei, Basarabiei și țărilor baltice [subl. ns.].

Sa răspuns și acestei întrebări, arătând ce a făcut statul român din 1918-1940 pentru aceste ținuturi, documentând că însuși voința acestor ținuturi a fost de a trăi în cadrul U.R.S.S..

Nu cunoaștem ce s-a întâmplat cu locotenentul Enăchescu, dar colonelul Gheorghe Brezeanu a fost „cercetat” atent de organele E.C.P. care l-au caracterizat drept „un slugarnic al fascismului”, „un om al lui Maniu și Brătianu”, care a „comis multe crime în Răsărit”, iar în ziua de 8 septembrie 1944 „a blamat și insultat armata roșie”. În ziua de 14 ianuarie 1946 a spus răscăpat că „pandurii [militarii din Divizia «Tudor Vladimirescu»] sunt comisari politici și că vor comuniza oștirea”. De asemenea a răspândit în rândul militarilor discursul lui Churchill și este „un discipol fidel al lui Macici” (generalul român considerat criminal de război și condamnat la ani grei de temniță). Propunerea organelor E.C.P. cerea „înlăturarea din armată ca adversar al U.R.S.S.”, ceea ce s-a și întâmplat ulterior. ■

Cititorii noștri au putut lua cunoștință, din numerele precedente ale revistei (8, 9 și 10/1998) de activitatea Comisiunii însărcinate cu expertiza și inventarierea bunurilor de artă aparținând fostei Case Regale și care și-a început lucrul la Peleş la 19 ianuarie 1948.

Secretarul general al Comisiunii prezintă acum starea în care se aflau, atunci, în urmă cu cinci decenii, alte piese din patrimoniul regilor României.

PELEȘ, IANUARIE-APRILIE 1948.

INVENTARIEREA BUNURILOR DE ARTĂ FOSTE REGALE

RADU BOGDAN,
doctor în istorie

● Întreaga arhivă a Hohenzollernilor români risipită ● Lacrimile reginei Maria
● „Haiduc” – spioană, confidentă a reginei Maria și informatoare a lui Carol II ●
Soarta tablourilor lui El Greco din Colecția Regală a României ● Povestea unei
coroane de oțel în podul Palatului din Calea Victoriei ● Scrisorile din tunelul
subteran

Un capitol de o importanță excepțională privind tezaurul cultural al Peleşului l-a constituit arhiva politico-istorică a acestuia. Din nefericire, componența ei nu cădea sub raza de incidență

investigatoare a Comisiunii de experți decât accidental, în cazuri cu totul speciale și chiar și atunci timpul de examinare a unui document sau altul era extrem de limitat, trebuind să se desfășoare într-un tempo cât mai rapid.

Este de la sine înțeles că forul ministerial sub a cărui autoritate se

înscria bunul arhivistic amintit nu și l-a închipuit în prealabil și în consecință nu și-a pus imediat problema înregistrării și inventarierii lui. A luat notă de situația existentă abia după ce s-a lovit de ea pe teren și nu mă îndoiesc că singura reacție promptă a lui Gheorghiu-Dej a fost ca nimeni să nu se atingă de aceste

Subtitlurile introductive aparțin redacției.

documente, iar ele să fie – după un sondaj cel mult sumar – trimise imediat la București. A considerat că aici intervine o problemă politică și că studiarea, inventarierea și eventuala clasare sistematică a întregului material revine în exclusivitate unor factori din ierarhia superioară de partid, asupra cărora va decide el. Numai că realitatea de pe domeniul Peleşului era de așa natură încât aspecte imprevizibile apăreau la tot pasul, făcând ca vrând-nevrând lucrurile să scape uneori de sub control, impunându-și propria regulă și măsură. Cum să hotărâști asupra a ceva ce trebuia mai întâi cunoscut oferindu-ți o reprezentare? Nu putea fi pur și simplu adunat în lăzi sau baloturi și expediat în Capitală...

Ori, documentele aflate pe întreg domeniul Peleşului – exceptându-le pe cele îndosariate în arhiva administrativă curentă – nu erau depozitate într-o ordine distinctă; ele ofereau vederi unaltmeș-balmese de nedescris, sub forma unor mormane de hârtii, deșertate în grabă, cine știe când. Trebuie să reamintesc cititorului că la Peleş se afla întreaga arhivă a Hohenzollernilor români, de la primul domnitor și rege până la ultimul. *Jurnale intime*, memorii, corespondență, acte, fotografii – în original sau copie – totul era distribuit fie în lăzi sau cutii mari de carton, adesea rămase pe coridoare, fie în dulapuri, sertare, sau pe rafturi, indiferent dacă la parter, etaje, în pod sau la subsol. Filele unui aceluiași document sau scrisori erau adesea desperecheate, aflându-se în lăzi sau cutii diferite. Cum se acumulase o asemenea dezordine nu știu. Prin ce mâini trecuseră documentele, mai cu seamă în momentele tulburi, zguduitoare, în zilele sfârșitului de domnie a lui Carol al II-lea și Mihai, iarăși nu știu. Cantitățile erau imense și cu certitudine – dacă luăm în considerare fiecare petec de hârtie cu câteva rânduri așternute pe el – de ordinul sutelor de mii. Era imposibil ca o comisie restrânsă, necum o singură persoană, să parcurgă acest tezaur documentar în decursul unei vieți de om. Componentele lui erau risipite prin mai toate clădirile domeniului și prin cotloanele acestora.

Cui dintre noi, membri ai comisiei de specialiști, îi ieșea în cale un astfel

de maldăr de hârtii avea datoria să mi le semnaleze; îl parcurgeam rapid, operând câteva sondaje de orientare spre a-mi da seama dacă aveam a mă aștepta la valori de ordin cultural, după care, cum am mai spus, eram obligat să predau restul comisiei de inventariere a bunurilor casnice și administrative ale Peleşului, formată din foști muncitori. Se întâmpla ca teancuri întregi de documente să fie descoperite nu de noi, ci de un membru sau altul al comisiei pomenite. Ele nu treceau pe sub ochii mei decât dacă, sub raport profesional, prezentau vreun aspect care îl depășea pe cel care le găsisse; altfel, se știe, erau trimise cu primul vehicul disponibil la București. Numai în cazuri și situații deosebite puteam reține spre o studiere mai atentă vreun document, întârziindu-i câteva zile expedierea. Faptul prezenta însă întotdeauna un risc, iar dacă îmi îngăduiam să copiez de mână sau să dispun să se fotografieze documentul care îmi stărnise interesul, încălcăm o dispoziție a cărei nerespectare atrăgea din principiu după sine sancțiuni foarte severe, obiectul în cauză fiind socotit a avea un caracter secret.

Mă conformam deci disciplinei impuse și instrucțiunilor primite, dar postura în care mă aflam nu-mi afecta spiritul critic. Eram doritor să salvez tot ce credeam că se poate salva și la acest capitol operam cu propriile mele criterii, ori de câte ori situația o îngăduia. Cunoscând mentalitatea factorilor decizionali, cât am lucrat la Peleş am avut mereu sentimentul că mă confrunt cu o arhivă de care, într-un fel sau altul, avea să se aleagă praful. Este drept praful s-a ales numai parțial, dar niciodată istoria monarhiei, caracteristicile ei comportamentale, relațiile din culise cu oamenii noștri politici, intrigile de la curte, nu vor mai putea fi cunoscute și studiate așa cum s-ar fi întâmplat dacă tezaurul arhivistice de la Peleş ar fi fost păstrat în componența lui inițială, rămânând un tot unitar și complet, nesusus fărâmițării, împrăștiării și distrugerii parțiale. Din acest punct de vedere paguba este irecuperabilă.

Nu se va ști vreodată cu precizie cât de prădată a fost arhiva de la Peleş, cât a fost ea de mutilată. Printr-o

sucesiune de dispoziții nefaste, rămase în mare parte necunoscute până azi (mă refer mai ales la deceniul imediat următor lui 1948), dispoziții ieșite din mintea unor oameni adesea rău intenționați și incompetenți culturalicește, această arhivă și-a schimbat în repetate rânduri administratorii și a fost cufundată în haos, până a nu ajunge, atât cât a ajuns, în diferite arhive de azi, cum ar fi Arhivele Naționale, ale Serviciului Român de Informații, ale Ministerului Apărării Naționale, ale Bibliotecii Academiei Române, ale fostului Comitet Central și fostul Institut de istoria partidului și probabil încă altele de care nu am cunoștință. Spun „oameni rău intenționați”, pentru că din urmă și dispreț față de monarhie, din voința de a-i distruge cultul care se instituea mai ales în perioada interbelică, s-a procedat în așa fel cu tot ce o armința și evoca, încât la dispariția multor documente să contribuie un fel de neglijență și nepăsare, devenite în epocă – sub comunismul de la noi în primele sale decenii – aproape firești, naturale. Soarta arhivei de la Peleş rămâne strâns legată de procesul falsificării istoriei, al „ascunderii” ei, al transformării într-un simplu instrument de propagandă menit să remodelizeze conștiința națională în raport cu interesele politice de expansiune și dominare a ceea ce a însemnat Uniunea Sovietică.

Fiind dintre toți membrii Comisiei de expertiză a Peleş singurul în măsură să fi avut cât de cât o viziune globală asupra fondului arhivistice aflător pe domeniul (profesorul G. Oprescu nu s-a arătat niciodată interesat de acest fond, iar ceilalți experți – cu excepția Constanței Nicolescu care a inventariat manuscrisele regale cu caracter istorico-literar, proză, jurnale, memorii – nu aveau propriu-zis acces la documente decât întâmplător), consider potrivit să aduc la cunoștința publică, spre folosul istoricilor, tot ce știu în această privință. Atât cât știu se datorează cu precădere curiozității mele intelectuale, de istoric pe atunci în formație iar nu dorinței indiscrete de a scoate prin hârtii intime. Astfel de hârtii mi-au căzut uneori sub ochi și au fost situații când, spre a mă putea orienta, eram nevoit să citesc

documentul respectiv. Mai trebuie spus că încă din primele săptămâni ale sosirii la Peleş am dat peste un jurnal manuscris al lui Carol al II-lea, din 1929, și niște scrisori adresate lui. Conținutul acestora din urmă – ca să recurg numai la un singur exemplu – mi s-a părut senzațional. Citindu-le și încredințat că ar putea să dispară (ceea ce am motive să cred că s-a și întâmplat) am căpătat conștiința că anumite documente merită riscul de a fi salvate și că, oricum, arhiva de la Peleş prezintă un interes național cu totul ieșit din comun. Iată câteva extrase din scrisori purtând datele de 2 iulie și respectiv 14 iulie 1930, semnate „Haiduc”, personaj feminin (descinzând din Vodă-Caragea al Munteniei) în legătură cu care am ținut o comunicare în cadrul simpozionului desfășurat la Peleş în zilele de 8-10 octombrie 1993:

„Am fost la Balcic. Am văzut-o pe Maiestatea Sa Regina Maria. Am vorbit prelung. Am sfătuit-o. A plâns în brațele mele și a luat unele hotărâri formale ce mi le-a dat apoi în scris. [...] Mi-a făgăduit că nu va mai căuta să se ocupe de nimic decât cu acelea ce veți binevoi a-i cere sau a-i lăsa. Că va distruge fața de Măria-Voastră orice scrisori din mâinile ei și au altora care v-ar putea aduce vreun prejudiciu. Mă autorizează în scris să caut a-mi însuși orice act din orice fel – la oricine ar fi – care ar putea compromite liniștia progresare a operei Măriei-Voastre. Cum nu a transgresat niciodată un cuvânt mie dat, o rog din suflet pe Măria-Voastră să aibă un gest de bunăvoință față de aceea care reprezintă oricum ar fi o pagină strălucită din istoria neamului. În 1919, Ionel Brătianu, care căuta întotdeauna, cu orice chip, să distruge dinastia, a chemat-o pe Regina Maria la Paris, tratativele pentru frontierele noastre decurgând defavorabile nouă. Considerați apoi că o aureolă de martir este întotdeauna favorabilă persoanei ce o poartă și vă rog, nu din toată inima ci cu toată maturitatea unei gândiri mult încercate, pentru Măria-Voastră, nu loviți în ea. I-ați luat armele toate, nu-i luați cinstea față de public, nici onorurile ce se cuvin operei desăvârșite [...]. Ați umilit-o în mod public. De ce? Ce folos

puteți avea din asta?” (Copie păstrată în arhiva R.B.).

Putea să fi fost vorba de o simplă confidentă intimă a Reginei Maria și încă ceea ce citeam era pasionant și revelator pentru cântărirea istoriei nescrise. A mijloci într-o stare conflictuală atât de acută cum era cea care intervenise între Carol al II-lea și regina Maria, a te bucura de o încredere atât de totală din partea acesteia și atât de profund umană – și asta pe o foarte lungă perioadă de timp – nu era chiar un fapt ale cărui implicații să nu-ți dea

Obiect de artă și, în p. 21: Sala Maură a Castelului

de gândit. A putut avea acest personaj vreo influență asupra reginei și dacă da, în ce fel și cu ce consecințe? Era firesc ca o asemenea descoperire să trezească în mine curiozitatea cercetătorului istoric și să-l facă atent asupra potențialului valoric al documentelor ce-mi treceau prin mână. Am perseverat deci în a urmări și alte scrisori ale aceluiași personaj, constatând cu uimire că el se prezenta regelui ca jucând pe plan național și chiar internațional un rol de o importanță deosebită, cum rezultă cel mai elocvent din această a doua scrisoare:

„Sub ocupația dușman [e vorba de ocupația germană a României din vremea primului război mondial – n.m., R.B.] am creat o societate, eram atunci numai o mână de oameni (azi mai bine de 100 000) care se ocupa de

interesele noastre militare, fie că membrii ei erau prin spitale sau prin lagăre, sau răspândiți prin oraș etc. [...] Se ocupa de împiedicarea livrării munițiilor dușmanilor, de azvârlirea în aer a depozitelor de munițiuni [...]; de împiedicarea rechizițiilor de alimente, făină, porumb etc. Populația fiind înfometată, am provocat o răscoală de 50 000 oameni într-o zi, din care cauză germanii, înfricoșați, au cedat. De atunci (de la retragerea rusă încoace) scopul nostru principal a fost studierea înarmării rusești, a constelației politice urmărite de Rusia, a intereselor țărilor apusene în Rusia. Deci prima noastră îndatorire era să ne punem, pe vremea armistiștiului, în legătură cu reprezentanții Statelor Majore aliate în colaborare cu care lucram atunci [...]. Greaua sarcină a fost împiedicarea prin terorizare sau orice alt fel de înarmărilor în dauna Statului sau a contractelor oneroase pentru Stat a anumitor industrii, sau a afacerilor în curs care umpleau buzunarele unora, dar primejdiau viitorul țării. Cu stabele mele mijloace am ajuns, împreună cu prietenii mei, să dau de urma tuturor pregătirilor sovietice [...]. Guvernul Maniu îmi datorează 90% existența lui. [...] Dată fiind situația noastră politică de astăzi și primejdia de mâine, dat fiind că societatea mea posedă o corespondență a Statului Major german către Statul Major rus, care silește germanii la orice acțiune aș dori eu în favoarea Statului nostru Major, nu există decât două căi pentru a salva țara: 1) Calea politică, prin faptul unor tratate secrete care ne-ar asigura neagresiunea Rusiei; 2) Calea militară, care ne-ar face complet independenți în ceea ce privește înarmarea noastră [...]. Pentru a-l lămurii pe Primul-ministru asupra enormelor consecințe politice și militare ale unei asemenea înarmări am chibzuit întrevederea Von Seek-Maniu. Primul, șeful secret al tuturor operațiunilor militare din Germania, s-a lăsat convins de mine să-l vadă pe Maniu pentru a-i explica posibilitatea de recunoaștere a Basarabiei de către Rusia, unde popularitatea [lui – R.B.] Von Seek este tot așa de mare

ca și în Ungaria, precum și posibilitatea de recunoaștere de către unguri a alipirii Transilvaniei. Întâlnirea nefiind suficient pregătită a dat greș, fiindcă Maniu este omul care crede 1% din ceea ce i se spune, iar Von Seekt este omul care spune 1% din ceea ce proiectează. Roadele există însă, căci contele Bethlen și Stalin au tratat în urma întvederii Maniu-Seekt cu acesta din urmă, în sensul unei neagresii din partea Rusiei. Cunosce însă numai eu acest rezultat, căci în urma agresiunii presei, Maniu s-a supărat și n-a mai vrut să audă de nimic" (ambele sublinieri îmi aparțin - R.B.).

Rog să mi se ierte extinderea, ce poate părea excesivă, pe care am acordat-o citării acestor documente în cadrul expunerii de față, dar conținutul lor îmi apare ca fiind maximum de revelator pentru crearea unei imagini obiective privind gradul de incitantă a arhivei regale. Desigur, în virtutea experienței și judecății mele de astăzi, nu mă pot purta garant pentru exactitatea celor afirmate în cea de a doua scrisoare, cu atât mai mult cu cât mi-am dat seama - în urma unor cercetări ulterioare - că am de-a face cu o persoană destul de exaltată, a cărei voință de a-și atribui importanță nu exclude un pronunțat coeficient de mitomanie. Totuși, până în 1937, calitatea lui „Haiduc” de informatoare a lui Carol al II-lea pare să fi rămas neștirbită (v. *Carol al II-lea, între datorie și pasiune, Însemnări zilnice*, vol. I, București, 1995, p. 150, la data de 11 martie 1937, precum și nota 131 de la p. 455). Ceea ce presupune că în tot acest interval ea a depus o activitate luată de suveran în considerare, chiar dacă el a supus-o propriei sale aprecieri critice.

Deși nu am nici cea mai mică îndoială că au existat în arhiva regală de la Peleș documente mult mai importante decât cele la care m-am oprit mai sus și că - deosebit de acestea - ceea ce am apucat să văd eu reprezintă doar o parte prea puțin însemnată a întregului, consider că pot totuși sugera, în mare, un tablou tematic cât de cât reconstituitiv al său. O fac concentrându-mă mai ales asupra categoriei de documente care mi-au apărut în epocă a avea cele mai multe șanse de dispariție și chiar de

a pieri. Când spun „dispariție” am în vedere fondurile care ar fi putut interesa conducerea de partid și serviciile secrete ale U.R.S.S. și pe care „cei” din fruntea Partidului Cmunist Român se vor fi grăbit să le comunice „fratelui mai mare”. Când spun „pieire” mă gândesc nu numai la ceea ce prin distrugere ar fi atentat la cultul monarhiei, ci și la ceea ce ar fi slujit manipulării istoriei naționale și negării meritelor oamenilor politici care făuriseră România Mare.

Vitrălu de la Peleș.

Mă refer așadar în continuare, cu prioritate, la documentele cu caracter de spionaj și contra-spionaj îndreptate împotriva Uniunii Sovietice. Am avut de pildă în mână un dosar dactilografat cu rapoarte privind situația politico-militară a U.R.S.S., datând din 1923, cu insistențe biografice asupra lui Troțki. Un alt dosar - întocmit de autoritățile noastre - privea operațiile Marelui Stat Major român menite să soneze capacitatea și modalitățile de ripostă, de pe celălalt mal al Nistrului, ale armatei roșii. Dar dincolo de acest spionaj care urmărea să prevină acțiunile unui inamic real, trebuia luat în considerare cel instituit de Carol al II-lea cu scopul de a controla intențiile și activitatea întregii familii regale. Am descoperit la Peleș tot felul de bilețele, de diferite formate, cu câteva rânduri așternute în grabă, uneori doar cu

creionul, în care Moruzov¹ personal îi comunica regelui un document privitor la una sau alta dintre rețelele apropiate ale acestuia dimpneună cu anturajul lor, cu precizarea că documentul în cauză trebuia luat la cunoștință repede, spre a putea fi reazest - fără riscul de a i se remarca lipsa - în locul de unde fusese sustras. Din punctul de vedere al istoricului, toată această comoară de mici petice de hârtie oferea posibilitatea unei aprecieri aprofundate a caracterelor, virtuților sau viciilor membrilor ramurii dinastice românești a Hohen-zollernilor și îndeosebi a personajului care a fost Carol al II-lea.

Un sector tematic cu deosebită prețioasă a arhivei regale îl constituia corespondența purtată de Carol al II-lea cu reprezentanții clasei politice a țării. Regele avea în această privință un stil cu totul personal: ambasadorii sau alți trimiși ai săi peste hotare aveau libertatea să-i raporteze direct, trecând peste capul ministrului de externe și fără a trebui să respecte uzanțele protocolului, ba mai mult chiar, îi puteau trimite prin poștă, pe adresa Palatului Regal, o simplă carte poștală, scrisă la repezeală pe colțul unei mese de cafea. O bună parte a acestei corespondențe s-a păstrat și a ajuns în posesia Arhivelor Naționale. Ceea ce însă nu s-a păstrat, din momentul repartizării, trierii și clasificării ei pe alte considerente decât cele impuse de locul de depozitare inițial, este relația adresantului cu acest întreg teanc arhivistic, indispensabil pentru cunoașterea și cumpănirea judicioasă a istoriei noastre diplomatice și a dedesubturilor ei.

Având în vedere modul cum erau depozitate documentele (mod căruia - neavând decât un acces parțial la ele - nu i-am putut cunoaște întreaga diversitate în cadrul amestecului de ordine și dezordine, accentul căzând în covârșitoare măsură pe acesta din urmă), se naște întrebarea: a fost supusă arhiva regală, în ultimele două zile ale prezenței regelui Mihai în țară, când echipele de muncitori ale Direcției Controlului Economic decideau în voie asupra bunurilor

¹ Despre Mihail Moruzov (1887-1940), organizator S.S.I., și relațiile sale cu Carol II, *Magazin istoric* a publicat un serial în nr. 3-5/1996 - n.r.

Oegar și Mihai Pelin, în ziarul *Ora*, nr. 1 și 2, din respectiv 6 și 7 octombrie 1992).

Reîntorcându-mă la conținutul arhivei regale nu pot să nu evoc unele documente culturale ale ei de excepțională valoare. Pe fundul unei lăzi cu tot felul de acte, întâmplări, scrisori descompletate, am găsit carnetul de aviator purtat de Aurel Vlaicu asupra și în ziua când s-a prăbușit din văzduh, aflându-și moartea. Acest carnet fusese dăruit în cadrul unei ceremonii omagiale lui Carol al II-lea, în calitatea acestuia de patron onorific al Asociației Române pentru Promovarea Aviației (A.R.P.A.). Aș fi bucuros să aflu că a ajuns în patrimoniul Muzeului Militar. În aceeași ladă se găsea petiția unui evreu din Dorohoi, un nefericit cu mințile rătăcite, care se adresa regelui Ferdinand cerându-i să i se aprobe schimbarea numelui în acela de Mesia Isus Hristos. Tot acolo se aflau memoriile redactate de Nicolae Iorga, scrisori ale lui Octavian Goga și încă multe altele, nu toate – precum s-a văzut – având o valoare efectivă. Cum se explică acest amestec, cine aruncase într-o aceeași ladă petiția unui nebul și memoriul manuscris al lui Iorga, cum ajunsese jurnalul din 1929 al lui Carol al II-lea, de care am amintit, în fundul unui dulap de lenjerie din Castelul Pelișor, dulap golit în prealabil de conținutul lui specific? Mă îndoiesc că ultimul rege a jucat vreun rol în toate acestea, mă întreb chiar dacă va fi avut cunoștință de întreaga situație, căci hârtiile peste care am dat la Foișor, ordinea în care le-am găsit nu prezentau aspectul descris. Împăturit în patru, manuscrisul *Poveștii poveștilor* a lui Creangă era păstrat într-un *étui* roșu din piele, așezat pe un raft cu cărți din camera de lucru a tânărului suveran. Se știe, manuscritele lui Creangă constituie o raritate, numai foarte puține s-au păstrat. M-am temut că acest prețios document original să nu fie considerat „porno” (aveam în minte soarta colecției de stampe japoneze cu caracter erotic, a lui Istrate Micescu, despre care auzisem că ar fi fost puse pe foc – erau vreo 12 000 – de agenții care, perchezitându-i domiciliul, dăduseră peste ele) și, asumându-mi riscul, l-am sustras de la locul său și

l-am donat ulterior Bibliotecii Academiei Române, care mi-a mulțumit în scris, confirmându-mi primirea.

Un detaliu pentru care nu am explicație, dar care poate da de gândit: în 1993 când am cercetat sumar arhiva administrativă curentă a Peleşului am descoperit laolaltă cu documentele firesc aferente ei și o seamă de scrisori adresate lui Carol al II-lea, care în mod normal nu trebuiau să se afle acolo (printre ele, o epistolă de la începutul anilor '30, semnată de Nae Ionescu). Consider aceasta ca o dovadă a faptului că au mai ieșit la iveală documente și multă vreme după ce operațiile de inventariere efectuate inițial, în 1948, încetaseră. Partea curioasă este că în tot acest răstimp nu le cercetase și catalogase nimeni.

Tot în 1993 am avut ocazia să constat, prin bunăvoința cadrelor de conducere ale complexului muzeal de la Peleş, că măsura cu tăblie de gresie cenușie pe care își scrijeliseră semnătura toți membrii familiei regale începând cu Carol I, continua să existe, păstrată într-o încăpere de la etajul al doilea, lângă atelierul de pictură al reginei Elisabeta. Dar în ce hal ajunseser! Fusese lăsată, după plecarea Comisiunii de expertiză de la Peleş, vreme de ani și ani, la îndemâna santinelor care făceau rondul de pază prin Castel; mai fiecare dintre ele găsisse de cuviință să-și zgârie semnătura pe placa amintită. Și ce să mai spun de accidente pe care aceasta le suferise cu prilejul a diverse mutări și manipulări, prezentând sumedenie de ciobituri și mai ales zgârieturi, din simpla frecare cu alte obiecte? O dovadă în plus a eficienței cu care cultul monarhiei fusese supus batjocurei și oprobriului!

Cărți și documente de arhivă ale fostei Case Regale nu s-au aflat numai la Peleş, ci și la Castelul Bran (unde cea mai prețioasă carte din bibliotecă purta dedicația autografă a Reginei Victoria a Marii Britanii către nepoata ei, viitoarea Regină Maria), în Palatul din București de pe Calea Victoriei și în cel de la Cotroceni (aici risipite prin dulapuri, nu se aflau decât mormane de fotografii ale membrilor familiei regale amestecate cu cele ale Elenei Lupescu). Cercetarea ultimelor două

palate nu a implicat decât o vizitare superficială a lor de către George Oprescu însoțit de mine, mai mult ca să ne facem o idee asupra a ceea ce urma să fie inventariat. Cum însă foarte curând, se știe, activitatea comisiunii noastre a fost întreruptă, nu s-a mai ajuns la nici o inventariere.

Am apucat să văd în podul Palatului din Calea Victoriei, depozitate pe niște mese improvizate, o sumedenie de tomuri, albume, manuscrite valoroase: vreo 150 de cărți vechi în legături de epocă, printre care și incunabule, cele mai multe din întreaga comoră fiind tipărituri religioase românești cu caractere slavone, datând din secolele XVI, XVII, XVIII și început de XIX; apoi, în mijlocul altor stive de cărți, două caiete manuscrite legate în scoarță violet, ale lui George Coșbuc, conținând *Povestea unei coroane de oțel*, cu o dedicație autografă către Regina Elisabeta, două volume cu autograf ale lui Vasile Alecsandri, o ediție bibliofilă în numai 50 de exemplare numerotate, de fapt un album prezentând cam tot atâtea reproduceri facsimilate după pastelul de Auguste Renoir. Ceea ce m-a frapat era că se făcuse apel la o imprimare peste care se revenise ulterior cu o pulbere fină de culori-pastel încât aveai senzația unor lucrări originale.

Din nefericire, din clipa preluării parțiale de către Ministerul Artelor și Informațiilor a Palatului, și încă multe luni după aceea, în vremea când se făceau pregătirile hărăzite deschiderii viitorului Muzeu de artă al Republicii, clădirea a rămas nu numai nepăzită, ci și pretutindeni descuiată. Puteai s-o străbați de la un capăt la celălalt și să pătrunzi fără nici un impediment în pod. Nu te controla nimeni! Răspunzător pentru o asemenea gravă indolență e probabil că a fost Nicolae Moraru, pe atunci secretar general în Ministerul de Resort, personaj în subordinea căruia cădea și Palatul. Dar cine să-i ceară socoteală? Totul se înscrie în politica de dispreț față de monarhie a regimului.

În octombrie 1950 am devenit șef de secție la Muzeul de artă al Republicii având ca obiectiv, vreme de un an și jumătate, orga-

nizarea bibliotecii, documentația, propaganda culturală și îndrumarea ghizilor. Atunci am putut cerceta mai îndeaproape și în afara presiunii timpului, cărțile și albumele din pod. Pe cele vechi, amintite, mai toate groase și de un mare format, le-am predat oficial Bibliotecii Academiei Române, prin Mîrcea Malița subdirector al ei și Remus Niculescu colaborator al său apropiat care le-a preluat și transportat personal. După câte îmi amintesc, din lipsă de personal științific îndeajuns de avizat, conducerea muzeului a dispus să nu se procedeze la un inventar, urmând ca acesta să fie întocmit în cadrul Bibliotecii Academiei.

Am avut prilejul să constat cu durere că în intervalul primăvara 1948-vara 1950 o seamă de cărți și albume din pod dispărușeră. Printre ele, manuscrisele lui Coșbuc, volumele princeps ale lui Alecsandri, albumul bibliofil *Renoir* și câteva exemplare de lux editate de Fundațiile Culturale Regale, legate în piele albastră și purtând sigla aurită a Regelui Mihai. Furate de la locul lor din pod, se pare că manuscrisele lui Coșbuc și volumele cu autograful lui Alecsandri au ajuns mai târziu, vândute prin intermediul unui misit, în patrimoniul Bibliotecii Academiei Române. Albumul *Renoir* a rămas însă pentru totdeauna dispărut.

În primii ani ai deceniului șase s-au mai descoperit, în locuri neabnuite de nimeni și peste care a dat întâmplător directoarea administrativă a muzeului – cu ocazia unei inspecții a subsolurilor și tunelului subteran care lega Palatul cu pavilionul particular construit din ordinul lui Carol al II-lea și distrus de bombardamentul german din 24 august 1944 – unele documente importante. Îmi amintesc de un teanc de scrisori, legate cu sfoară, către Regele Carol I, adresate acestuia de principele Leopold de Hohenzollern-Sigmaringen, fratele său și tatăl Regelui Ferdinand. Au fost predate organelor superioare de resort și se află astăzi, probabil, la Arhivele Naționale. Sunt ultimele vestigii care, la cunoștința mea, au punctat – prin ungherul subpământean unde au stat multă vreme părăsite – tragedia arhivei regale... ■

„Haiduc”, alias principesa
Lucia Alioth-Caragea

informatoare, corespondentă și confidentă intimă a Reginei Maria cu care s-a cunoscut în anii Războiului de întregire din 1916-1918, a devenit începând din iulie 1930 corespondenta și informatoarea regelui Carol al II-lea. În timpul domniei acestuia a desfășurat pe lângă o intensă activitate de spionaj începută încă din 1918 (a colaborat strâns, printre alții, cu Eugen Bianu și Mihail Moruzov) și una de ordin politic, fiind conducătoarea unei organizații de extremă dreaptă, „Frontul Național Român”, calitate în care semna când „Comandantul”, când „Haiduc”, când „Lucia Alioth Caragea”. Organizația beneficia de editarea unui periodic cu același nume, a cărui a doua serie (despre prima nu știm nimic) a apărut între 1 iunie 1934 și mai 1937. Activând în paralel cu Garda de Fier, dar fără a-i fi în vreun fel afiliată, mișcarea inițiată de Lucia Alioth-Caragea se inspira din ideologia și practica partidelor fasciste ale Europei interbelice, având totodată un pronunțat caracter „de stângă”, vehement anticomunist și totodată anticapitalist, precum și rasist, antisemit, antimasonic și antiliberal, partizan al regimului autoritar dictatorial și promotor în planul măsurilor practice a unei întregi categorii de exproprieri și de supuneri sever controlate, totul subordonat dirigismului statal. Erau vizate în primul rând băncile, industria de armament, latifundiile și în general marile averi particulare, învățământul, presa și „jidovimea” (ultima sortită scoaterii forțate din viața economică, politică, militară și civică). Programul mișcării – publicat în oficiosul ei – prevedea instituirea pedepsei cu moartea, instanțe supreme de judecată sumară, lagăre de concentrare, euthanasia ca procedură de stat prin „sterilizarea elementelor ereditărilor împovărate”. Din câte mi-am putut da seama, contrar a ceea ce Lucia Alioth-Caragea voia să lase să se creadă, organizația ei nu avea nici o aderență a adevărat publică și de fapt număra foarte puțini membri. Redactorii și „colaboratorii” *Frontului Național Român* sunt nume sau pseudonime total necunoscute și judecând după stil și limbaj este foarte probabil ca autorii respectivelor articole să fi fost una și aceeași persoană cu Lucia Alioth-Caragea însăși. În familie (că e vorba de rude ascendente sau colaterale) activitatea ei de spionaj era rău privită. I se spunea în ironie „bolșevica”. Este de reținut că în ceasurile libere se manifesta și ca poetă, fiind autoarea unei plachete de versuri intitulată *Noi care nu simțim*, tipărită, fără precizarea datei, la începutul anilor '30, la Institutul de Arte Grafice „Tiparnița”, din București. Versurile sunt marcate de aceeași exaltare patriotică și idealizantă procarlistă, care răzbate din corespondența cu regele. Informațiile pe care le dețin provin din sursa familială cea mai direct autorizată, care a dorit să rămână anonimă și căreia îi aduc aici cele mai pătrunse de grațitudine mulțumiri postume pentru concursul dat.

Radu BOGDAN

LIDERI COMUNIȘTI ROMÂNI ÎN ARHIVELE DIPLOMATICE FRANCEZE

Prestigioasele Arhive Diplomatie ale Ministerului de Externe francez au fost create

VIDIU BOZGAN

în 1680, din inițiativa lui Colbert de Torcy, secretar de stat al Afacerilor Externe, unul dintre fiii marelui ministru reformator de Finanțe, Colbert. Valoarea fondurilor conservate aici îndreptățeau pe membrii Comitetului Salvării Publice să afirme într-un raport din 1794 că este vorba „de colecția cea mai importantă de tratate și negocieri care exista în Europa”. După crearea, în 1789, a Arhivelor Franței, depozitul arhivelor de la Ministerul de Externe a devenit complet independent. Pentru utilizarea științifică a arhivelor diplomatice a fost înființată în 1874 o Comisie a Arhivelor Diplomatie, care actualmente este condusă de d-na Hélène Carrère d'Encausse, autoritate internațională în domeniul sovietologiei (de altfel două din lucrările sale au fost traduse în ultimii ani și în limba română). Mult mai târziu, alături de această comisie, s-a creat Comisia de publicare a documentelor diplomatice franceze condusă mulți ani de celebrul specialist în relații internaționale Jean-Baptiste Duro-

selle (până la moartea sa survenită în toamna anului 1994).

Fără teama de a fi acuzat de francofilie exclusivistă, care în cazul nostru ar fi justificată, consider că Arhivele Diplomatie de la Quai d'Orsay constituie indiscutabil cea mai importantă sursă pentru studierea relațiilor internaționale din Europa. Principalele fonduri se găsesc încă la sediul Ministerului Afacerilor Externe de la Paris, în imediata apropiere la Hôtel des Invalides (20 de kilometri lineari). În afara acestora, există depozitul de la Nantes, care însumează 15 kilometri lineari și cel de la Colmar, mult mai specializat, care conține în cei 10 kilometri lineari arhivele ocupației franceze din Germania și Austria. Pe lângă documentele diplomatice propriu-zise, la sediul central se conservă un excepțional fond de documente cartografice moștenit de la „bureau des limites”, devenit ulterior divizia geografică a Arhivelor Diplomatie. Dacă la aceasta adăugăm biblioteca de specialitate, cu aproximativ 450 000 de volume, cea mai importantă bibliotecă ministerială din Franța, se obține portretul fie și sumar al unei instituții fabuloase pentru cercetătorii din întreaga lume, astfel încât cercetările întreprinse în asemenea condiții sunt o autentică șansă.

În imagine: Teodor Iordăchescu, Teohari Georgescu, Vasile Luca, Ștefan Voitec, Gh. Gheorghiu-Dej, Lotar Rădăceanu și Ana Pauker în prezidiul congresului de constituire a Partidului Muncitoresc Român (21 februarie 1948).

● Unul din rarii comuniști de origine română ● Ana Pauker, a doua personalitate după Stalin ● El se numește exact Laszlo Luca ● Soțul care a adoptat numele soției ● Un defect de neiertat: „prea intelectual“ ● Publicist obscur, fost socialist: o carte de vizită modestă ● Dosarul! Un stil de-a închide gura ● La început era un fost cizmar complet analfabet

Baronii regimului comunist

În cursul cercetărilor întreprinse în fondurile relative la România postbelică, am depistat o serie de documente referitoare la liderii regimului comunist, care încercau să le descrie portretul moral și politic, să le refacă traiectoriile lor existențiale, pentru a detecta eventuale indicii că ar putea evolua într-un anume sens, desigur cât mai favorabil occidentalilor. De exemplu, în 1956, după Congresul al XX-lea al P.C.U.S., Ministerul de Externe francez solicita diplomaților în post la București să întreprindă o anchetă asupra dispoziției liderilor români față de tendințele de liberalizare care începeau să se afirme timid în Europa de Est. Acum subiectul nostru se bazează pe un document de sinteză privind principalii lideri politici de la București, elaborat la 20 martie 1950. Rolul unor asemenea materiale este de a furniza cât mai multe elemente pentru stabilirea cât mai exactă a deciziei de politică externă prin cunoașterea cât mai completă a partenerilor. Or în 1950 relațiile României cu lumea occidentală în general și cu Franța în special erau aproape nule. Ba chiar ținând cont de

„...Are un rol important în Kominform și poate fi considerată ca a doua personalitate comunistă mondială, după Stalin...” (Ana Pauker la tribuna unei demonstrații comuniste din anii '45-'46)

procesele politice declanșate la București și în care erau implicați și cetățeni francezi, relațiile franco-române erau într-o fază critică. Totuși asemenea materiale nu erau cătuși de puțin inutile, ele putând fi utilizate în momente mai propice din punctul de vedere al relațiilor Est-Vest.

Textul din 1950 este oarecum deconcertant datorită informațiilor care sunt vehiculate. Autorii – care au sintetizat informații furnizate de diplomați ai Legației franceze în România, de membrii Institutului Francez din București sau de emigranți români – nu au neglijat detaliile picate, încercând să pătrundă cât mai mult în intimitatea personajelor, ca și astfel păreașou ipostaza oficială pentru a apărea cu propriile defecte și nimicnicii, deseori căzând în grotesc. Un element aproape mereu prezent este originea etnică a liderilor, sinteza fiind influențată de impresia că partidele comuniste din Est erau dominate de evrei, impresie care era pe cale să se transforme în mit. Uneori informațiile sunt false, dar desigur nu a fost preocuparea noastră primordială de a corecta asemenea erori. Ceea ce contează este modul cum era percepută imaginea liderilor unui regim acum ostil dintr-o țară care cu numai un deceniu în urmă conta ca un aliat fidel al Franței.

Exista și un criteriu ierarhic, lista debutând cu *Gheorghe Gheorghiu-Dej*, despre care se spunea: „Născut la 8 noiembrie 1901 este un fost muncitor ceferist, care a petrecut 11 ani în închisoare. Își datorează situația în partid mai ales pentru faptul că este unul din rarii comuniști de origine română.

Astăzi este ca să zicem așa șeful economiei românești. Fără să fie foarte cultivat, dar inteligent, el este printre conducătorii comuniști români, unul dintre cei mai puțin violenți și se bucură pe drept cuvânt de reputația unui om de ispravă. *Gheorghiu-Dej* a avut mult timp reputația de naționalist sau de titoist, favorabil lui *Pătrășcanu*. Situația sa pare să se fi restabilit de câteva luni în sânul Partidului Muncitoresc Român și chiar a devenit unul dintre cei care duc campanie contra lui *Pătrășcanu*” (*Archives du Ministère des Affaires Etrangères, série Z. Europe 1944-1960, Roumanie 80*; în continuare fragmentele citate fac parte din acest document; am adăugat și informații desprinse din documente redactate ulterior).

De cea mai extinsă caracterizare se bucura

Iosif Chișinevski (primul din stânga) adoptase numele soției și era foarte devotat rușilor

Ana Pauker, singurul lider comunist de la București de notorietate europeană: „Adevăratul nume al Anei Pauker, evreică din Basarabia, este Rabinsohn. Este o fostă învățătoare, acum în vârstă de aproximativ 60 de ani; familia sa aparținea micii burghezii. Ea a fost la început soția lui Marcel Pauker, comunist din vechea gardă, care a militat pentru Komintern și apoi a devenit adjuncțul lui Iagoda la conducerea GPU (Marcel Pauker a fost lichidat în același timp cu Iagoda, în 1937 sau 1938). Ana Pauker este cea care conduce acum P.M.R. Ea are un rol important în Kominform și poate fi considerată ca a doua personalitate comunistă mondială, după Stalin. Devotamentul său față de Moscova este cunoscut. Ana Pauker este instruită, foarte inteligentă și are o putere de muncă remarcabilă. Viața sa de familie este destul de ascunsă. Din căsătoria sa are un fiu și două fiice. Fiul său este oficial ofițer în armata română, dar își petrece tot timpul la Moscova. Fiica sa mai mare, Tania, tocmai s-a căsătorit cu atașatul de presă de la Ambasada română de la Moscova; fiica sa mai mică are în jur de 13 ani. Datorită misterului care planează asupra

vieții sale „familiale, zvonurile cele mai diverse circulă pe seama Anei Pauker. „

Surprinzătoare sunt afirmațiile despre Vasile Luca: „secretar al partidului, al treilea vice-președinte al Consiliului și ministru de Finanțe este un fost muncitor metalurgist. De origine maghiară, el se numește exact Laszlo Luka. Este un vechi militant, inteligent și brutal. El ar fi adversarul Anei Pauker, dar astăzi rolul său ar fi mai curând șters. Soția sa, Elisabeth (numită Betty), evreica, a petrecut numeroși ani în Franța.“

Sinteza continuă cu Teohari Georgescu, născut în 1908, de origine română, fost muncitor tipograf și care a făcut mai mulți ani de închisoare. „Este un om viclean, muncește cu înverșunare, dirijează poliția română, cu excepția serviciilor speciale, care depinzând de Președinția Consiliului, țin de Ana Pauker. Acum aproape 10 luni a divorțat de soția sa Elena, născută Samoilă, și s-a căsătorit cu fosta soție a lui Grigore Geamănu, subsecretar de stat la Ministerul de Interne“.

De o atenție disproporționată, în raport cu importanța perso-

najului, se bucură Iosif Chișinevski. Probabil serviciile diplomatice franceze erau „fascinate“ de prezența unor intelectuali în cadrul partidului, alături de activiști agresivi și superficial alfabetizați. Poate definirea lui Chișinevski ca „intelectual“ ar fi exagerată, în vreme ce adeptul său Miron Constantinescu corespunde în mod real acestui statut. La Paris, la începutul anilor '60, se știa că Iosif Chișinevski s-a născut la Akermann, la 13 decembrie 1905, că a fost membru în C.C. al P.C.R. după 1940, prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri de la 18 august 1954 la 3 octombrie 1955, că a fost epurat împreună cu Miron Constantinescu, la 1 iulie 1957, după care a lucrat la combinatul poligrafic și că a murit în urma unui cancer în noaptea de 21-22 octombrie 1962. La plenara din 30 noiembrie-5 decembrie 1961, care a fost o replică la Congresul XXII al P.C.U.S., Gh. Gheorghiu-Dej l-a stigmatizat, pe el și pe ceilalți lideri epurați în 1952 și 1957, după procedee bine cunoscute al amalgamării acuzelor și acuzațiilor. Textul francez din 1950 este interesant, deși trebuie privit cu precauție: „De când Ana Pauker conduce statul, el [Chișinevski] conduce P.M.R. Este un evreu din Basarabia (pe numele său adevărat Roitman), în vârstă de circa 43 de ani, fost legător de cărți, de o inteligență excepțională și foarte capabil. De asemenea și-a petrecut numeroși ani în închisoare (12); este foarte devotat Anei Pauker și se bucură de încrederea rușilor. A fost însărcinat cu propaganda partidului înainte să ocupe actualul său post. Soția sa, Liuba, născută Chișinevski (soțul său i-a adoptat numele) este de asemenea evreică din Basarabia și a lucrat în domeniul legătoriei de cărți. Este membră a C.C. al P.M.R. și vicepreședintă a Confederației Generale a Muncii; în realitate, ea conduce sindicatele; este foarte inteligentă“. Peste câțiva ani, un alt document care se pronunța elogios asupra Liubei Chișinevski, afirmă că „ambția soției ar fi împins familia Chișinevski să

adopte, la începutul anului 1952, o poziție ostilă Anei Pauker, cu care fusese... în cei mai buni termeni până la acea dată“.

Președintele Confederației Generale a Muncii era însă *Gheorghe Apostol*, născut în 1913, la Tudor Vladimirescu, Tecuci, într-o familie cu 8 copii. Urmează școala profesională C.F.R. de la Galați și devine turnător. În 1931 era membru de sindicat, iar în 1934 președintele sindicatului local, moment în care este primit în P.C.R. În 1936, Apostol este președintele tineretului Blocului Democratic, apoi este internat în lagărele de la Caracal și Târgu Jiu. La eliberarea sa, în 1944, este președintele Sindicatelor Unitare, de obediență comunistă și din ianuarie 1945 este președintele Confederației Generale a Muncii. Alte date confirmă ascensiunea sa în partid: în 1945 este ales în C.C., în 1947 în biroul politic și în 1952 este cooptat în secretariatul P.M.R. Caracterizarea lui Apostol ocupă câteva rânduri: „Român de origine, este șeful oficial al sindicatelor. La un moment dat comuniștii români credeau că va avea un viitor promițător, dar rolul său este astăzi șters. Fost muncitor tâmplar [sic!], este un element mediocru“.

Miron Constantinescu este prezent în mai multe documente diplomatice franceze, mai ales în momentul dizgrației sale din 1957 și în momentul relativei sale reabilitări din 1965-1966, dar acum ne limităm a reproduce caracterizarea sa din 1950, cu speranța că vom reveni cu un material distinct: „Miron Constantinescu este un tânăr intelectual (de aproximativ 34 de ani) de origine mic burgheză. Comuniștii români credeau în 1945-1946 că și el avea un viitor strălucitor, dar nu mai are decât un rol fără importanță în partid. Nu este decât conducătorul organizațiilor studențești; poate că îi sunt încredințate misiuni secundare. Motivele marginalizării sale sunt necunoscute. Poate că este prea

«intelectual» sau prietenia sa cu Pătrășcanu i-a dăunat. Soția sa, evreică, este secretară tehnică la biroul politic“.

Portretul lui *Emil Bodnăraș* nu este tocmai măgulitor din perspectiva vieții conjugale: „ministru al Apărării Naționale, este ofițer de carieră și agent în solda U.R.S.S. Ar fi fost foarte afectat de lichidarea protejatului său Stupineanu care a fost acuzat că lucra pentru Intelligence Service. Căsătoria lui Bodnăraș cu Florica, evreică, secretară tehnică la C.C. al P.M.R., a provocat scandal, Florica fiind amanta lui Radu Mănescu (alias Rica Mintzen), actualul șef al presei românești“.

Liderii din zona a doua

Scindarea sintezei biografice poate părea arbitrară, dar am ținut cont de valoarea personajelor, mai ales în momentul elaborării documentului. Urmează o suită de succente caracterizări în care se întâlnesc militanți ce vor avea ulterior o carieră prestigioasă, precum și militanți pe care doar istoricii regimului comunist i-au reținut.

„*Petre Borilă* (nu este numele său adevărat), ministru adjunct al Apărării Naționale, este adevăratul

șef al armatei române și unul din principalii conducători ai partidului, împreună cu Ana Pauker și Iosif Chișinevski, poate mai puternic decât Gheorghe [corect, Leonte] Răutu. Acest evreu care ar avea în jur de 50 de ani a luptat în Brigăzile Internaționale din Spania în calitate de comandant de baterie“.

Ștefan Voitec, „român, de origine burgheză, este un publicist obscur, fost socialist. P.M.R. deține un dosar foarte complet care-i permite să-l șantajeze și să-i pregătească un proces care se va deschide când conducătorii partidului vor dori să se debaraseze de el (el a colaborat cu polemistul stănist și progerman Pamfil Șeicaru, refugiat în Spania). Voitec nu are efectiv nici un rol în partid“.

Lotar Rădăceanu, „secretar al partidului, este un fost socialist de origine germană (pe numele său adevărat Wurze). El a militat pentru fuziunea dintre partidele socialist și comunist, mai ales datorită amenințărilor partidului comunist, care deține un dosar asupra traficului la care s-a dat în timpul războiului cu germanii (vezi *Magazin istoric*, nr. 3/1998). Rolul său în P.M.R. este inexistent. Soția sa Eugenia este de moravuri ușoare și face trafic de influență. Viața Eugeniei Rădăceanu constituie

Teohari Georgescu (la microfon) – ministru de Interne și *Gheorghe Apostol* (în dreapta sa) – președintele Confederației Generale a Muncii, două instrumente eficiente ale comuniștilor în bătălia pentru așezarea puterii

de asemenea un puternic motiv de șantaj*.

Constantin Pârvolescu „este membru în Comisia de Control C.C. al P.M.R. Este un fost muncitor în industria petrolieră. În timpul războiului a fost secretar general al partidului [a fost, împreună cu E. Bodnăraș și Isif Rangheț, membru în așa-numita «conducere operativă» instituită după înlăturarea lui Foriș, în aprilie 1944], principalii conducători fiind în închisoare sau în emigrație. Are un rol important de eminență cenușie; se vorbește puțin de el, dar este foarte puternic“.

Gheorghe [corect Leonte] Răutu, „evreu, intelectual de origine burgheză, este responsabilul cu propaganda al C.C. Numele său adevărat nu este cunoscut. Foarte dotat, inteligent și destul de flexibil, Răutu ar avea acum un rol important în partid; el ar fi comunistul numărul 3 în România, după Ana Pauker și Isif Chișinevski“.

Pantiușa Bodnarenko, „ucraïnean, este șeful Securității, sub numele de Gheorghe Pintilie, cu gradul de general-locotenent. Este omul de încredere alanei Pauker și al MGB și se spune că este foarte inteligent și dotat“. Ion [în realitate,

Alexandru] Moghioroș „este un fost muncitor de origine maghiară. El are responsabilitatea Direcției organizatorice a partidului. Ar fi inteligent și ar avea funcții importante“.

Gheorghe Vasilichi, „ministrul Minelor și Petrolului, după 4 mai 1949, fost ministru al Educației Naționale, a fost ceferist. După războiul din Spania, s-a refugiat în Franța, a servit în rezistență și a fost deportat la Dachau. El ar fi fost unul dintre principalii conducători ai P.M.R. dacă n-ar fi bolnav (tuberculos); în ciuda stării de sănătate, el joacă un rol activ în partid. În biroul politic se ocupa de problemele tineretului și în timpul cât a fost la Ministerul Educației Naționale a avut imensă sarcină să adapteze învățământul românesc la sistemul sovietic...“

Ion Vințe, „ministrul Silviculții, este un tânăr comunist de origine maghiară, având o anumită valoare. Soția sa, Constanța Crăciun, membră în C.C., profesoară, conduce Uniunea Femeilor din România; este un foarte bun element“. Chivu Stoica, ministrul Industriei, „este un fost ceferist care a făcut carieră în sindicate și în închisori. Este un om mediocru care nu își datorează situația actuală decât protecției lui Gheorghiu-Dej“. Isif Rangheț, „fost muncitor, de origine maghiară, a fost șeful cadrelor partidului. El ar fi căzut în dizgrație datorită relațiilor sale cu Pătrășcanu și lipsei sale de vigilență“. Avram Bunaciu, „fost subsecretar de stat la Interne, fost ministru al Justiției (el a succedat lui Pătrășcanu) este din 24 septembrie 1949 președintele Comisiei controlului de stat, având rang de ministru. Este un om foarte crud, aproape inuman; este destul de puternic în P.M.R.“. Simion Bughici „este un evreu al cărui nume adevărat nu este cunoscut. El este șeful direcției cadrelor partidului și destul de puternic grație funcțiilor sale. Este un perso-

naj destul de misterios, a cărui activitate este puțin cunoscută“.

Nicolae Ceaușescu, „ministru adjunct al Agriculturii, este un fost cizmar. Lipsit de cea mai mică inteligență, complet analfabet, el își datorează situația protecției lui Gheorghiu-Dej. Este unul dintre conducătorii Uniunii Tineretului Comunist. Comuniștii români se întreabă ce căuta să obțină de la Comitetul Central“.

Importanța acestei radiografii a clasei politice românești în plin război rece rezidă în faptul că era un instrument de lucru pentru diplomația franceză, astfel încât informațiile false, inadvertențele de nume de pildă, ca și unele aprecieri care proveneau dintr-o cunoaștere parțială a vieții politice din România nu trebuie să conducă în primul rând la rectificări indignate ale erorilor. Autorii sintezei încearcă să detecteze relațiile dintre liderii comuniști, raporturile de forță între diversele tendințe și punctele nevralgice ale unei elite care promova un proiect global de ruptură cu vechea societate. Poate involuntar sinteza creionează un tablou ridicol și sinistru în același timp al echipei conducătoare de la București. Considerăm că nu trebuie să ne înșelăm asupra calificativelor decernate diverselor personaje și nici asupra sentimentelor care i-au animat pe autorii sintezei. De simpatie pentru personajele descrise nu poate fi vorba, de caracterizări sub raport moral și al performanței în sens pozitiv cu atât mai puțin. Altfel cum ar trebui considerat de exemplu generalul Gheorghe Pintilie? După cum nici reproșuri față de puterea de previziune a autorilor nu putem formula citind rândurile, marcate de profund dispreț, consacrate lui Nicolae Ceaușescu. În orice caz, această sursă (în condițiile de documentare pe care le puteau avea occidentalii la 1950) contribuie la descifrarea acestui univers închis care a fost clasa politică a României comuniste. ■

* În 1946 în ajunul deplasării delegației românești la Paris, în vederea participării la tratativele de pace, serviciile diplomatice franceze au redactat fișe sintetice despre membrii acestuia. În legătură cu Lotar Rădăceanu se spunea: „Ministru socialist al Muncii; face obiectul unui dosar foarte nefavorabil la Intelligence Service datorită relațiilor de afaceri pe care le-a avut în timpul războiului cu Germania și datorită misiunilor semi-oficiale pe care le-a obținut de la autoritățile germane. Vorbește foarte rău franceza. A jucat același rol ca și d-nul Voitec în eliminarea la începutul lui martie a președintelui Partidului Socialist Român, Titel-Petrescu și în operațiunea de fuziune electorală cu comuniștii. Își aduce la Paris soția care și-a manifestat în mai multe rânduri și în mod deschis față de noi antipatia. Rezultă cu claritate că pentru redactarea sintezei din 1950 au fost utilizate și fișele din 1946.

Album istoric

*Imagini de dinainte și după Unirea Bucovinei cu România, în 1918.
Primăria orașului Cernăuți*

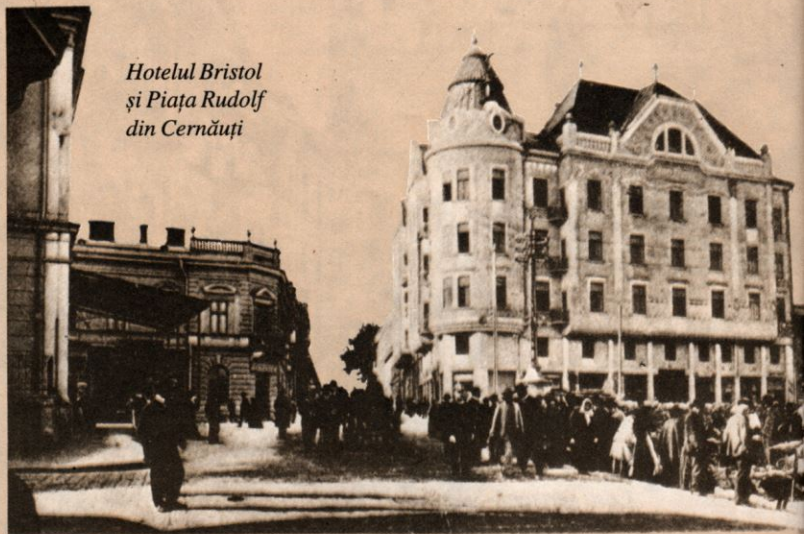
*Generalul Prezan
și Ion Nistor,
surprinși în timpul
unei discuții*

*Casa germană
din Cernăuți*

Generalul Zadik în mijlocul țăranilor din Șipeniț

*Hotelul Bristol
și Piața Rudolf
din Cernăuți*

Generalii Zadik și Petala la Șipeniț

*Gara orașului
Cernăuți*

*Strada principală
din Cernăuți*

*Ion Nistor,
Î.P.S. Mitropolitul Repta
și generalul Zadik
în timpul serbărilor
desfășurate în oraș,
cu prilejul
zilei de 10 mai 1919*

*Casa evreiască
din Cernăuți*

PRIMII TREI ANI

Dr. EUGEN PREDĂ

Organizația Tratatului Atlanticului de Nord s-a născut din teamă și speranță. Semnarea documentului prin care devenea efectivă, la 4 aprilie 1949, la Washington, s-a făcut în ciuda amenințărilor Moscovei. Peste o lună, la 9 mai 1949, Stalin era obligat să ridice blocada Berlinului, la aproximativ un an după ce o instituisse. În octombrie 1949, U.R.S.S. a încetat să mai sprijine, de la bazele situate în Albania și Bulgaria, insurecția comunistă din Grecia. Tratatul, care a intrat în vigoare la 24 august 1949, ratificat de către toate țările membre își dovedea astfel eficiența.

În fața Organizației se aflau două obiective majore: crearea unei structuri capabile să pună în aplicare Tratatul și elaborarea unei politici de apărare comună.

Consiliul nord-atlantic s-a întrunit pentru prima oară la Washington, la 17 septembrie 1949. Era format din miniștrii de externe ai țărilor membre, care au hotărât să se întâlnească anual, cu excepția cazurilor de forță majoră. Consiliul a creat un Comitet al Apărării, alcătuit din miniștri de resort, în sarcina căruia cădea elaborarea planurilor coordonate pentru apărare. Și acesta urma să se întrunească odată pe an. S-a creat și un organism militar permanent: Comitetul militar (șefii de stat major ai armatelor statelor membre).

La 8 noiembrie 1949, Consiliul s-a întrunit din nou, tot la Washington. S-a hotărât atunci ca un comitet financiar și economic al apărării să se ocupe de efectele efortului de apărare, iar un Birou

militar al producției și aprovizionării de standardizarea și modernizarea armamentului.

Primii ani au fost dificili. Totul era la început. Obiectivul Alianței era clar – păstrarea păcii –, dar căutarea mijloacelor prin care să fie realizat a dat naștere la confuzii. Au existat rivalități între diferitele comitete ministeriale, comitete militare, comitete civile, sarcini care se suprapuneau și conflicte de jurisdicție.

Curând, a devenit evident că era nevoie de o conducere fermă și de nedisputat. A intervenit și panica provocată în Occident de declanșarea războiului din Coreea.

*Dwight D. Eisenhower (1890-1969),
numit de președintele Truman
comandant șef al forțelor NATO*

Consiliul s-a întrunit la Bruxelles, la 18 decembrie 1950. A aprobat recomandarea Comitetului de apărare pentru crearea unei forțe europene sub o comandă centralizată, care să asigure apărarea Europei Occidentale.

De fapt, încă din 26 octombrie 1950 Adunarea Națională a Franței adoptase un plan elaborat de primul ministru, René Pleven, pentru crearea unei armate europene unificate, care să includă și contingente germane, în cadrul unei structuri NATO. În februarie 1951, tot la insistențele Franței, au început la Paris negocieri pentru crearea unei Comunități de apărare europeană, ce urma să cuprindă Franța, Italia, țările Beneluxului și R.F.G. În mai 1952, la Paris, a fost semnat Tratatul de apărare al Comunității europene (C.D.E.). A fost sprijinit cu entuziasm de Statele Unite ale Americii, iar Marea Britanie, care participase ca observator la negocieri, și-a arătat interesul. Doar că la 29 august 1954, Adunarea Națională a Franței a votat contra ratificării și întregul proiect s-a prăbușit.

În paralel, Alianța a continuat propriul program de restructurare. Consiliul întrunit la Bruxelles, la 18 decembrie 1950, i-a cerut președintelui american Truman să îi permită generalului Dwight D. Eisenhower să devină Comandantul aliat suprem pentru Europa (SACEUR). În memoriile sale, președintele nota: „Întotdeauna mă gândisem la generalul Eisenhower drept cel mai potrivit pentru acest post. Comandant suprem aliat în Europa, în timpul celui de al

doilea război mondial, generalul Eisenhower a demonstrat o remarcabilă abilitate de conducător organizând un stat-major combinat pentru forțele mai multor națiuni. Se bucura de multă popularitate în Europa și plasarea lui în fruntea sistemului defensiv european ar fi demonstrat determinarea și dorința noastră de a face ca efortul colectiv să fie un succes”.

La 19 octombrie 1950, Truman adăuga, scris de mână, un post-scriptum la o scrisoare către general: „Prima oară când treci prin oraș, sper să vii să mă vezi. Dacă trimiți după tine, vor începe speculațiile”. Eisenhower l-a vizitat la 28 octombrie. A acceptat misiunea. La 19 decembrie 1950, Consiliul Alianței, întrunit la Bruxelles, a făcut publică numirea lui Eisenhower în funcția de Comandant suprem.

La începutul anului 1951 s-a convenit să se creeze în Europa un Cartier general suprem, iar SACEUR să fie sprijinit de o echipă internațională, recrutată din rândul națiunilor participante. La 2 aprilie 1951, Cartierul general suprem din Europa al Puterilor aliate (SHAPE) și Comanda Aliată pentru Europa (ACE) și-au stabilit sediul la Rocquencourt, lângă Paris.

Imediat după preluarea comenzii, generalul Eisenhower a constatat cât de dificilă era noua funcție. Principala problemă – își amintește președintele Truman – „era sărăcia Europei Occidentale... Nu ne puteam aștepta ca europenii să cheltuiască același procent din bugetul lor pentru apărare ca și noi”. La sfârșitul anului 1952, Eisenhower i-a scris lui Truman o scrisoare în care făcea bilanțul primului an de când preluase funcția de SACEUR. El insistă ca președintele american să convingă Marea Britanie să participe mai activ la preconizata Comunitate defensivă europeană. După cum am văzut, Statele Unite continuau politica tradițională: vă ajutăm, dacă vă ajutați și singuri.

Rostul de a sistematiza și structura Alianța ca să poată deveni

Partizani comuniști în Grecia

cât mai eficientă a revenit unui organism creat în mai 1950: Consiliul adjuncților de miniștri. Cum Comitetul militar își avea sediul în Statele Unite, iar SHAPE – deocamdată – în Franța, noul Consiliu și-a stabilit sediul la Londra. Ceea ce nu a contribuit, evident, la ușurarea contactelor dintre ele. Față cu formidabila organizație militară, ce se dezvoltă atunci peste teritoriile statelor aliate, cât și cu autoritatea lui Eisenhower – cel care condusese armatele Alianței victorioase contra lui Hitler și urma să devină președintele S.U.A. –, Consiliul adjuncților nu părea să aibă vreo greutate. Nici măcar nu se știa exact pe care dintre miniștri îi reprezentau ei. Pentru autoritățile militare internaționale și chiar pentru cele naționale, el părea să reprezinte o pierdere de timp fără rost. Când lucrurile mergeau bine, Consiliul era ignorat. Când mergeau prost, era blamat. Nici măcar nu beneficia de un serviciu administrativ propriu. Cu toate acestea, Consiliul adjuncților a realizat o muncă foarte importantă. André de Staercke, reprezentantul Belgiei, își amintește că „în ciuda insuficienței resurselor, sau poate tocmai din cauza asta, cei care aparțineau Consiliului au dovedit un entuziasm și o credință ce avea să răsplătească în timp eforturile lor”. Dacă Alianța Nord-Atlantică a devenit ceea ce este, lucrul se datorește în mare măsură acelor oameni. Ei au înțeles că Tratatul – sărăcăcios cum părea, cu doar 14 articole – oferea o mare șansă, permițând o evoluție neîncorsată a Organizației. De asemenea, ei au

priceput că pentru a rezista, NATO avea nevoie să capete o viață proprie, o identitate distinctă, încât să poată acționa în interesul statelor membre fără a se confunda cu vreunul dintre ele. Cu alte cuvinte, să devină mai mult decât suma părților componente. Și era nevoie ca Alianța să nu fie doar o structură militară, ci să capete și o puternică organizare civilă, care să o conducă prin vârtejul războiului rece și prin calmul ce ar fi trebuit să urmeze la sfârșitul acestuia. Vizionarismul concepției poate fi apreciat pe deplin abia azi.

În mai 1951, Consiliul adjuncților a anunțat o serie de modificări importante în structura NATO. Comitetul apărării și cel financiar și economic al apărării au fost abolite. Consiliul nord-atlantic a rămas singurul for ministerial al Organizației. Prin această reformă, Consiliul adjuncților a rămas singurul organism permanent de lucru. Totodată, s-a creat o structură birocratică care să îl sprijine în realizarea obiectivelor sale.

La reuniunea de la Ottawa, din 15-20 septembrie 1957, Consiliul ministerial – la care au participat, pe lângă miniștrii de externe, și cei de finanțe și ai economiei – a recomandat statelor membre să accepte invitarea Greciei și Turciei pentru a face parte din Alianță. Protocolul de admitere a celor două țări a fost semnat la 22 octombrie 1951.

Fără Grecia și Turcia – care participau deja dinainte la activitatea de planificare a apărării Mediteranei – protecția flancului sudic al Alianței ar fi fost incompletă, chiar imposibilă. Dacă la început au existat anumite rezerve față de aderarea noilor parteneri, ele au dispărut în fața sentimentului că toate părțile împărțeau un destin comun. „Există și speranța că noii aliați, chiar dacă cu destule adversități între ei, aveau să-și subordoneze animozitățile pericolului extern, principala preocupare a NATO fiind oprirea expansiunii comunismului. ■

(Va urma)

Din istoria Radiodifuziunii Române

COMISIA ALIATĂ DE CONTROL

DISPUNE...

FILARET ACATRINEI

Cu mai mulți ani în urmă, revista noastră a publicat un amplu reportaj istoric despre implicarea Societății Române de Radiodifuziune în evenimentele care au marcat lovitura de stat de la 23 august 1944 (Magazin istoric, nr. 8/1989).

În acest an, Radiodifuziunea Română a împlinit 70 de ani de când a fost creată. Cum se întâmplă de obicei, aniversările sunt un prilej de rememorare a trecutului. Am ales spre a prezenta cititorilor revistei noastre un moment de cumpănă din istoria Radioului: efectele Convenției de Armistițiu și preluarea controlului acestuia de către comuniști. Ni-l înfățișează, prin intermediul unor pagini dintr-o lucrare de doctorat recent susținută, un cercetător al trecutului acestei instituții de suflet.

Semnarea Convenției de Armistițiu a avut loc la Moscova, în noaptea de 12/13 septembrie 1944. Documentul semnătară consacra dreptul Înalțului Comandament Aliat (Sovietic) de a utiliza mijloacele de comunicație și instalațiile de utilitate publică din România și obligația guvernului român ca „în termenele indicate de Înalțul Comandament Aliat (Sovietic), să restituie Uniunii Sovietice, în desăvârșită bună stare, toate valorile și materialele luate de pe teritoriul ei, în timpul războiului, aparținând statului, organizațiilor publice și cooperative, întreprinderilor, instituțiilor sau cetățenilor particulari, precum și utilajul fabricilor și uzinelor, locomotive, vagoane de căi ferate, tractoare, autovehicule, monumente istorice, valori de muzeu și orice alte bunuri”. Înalțul Comandament Aliat (Sovietic) exercită controlul asupra tiparului, importului și răspândirii în România a publicațiilor periodice și neperiodice, prezentării de spectacole de teatru și film, funcționării stațiilor T.F.F., poșta, telegraf și telefon. În plus, guvernul român se obliga „ca transmisiunile fără fir, corespondența telegrafică și poștală, corespondența cifrată și prin curier, precum și comunicațiile telefonice cu țările străine ale ambasadelor, legațiunilor și consulatelor aflate în România să fie dirijate potrivit modului stabilit

de Înalțul Comandament Aliat (Sovietic)”.

Am prezentat succint numai acele dispoziții care privesc, direct sau indirect, și Societatea Română de Radiodifuziune. Menționăm și faptul că departamentele, regiile autonome și instituțiile publice erau obligate „să se îngrijească ca serviciile intrând în atribuțiile lor și pe care Comisiunea pentru aplicarea armistițiului le-a hotărât prestabile Înalțului Comandament Aliat (Sovietic) să fie executate”.

Comisia Aliată de Control avea sediul în București, strada Gogu Cantacuzino nr. 13, și a fost constituită oficial pentru a veghea asupra aplicării condițiilor stipulate în textul Convenției de Armistițiu. Practic însă, această comisie a devenit instrumentul de control al ocupației militare sovietice din România. În oc-

tombrie 1944, s-a constituit Comisia Română pentru aplicarea Armistițiului, formată din I. Christu – președinte, S. Rădulescu, C. Vișoianu, R. Cruțescu și Cezar Popescu. Comisia română pentru a-

*Vechiul sediu al
Radiodifuziunii
Române din strada
general Berthelot
60*

Gh. Iamandi, directorul postului de radio Iași

plăcarea armistițiului includea și un organism militar condus de generalul Septimiu-Pretorian, cu scopul de a urmări situația materialului de război capturat de români. George Macovescu secretar general la Ministerul Propagandei, minister care coordona și activitatea S.R.R., a fost cooptat ulterior în Comisia română pentru aplicarea armistițiului.

S.R.R. era obligată, conform textului semnat la Moscova, să predea părții sovietice toate materialele radiofonice luate de pe teritoriul sovietic sau să plătească contravaloarea celor folosite la posturile românești de radioemisie. Controlul sovietic asupra radiofoniei românești era asigurat prin prezența și prerogativele maiorului Nikolai Petrovici Krasnov, reprezentantul permanent al Comandamentului Militar Aliat (Sovietic) pe lângă S.R.R. În urma instaurării guvernului dr. P. Groza, garda militară română de la S.R.R. a fost desființată, iar armamentul și muniția au fost predate autorităților. Măsura a fost luată de Comisia Aliată de Control, drept represalii pentru cele întâmplate „pe timpul evenimentelor interne politice petrecute în perioada de timp de la 27 februarie la 5 martie a.c.”. Marele Stat Major a reacționat printr-un protest adresat Comisiei Aliate de Control, care sublinia că decizia luată încălca prevederile Convenției de Armistițiu și că ridicarea armamentului pune instituțiile respective într-o nesiguranță morală și materială, în plus, constituie o măsură înjositoare pentru armata română. Mai mult,

Marele Stat Major considera că decizia Comisiei Aliate de Control „va avea o influență asupra moralului întregii națiuni, care va vedea un tratament contradictoriu, și anume: pe front camarad de luptă, iar în propriul ei teritoriu obiect de captură, de dezarmare și de vexațiuni”.

Intervenția Marelui Stat Major Român nu a avut nici un efect. Predarea materialelor radiofonice s-a făcut în baza obligațiilor asumate de guvernul român prin semnarea Convenției de Armistițiu și sub supravegherea Secretariatului general pentru restituirea bunurilor luate de pe teritoriul sovietic. Menționăm că, la solicitarea S.R.R., Comisia Aliată de Control a acceptat „a lăsa radio-materialele luate din U.R.S.S. și montate la posturile de radio București I și București II”, contravaloarea lor urmând a fi stabilită în cel mai scurt timp, dar „toate celelalte radiomateriale aduse din U.R.S.S. (de la radio-stațiile de la Chișinău, Tiraspol și altele) se cuvin înapoierei”. La acea dată însă, cea mai mare parte a materialelor radiofonice pretinse de partea sovietică erau deja împachetate, cu excepția celor de la posturile București I și București II.

Problema materialelor radiofonice luate de pe teritoriul sovietic a constituit un element de discordie și în perioada următoare, fapt ce a determinat partea română să solicite noi precizări de la membrii Comisiei Aliate de Control în legătură cu materialele luate în bună stare, dar care s-au uzat sau chiar au fost distruse, însă nu din vina Radiodifuziunii Române. Răspunsul Comisiei Aliate a fost foarte ferm: „Materialele de proveniență sovietică care au fost luate în bună stare și care au suferit degradări ulterioare aducerii lor în țară, trebuiesc reparate și restituite în bună stare”.

În ianuarie 1945, comisarul de pe lângă Comisia Aliată de Control, col. Kanboi, a mandatat pe lt. Isaievici și lt. Goibman să examineze situația acestor materiale aduse de la posturile de la Chișinău și Tiraspol. În raportul său, lt. Goibman a propus restituirea către U.R.S.S. a materialelor ridicate în bună stare de la cele două posturi, iar materialele „nereparabile” sau „lipsă” să fie compensate prin alte

materiale necesare construirii postului de radio de la Tiraspol. Cheltuielile de reparație ale materialelor deteriorate după preluarea lor de către români au fost evaluate la circa 30 900 000 lei, fără a include materialele nereparabile, lipsă sau ridicate în stare degradată și nici costurile materialelor incluse în construcția posturilor București I și București II sau în construcția și dotarea studiourilor.

Conducerea S.R.R. a acceptat plata acestor sume și restituirea către U.R.S.S. a materialelor radiofonice pretinse de partea sovietică. Suma stabilită inițial a fost însă repede depășită, prin impunerea de noi obligații pentru partea română.

În rezolvarea problemei materialelor luate de români de pe teritoriul sovietic s-au implicat însă și comuniștii din conducerea Radiodifuziunii Române, aceștia încercând să fie mai mult pe placul sovieticilor decât să aplece interesele instituției. Din dispoziția lui G. Macovescu, s-a trecut la verificarea arhivei pentru a descoperi ordinele autorităților militare românești pentru ridicarea postului de radio de la Tiraspol. Aceste ordine nu au fost descoperite.

În schimb, a fost depistată înregistrarea unei telegrame „pentru instalarea la Iași a postului de la Tiraspol”, telegramă emisă de Unitatea Militară „Dacia” și semnată de col. Elefterescu. Textul telegramei nu a fost însă găsit. Al. Lohan a fost considerat direct răspunzător pentru demontarea și aducerea în țară a postului de radio de la Tiraspol. „Postul a fost acum demontat și trimis celor de la care fusese jefuit”, sublinia ziarul *Scântea* chiar cu mult timp înainte de încheierea acțiunii.

Consiliul de Administrație al S.R.R. a decis să sesizeze și Tribunalul Poporului pentru anchetarea și judecarea celor implicați în demontarea posturilor de radioemisie de la Chișinău și Tiraspol și aducerea acestor materiale în țară: V. Ionescu, arh. Gheorghe Trifu, Ilie Echim, Al. Lohan. În urma acestei decizii, Șt. Nițulescu, comisar al guvernului român pe lângă conducerea Radiodifuziunii Române, a redactat sesizarea adresată Tribunalului Poporului. Se „rezolva” astfel una dintre problemele delicate ale

Convenției de Armistițiu, dar în detrimentul radiodifuziunii și al intereselor generale ale națiunii române.

Ofensiva comunistă pentru acapărarea puterii nu a ocolit conducerea S.R.R. Orice modificare a Legii de organizare și funcționare a Radiodifuziunii, orice promovare în funcții de răspundere în conducerea S.R.R. au însemnat tot atâtia pași spre subordonarea politică a radioului față de comuniști. În 1946, odată cu desființarea Ministerului Propagandei Naționale și reorganizarea acestuia, toate serviciile care au ținut de acest minister, deci și S.R.R., au trecut la Ministerul Afacerilor Străine, în cadrul Direcției Presei și Informațiilor, „care va cuprinde și actuala direcțiune culturală, de presă, propagandă și informații din Ministerul Afacerilor Străine”. Se realiza astfel un sistem riguros de control al tuturor mijloacelor de propagandă, inclusiv al radioului, angajate acum într-o nouă propagandă internă și internațională a statului român.

Conducerea S.R.R. era asigurată de V.I. Ionescu (director general) Em. Petrașcu, Gh.D. Mugur, Gh. Marinescu (subdirectori generali, ultimul cu delegație), S. Betolian, I. Tinescu, Gh. Banu, Gh. Bărzanu, Al. Lohan, A. Necșulea, Al. Georgescu, M. Marinescu, C. Neamu (directori), A. Ionescu, C. Dinescu, M. Ciovărnache (subdirectori). Președintele Consiliului de Administrație era istoricul N.

Bănescu, iar ca reprezentanți ai statului au fost numiți Radu Cioculescu, Victor Papacostea, Șt. Voitec, G. Macovescu și Richard Hillard, director în Direcția Presei și Informațiilor din Ministerul Afacerilor Străine. Controlul statului asupra Radiodifuziunii din România a fost consolidat prin constituirea Comisiei Permanente pentru Telecomunicații, subordonată guvernului, comisie din care făcea parte și directorul general al S.R.R. După 4 noiembrie 1944, odată cu intrarea în guvern a lui Șt. Voitec și V. Papacostea, „pentru motivul că funcțiunea de ministru este incompatibilă cu aceea de membru în Consiliul de Administrație”, în locul lor au fost numiți Al. Claudiu și Radu Patrușiu.

Presiunea comunistă asupra conducerii Radiodifuziunii Române a fost susținută și prin implicarea directă a comisarului guvernului pe lângă S.R.R., Al.D. Iliescu și atragerea mișcării sindicale comuniste în această acțiune. La 1 martie 1945, o delegație sindicală, formată din M. Socor, M. Duma, I. Bumbăcilă și E. Boldur, a intervenit în ședința Consiliului de Administrație al S.R.R. cerând autodizolvarea Consiliului, interesele Societății urmând a fi girate de G. Macovescu, Al. Claudiu și R. Patrușiu, „care au înțeles să depună eforturi pentru ca politica criminală a S.R.R. și a programelor sale să înceteze, dar n-au reușit, fiindcă au fost în minoritate”. Delegația sindicală a cerut și participarea la deliberările Consiliului de Administrație în problema autodizolvării sale. În fața refuzului conducerii radioului de a da curs cererilor sindicale, ministrul Propagandei, P. Constantinescu-Iași a decis suspendarea activității Consiliului de Administrație al S.R.R. Același ministru a mai solicitat și modificarea Legii de organizare și funcționare

a Radiodifuziunii, pentru ca „această societate să-și poată dezvolta viitoarea activitate de propagandă a statului român democrat, în cadrul Ministerului Propagandei și pentru ca marile interese financiare și politice ale statului la această societate să fie cât mai bine reprezentate și apărate”. Modificările legii au răspuns acestei „necesități”: Consiliul de Administrație urma a fi format din 11 membri, dintre care 7 erau numiți prin decizii ale Ministerului Propagandei „ca reprezentanți ai colectivității publice”, iar 4 erau aleși de acționarii particulari. Durata mandatului pentru membrii Consiliului de Administrație era de 4 ani, dar Ministerul Propagandei putea dizolva consiliul „ori de câte ori va constata că interesele economice sau politice ale statului nu sunt asigurate”. Consiliul de Administrație desemna Comitetul de Direcție, format din doi administratori delegați, directorul general și subdirectori generali și era prezidat de „administratorul delegat cel mai în vârstă”. În baza noilor prevederi legale, Ministerul Propagandei l-a numit pe C.I. Parhon ca președinte al Consiliului de Administrație al S.R.R. Din noul consiliu mai făceau parte G. Macovescu (înlocuit în decembrie 1947 de Fr. Schulmann), R. Patrușiu, Chivu Stoica, G. Mile, Scarlat Callimachi, Idel Sternlieb (ultimul înlocuit cu E. Ionescu). Comisar al guvernului pe lângă Consiliul de Administrație al S.R.R. a fost numit Stelian Nițulescu.

Noul Consiliu de Administrație, întrunit la 30 martie 1945 sub conducerea lui P. Constantinescu-Iași, i-a desemnat pe I. Raiciu și M. Duma ca administratori-delegați, membri ai Comitetului de Direcție și a ratificat Ordinul de Serviciu nr. 57/12 martie privind anularea delegației de conducere a lui Al. Lohan la Direcția posturilor de unde scurte și a lui Ilie Echim la Direcția postului de radio București, numind în locul lor pe Guy Ionescu și pe R. Rușănescu. Noi modificări au avut loc în iulie 1945, când I. Raiciu și Idel Sternlieb erau numiți administratori-delegați, E. Petrașcu și I. Bumbăcilă — subdirectori generali, iar istoricul Gh. Fotino — secretar general.

Cabina crainicilor de la postul de radio Iași

(Continuare în p. 39)

N O T A NR. 0473629

C A T R E

UNITATEA MILITARA 0625 BUCURESTI
TOVARASULUI COMANDANT

ACTIUNEA "E T E R U L"

17.12.1989 - 08.00

18.12.1989 - 05.00

ACTIUNEA „ETERUL”

MARIANA CONOVICI

În Departamentul Securității Statului, din cadrul Ministerului de Interne, a funcționat și Unitatea specială „R”. Între alte misiuni îi revenea și cea de a monitoriza posturile străine de radio.

În arhiva Serviciului Român de Informații se păstrează șase volume – fiecare având între 400 și 600 file cu sinteze ale emisiunilor posturilor străine care emiteau în limba română știri și comentarii critice la adresa regimului Ceaușescu. Cea mai veche sinteză informativă păstrată în aceste dosare este din 13 septembrie 1986.

Gama problemelor cuprinse este vastă: acțiuni individuale sau colective împotriva regimului, comentarii pe marginea vieții politice, a cultului personalității instituit de Ceaușescu, declarații ale celor care reușiseră să părăsească țara, semnalarea acțiunilor de protest ale unor oameni de cultură, de artă ș.a., informații privind starea tot mai grea a populației, declarații și aprecieri ale unor

politicieni, diplomați, agenții de presă, publicații pe marginea celor ce se întâmplau în România.

Câteva dintre aceste sinteze informative aflate în dosarele acțiunii „Eterul”.

„Ieri Budapesta, Varșovia și Berlin și apoi Sofia. Astăzi este la rând Praga. Măine va fi Bucureștiul”.

La 5/6 mai 1987, postul de radio „Europa liberă” difuza această știre din București: „Luni 27 aprilie o femeie de 60 ani și-a dat foc în fața Ambasadei R.F.G. De ani de zile acestei femei i s-a refuzat permisiunea de a pleca din țară. Luni 27-aprilie, miliția a împiedicat-o să intre în clădirea ambasadei, drept care, în disperare de cauză, s-a stropit cu un lichid inflamabil și și-a dat foc. A decedat la spital în urma arsurilor grave suferite”.

La 11/12 decembrie 1987, postul de radio „Europa liberă” consemna o declarație a lui Silviu Brucan în legătură cu revolta

muncitorilor brașoveni din noiembrie același an (*Magazin istoric*, nr. 11/1997), care spune „că remarcile sale au fost justificate deoarece comuniștii români sunt conștienți în prezent de conse-

cințele extrem de grave pe care le-ar avea reprimarea muncitorilor brașoveni. Brucan a afirmat că declarațiile sale de acum două săptămâni au avut o influență moderatoare

asupra regimului care inițial luase în considerare reprimarea masivă a participanților la tulburările de la Brașov”.

Spre sfârșitul lui 1989, devenea tot mai evident faptul că regimul Ceaușescu se apropie de o inevitabilă prăbușire. La 15 decembrie 1989, postul de radio în limba maghiară „Kossuth” difuza și următoarea știre: „Un ziarist norvegian a numit regimul [în original text liber, alcătuitorii sintezelor omițând să scrie numele lui Ceaușescu] ca fiind mai rău decât «colectivizarea lui Stalin». Cele ce se petrec în România a făcut[sic!] ca acest regim să fie paralel cu

regimul Pol Pot-ist din Cambodgia". Dintre aprecierile oamenilor politici occidentali, reținem această știre difuzată de „Europa liberă” la 22 noiembrie 1989: „Președintele Mitterand, aflat într-o vizită la Haga, a declarat că unda schimbărilor este ireversibilă. Întrebat despre situația din România, Mitterand a răspuns că sunt țări care vor încerca să amâne reformele, recurgând la represiune, dar că este vorba doar de o problemă de timp”.

În Senatul francez, ministrul Afacerilor Externe, Roland Dumas, a afirmat la rândul său: „Ieri Budapesta, Varșovia și Berlin și apoi Sofia. Astăzi este la rând Praga. Măine va fi Bucureștiul”.

Parcurgând aceste rânduri, ce ne readuc în minte o realitate repede uitată după decembrie 1989, nu se poate să nu ne punem întrebări. În primul rând, ce secrete pot ascunde asemenea documente, încât ele să fie păstrate într-un regim special? Sunt doar emisiuni de radio, difuzate în eter. Este firesc – și așa procedează toate serviciile secrete din lume – să nu se dea publicității informații care desconfiră sursele de informare sau metodele de lucru. Dar în S.U.A., de exemplu, devin publice, după un anumit interval de timp, chiar și sintezele de analiză și informare elaborate de CIA.

A folosit cuiwa sistemul de supraveghere aproape total pus la punct de Securitate? La ce au servit miile de pagini care rezumau emisiunile posturilor străine? La nimic. Între alte rosturi, serviciile secrete îl au și pe acela de a semnaliza factorilor politici de decizie nemulțumiri, stări de tensiune ce pot duce la conflicte, confruntări de stradă. Nu știm dacă au existat asemenea semnale expediate de Securitate. Accesul la astfel de documente nu este permis. Dar știm sigur că ele nu au avut nici un efect acolo unde au fost trimise. ■

CLIO ANUNȚĂ • CLIO ANUNȚĂ

Despre Balcani, numai de bine!

Al doilea oraș al Bulgariei, Plovdiv – unde istoria se găsește la tot pasul – a găzduit, pentru a doua oară consecutiv, între 17 august și 5 septembrie 1998, Universitatea de vară cu tema „Cum să depășim spațiul privat?”, încadrată în programul „Europa de Sud-Est: vecinătate și viitor”. Organizatori au fost Societatea TransEuropéennes – Rețea pentru cultură în Europa, din Paris, și Fundația Söros pentru o Societate deschisă – Sofia.

30 de studenți în științe politice, sociologie, jurnalistică, drept, etnologie, filologie, filosofie și, firește, istorie, sosiți din Albania, Bulgaria, Bosnia-Herțegovina, Croația, Grecia, Macedonia, România, Slovenia, Turcia și Iugoslavia (inclusiv din Kosovo!) au discutat despre relațiile între generații, condiția femeii, societatea civilă, spațiul privat, instituții europene, artă, antropologie, mișcări sociale, drepturile omului, minorități naționale, istoria Imperiului otoman, asistați de profesori deschiși dialogului. Abordarea istorică a fost în permanență la timpul prezent, demonstrând existența unei moșteniri comune balcanice și, mai ales, nu în totalitate conflictuale.

Bogdan POPA,
student anul III

Facultatea de istorie – Universitatea București

COMISIA ALIATĂ DE CONTROL...

(Urmare din p. 37)

Mutații semnificative au avut loc și în ceea ce privește componența Comitetului de Direcție al Radiodifuziunii. Amestecul politic permanent în activitatea de conducere a S.R.R. a determinat demisia lui V.I. Ionescu din funcția de director general. Demisia lui a fost inițial respinsă, la 30 noiembrie 1944, dar a fost acceptată la 15 februarie 1945, când prerogativele directorului general au fost preluate, cu delegație, de E. Petrascu, apoi de Em. Geles. În septembrie 1945, Comitetul de Direcție a decis încetarea delegației de director general a lui Em. Geles și a propus numirea în această calitate a lui M. Socor, până la acea dată subdirector general al Programelor. Membri ai Comitetului de Direcție erau numiți

I. Raiciu și Idel Sternlieb – administratori-delegați, Em. Petrascu, I. Bumbăcilă și Al. Graur – sub-directori generali, ultimul înlocuindu-l în această funcție pe M. Socor. Funcția de secretar general al Societății a fost îndeplinită de Gh. Fotino, până la 1 decembrie 1945, când a devenit secretar la Oficiul de Studii și Documentare, iar în locul lui a fost numit Aurel Cuțulescu. Ulterior, a fost angajat ca director al Direcției Culturale Petre Iosif, iar S. Bentolian și Gh. Iamandi au fost delegați ca directori ai Direcției Comerciale și, respectiv, al Oficiului de Studii și Documentare. În plus, Direcția Administrativă și Direcția Socială s-au contopit prin formarea Direcției Personalului, cu următoarele servicii: Social, Medical, Evidența Personalului, Economat și cantina funcționarilor. Director al Direcției Personal a fost numit A. Cuțulescu. ■

(Va urma)

Documentar istoric

SECURITATEA: ÎNCEPUTURILE

CRISTIAN TRONCOTĂ

Regimul comunist a fost impus în România prin voința Moscovei și cu colaborarea comuniștilor români și a „tovarășilor de drum”. Conștienți de slăbiciunile și lipsa de pregătire și experiență politică a liderilor comuniști din țările est-europene recent intrate în sfera lor de dominație, cât și de resentimentele existente la nivelul populației, sovieticii au păstrat efective militare însemnate pe teritoriul lor și au furnizat consilieri. Se pare că și la acest din urmă capitol s-a declanșat un soi de competiție între liderii est-europeni, fiecare încercând să obțină un număr cât mai mare de trimiși ai Moscovei (Magazin istoric, nr. 3-5/1998).

Rotiță esențială în mecanismul de impunere a regimului comunist, securitatea a fost controlată și îndrumată, de la formare și până în 1964, de un număr important de consilieri sovietici, veniți din cadrul MGB (KGB). Organizat după modelul serviciilor secrete sovietice, aparatul de securitate din România nu dispunea de experiența și posibilitățile lor materiale.

Vile, mobilă de lux, tablouri originale

Belu Zilber își amintea că „în toate serviciile Securității existau consilieri sovietici, aduși cu mari rugăminți și sacrificii de Gheorghiu-Dej”. Consilierii sovietici au ocupat toate posturile importante din direcțiile centrale și regionale, lucrând la toate nivelele, inclusiv în birourile de securitate din orașele mici. În stadiul actual al cercetării nu se cunoaște încă numărul lor total. Deși erau cetățeni sovietici, au fost înregistrați ca ofițeri ai Securității române.

Pe lângă acești consilieri, multe dintre cadrele de conducere ale Securității erau ofițeri acoperiți ai serviciilor secrete sovietice. „În fapt – preciza Ioan Mihai Pacepa, fostul adjunct al șefului Direcției de informații externe (D.I.E.), care în 1978 a cerut azil politic în S.U.A. – la crearea ei [a Securității – n.n.] nu a existat nici o singură direcție centrală sau regională de securitate care să nu fi avut ofițeri acoperiți

ai I.N.U. [Direcția de Informații Externe a M.G.B. – n.n.] în conducerea ei. Moscova a donat acești ofițeri cu acte de identitate contra-făcute, prezentându-i ca români, dar nu a izbutit să-i facă să vorbească corect românește. În acea perioadă însă, cu cât

accentul cuiva era mai slav, cu atât poziția lui în ierarhia Securității era mai înaltă”. Să mai adăugăm faptul că, pentru ofițerii români, ca să ocupe o funcție de răspundere, era obligatoriu să fi urmat cursul de specializare de un an, la Institutul „Felix Dzerjinski”, din Moscova.

Pentru asigurarea unor condiții cât mai bune de cazare consilierilor sovietici, după cum atesta o notă-raport întocmită de Corpul de consilieri și inspecți ai Securității, în anii 1948 și 1949 au fost evacuate circa 35-40 apartamente din unele vile situate în zona Parcului Herăstrău. Pentru întreținerea,

amenajarea și dotarea lor cu mobilier și celelalte obiecte necesare, a fost constituită o comisie sub conducerea lui Dumitru Ghișe – secretar general și consilier M.A.I. – și a generalului T. Niculescu. Cei doi și-au exercitat atribuțiile până la schimbarea lui Teohari Georgescu din funcția de ministru de interne și numirea lui Alexandru Drăghici, fiind înlocuiți de colonelul Ion Ghiță, locțiitor al Serviciului exploatare imobile, și maiorul Roman Lupu, subsecretar la Direcția administrativ-gospodărească.

Mobilarea vilelor în care au stat consilierii sovietici s-a efectuat cu bunurile existente în depozitele M.A.I., provenite de la casele regale și foștii demnitari „ai regimului burghezo-moșieresc”, iar cea mai mare parte a fost cumpărată de la particulari și Consignație, fiind plătită din fondurile speciale la dispoziția Ministerului de Interne. Ordinul a fost ca vilele consilierilor sovietici să fie mobilate „cu lucruri de cea mai bună calitate”. Ca urmare, majoritatea mobilierului a fost din lemn de nuc, mahon și trandafir, în stiluri renumite (florentin, bizantin etc.). Covoarele erau persane originale (Buhara,

Tebriz, afgane), vesele din cristal Rosenthal și Bavaria, serviciile de masă din porțelan și ceramică, tacâmurile din argint și alpaca. Nu lipseau candelabrele din fier forjat și cristal de Murano, tablourile unor pictori români, precum Tonitza, Băncilă, Luchian, Grigorescu ș.a. După cum

atestă documentele de arhivă, numai în decembrie 1952, când s-a finalizat în linii mari dotarea vilelor respective, s-au cheltuit 500 000 lei, o sumă imensă la acea dată. În opinia lui Ștefan Georgescu, fost șef al Serviciului fonduri speciale, rezultă că în anii 1949-1952, pentru cumpărarea bunurilor cu care s-au dotat locuințele consilierilor s-au cheltuit peste 40 000 000 lei (dinainte de reforma monetară).

„În mod practic – scria Pacepa – consilierii sovietici conduceau activitatea Securității și domneau peste direcțiile ei operative ca niște țări neîncoronate. Consilierul șef

40 000 000 lei
pentru dotările
din locuințele
„țarilor
neîncoronate”

avea aceleași drepturi (control nelimitat al activității operative și administrative) și avantaje (vilă în București, la Snagov și pe litoral, două mașini și doi șoferi, doctor personal) ca și șeful Securității. Ceilalți consilieri aveau aceleași drepturi și avantaje ca și șefii direcțiilor centrale sau regionale ale Securității”.

Întâi în rusă, apoi în română

Prin mâinile consilierilor sovietici treceau toate documentele, redactate în dublu exemplar; unul pentru București, celălalt pentru Moscova. Conform înțelegerilor oficiale, consilierilor sovietici trebuia să li se prezinte cazurile asupra cărora conducerile unităților Departamentului Securității ori ale Ministerului de Interne aveau nevoie de asistență sau de instruire. În realitate, aceștia, pe lângă supravegherea agenților proprii, informau asupra situației din România, folosind chiar datele Securității române. Consilierii sovietici aveau grijă ca directivele și ordinele emise de organele de securitate românești să fie realizate în „spiritul” celor care guvernau la Moscova activitatea M.G.B. (Vezi, de exemplu, rolul jucat de consilierii sovietici în cazul Pătrășcanu; *Magazin istoric*, nr. 10/1991.) Nici un nume al vreunui cadru de conducere al Securității nu a fost trecut în organigramă la înființarea D.G.S.P. fără acceptul consilierilor sovietici. După retragerea la Moscova a generalului Fedicikin, șeful consilierilor sovietici din România între anii 1944 și 1947, a fost numit ca succesor Alexandru Mihailovici Saharovski. Acesta a rămas la București în perioada 1949-1953, iar după retragerea sa în centrula de la Moscova a devenit mai întâi sub-șef, apoi șef al P.G.U., funcție deținută vreme de 15 ani (1956-1971).

Și Ministerul de Interne a fost controlat și îndrumat permanent de un grup de consilieri sovietici, având în frunte pe Ivan Sergheevici Matușenco. Acesta comanda consilierii sovietici de la direcțiile operative din Direcția Generală a Miliției și de la comandamentele de arme, Grăniceri, Pompieri, Trupe de intervenții, Trupe de pază,

Direcția Generală a Instanțelor, Direcția Generală a Penitenciarelor și Coloniilor de muncă, Direcția Generală a Arhivelor Statului, precum și din Direcțiile logistice. Și aici, avizul consilierilor sovietici era obligatoriu în toate problemele mai importante. Până în anul 1958 nu au existat cazuri în care M.A.I. să transmită ordine eşaloanelor inferioare fără avizul unui consilier sovietic. De asemenea, consilierii participau la bilanțurile anuale la nivelul unităților centrale și teritoriale, documentele supuse dezbaterilor fiind traduse în limba rusă, în prealabil, iar consilierii prezentau sugestiile și propunerile lor care corespundeau directivelor primite de la Moscova.

Ca și colegii lor din celelalte direcții interne ale D.G.S.P., consilierii D.I.E. trebuia să traseze „linia de muncă”, ceea ce însemna: stabilirea obiectivelor operative din fiecare țară vizată, introducerea

metodelor și mijloacelor tehnico-operative ale spionajului sovietic în activitatea structurilor din România. Există, se pare, și o mică diferență între consilierii sovietici ai D.I.E. și cei din direcțiile interne. De obicei, la cele din urmă existau doi consilieri sovietici pentru fiecare direcție operativă, pe când D.I.E. avea cel puțin un consilier sovietic pentru fiecare serviciu. Numiți „razvedka sovietnik” (consilier de informații externe), ei conduceau de fapt întreaga activitate a D.I.E. Consilierul șef primea zilnic o copie a fiecărei telegrame transmisă de rezidențele românești din diferite țări prin cifru și a fiecărei scrisori operative venită pe film, prin intermediul curierului diplomatic. El avea dreptul, și probabil că era principala lui misiune, să transmită la Moscova copii ale dosarelor D.I.E., ale agenților recrutați în Occident, ale persoanelor luate în

*Secretara
personală,
șeful de
cabinet și șeful
pazei lui Dej –
ofițeri sovietici
de informații*

Denumiri

Principalul serviciu de informații sovietic – cel mai adesea citat sub sigla KGB – a avut în decursul timpului mai multe denumiri. Facem apel la cartea lui Christopher Andrew și Oleg Gordievski, KGB. Istoria secretă a operațiunilor sale externe de la Lenin la Gorbaciov, apărută la Editura All, pentru a prezenta evoluția denumirilor:

- decembrie 1917 – Ceka
- februarie 1922 – este încorporată în Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne (NKVD), cu denumirea de GPU (Direcția Politică de Stat)
- iulie 1923 – devine Direcția Politică Unificată de Stat (OGPU)
- iulie 1934 – este reîncorporată în NKVD, cu denumirea de GUGB (Administrația Principală a Securității Statului)
- februarie 1941 – devine Comisariatul Poporului pentru Securitatea Statului (NKGB)
- martie 1946 – se creează Ministerul Sovietic al Securității Statului (MGB)

(între octombrie 1947 și noiembrie 1951, serviciul de informații externe este inclus în Comitetul de informații – K1 – alături de structura similară din GRU, Agenția sovietică de informații militare)

- martie 1953 – MGB se combină cu Ministerul Afacerilor Interne (MVD), preluând denumirea acestuia
- martie 1954 – se creează KGB, Comitetul Securității Statului, desființat în 1992, după dispariția U.R.S.S.

studiu de rezidențe D.I.E., cât și ale oricărui alt document primit sau eliberat de D.I.E. Pentru toate aceste activități, consilierul avea la dispoziție un curier diplomatic special, asigurat exclusiv de P.G.U. și „secțiile” sale din Țările Europene Răsăritene, care venea la București de două ori pe săptămână. Se iveau și situații, probabil nu puține, când consilierii sovietici transmiteau ordinele în scris, în limba rusă, după care erau traduse în românește.

„Există într-adevăr în trupele M.A.I. ofițeri care au avut la încadrare numai 4-6 clase”.

Al. Drăghici

Tovarășii legionari

Consilierii sovietici și-au făcut simțită prezența la fel de substanțial și în activitatea Direcției de Informații Militare de la Marele Stat Major. Supravegherea și controlul s-au realizat sub forma „îndrumării”, prin consilierii sovietici militari — majoritatea proveniți din structurile G.R.U. — aflați în legătură permanentă cu Biroul atașatului militar sovietic acreditat la București. Aceștia se amestecau în toate problemele informative-operative, de cadre și numiri în posturile de atașai militari în străinătate, supervizau orice document de informare etc., ceea ce crea multe greutăți ofițerilor români. Unele documente de comandament păstrate vorbesc de ingerințe din partea consilierilor militari sovietici ce „nu pot fi și nici nu sunt compatibile cu situația unui organ de informații”, lucru dăunător „nu numai muncii Direcției Informații [Militare — n.n.], ci și muncii altor organe”. Un raport întocmit de un ofițer român arată că „s-au făcut încercări de amestec în treburile interne ale Direcției Informații și de substituire a conducerii acesteia”.

Serviciile de securitate sovietice aveau antene până și în anturajul tehnic al secretarului general al partidului comunist, Gheorghiu-Dej. În 1948, secretara sa personală era Nina Nikonova, soția lui Serghei Nikonov, șeful S.S.I. până în 1951, fost agent O.G.P.U. Șeful de cabinet al lui Dej a fost Mihail Gavrilovici, agent M.G.B. (K.G.B.), iar colonelul Valerian Bucikov, consilier M.G.B. pe lângă cea de a șasea Direcție a

Securității, răspundea de paza personală a primului secretar al P.M.R.

În 1960, s-a produs o importantă epură a aparatului Securității.

Ea a fost realizată de un colectiv numeros, aparținând celor două secții ale Comitetului Central: Secția de Control și Îndrumare a Ministerului de Interne, Ministerului Apărării Naționale, Justiției și Procuraturii și Secția de cadre. Comitetul a fost condus de Ion Dincă, iar acțiunea s-a soldat

cu trecerea în rezervă a cadrelor de naționalitate rusă, ucraineană, evreiască, dar și a românilor căsătoriti cu rusoaice. În mai mică măsură, reducerile de personal au avut în vedere și trecerea în rezervă a cadrelor mai slab dotate din punct de vedere intelectual. O parte a lor a fost transferată la Milizie. De altfel, la 7 decembrie 1964, la o ședință cu activul de comandă, generalul colonel Alexandru Drăghici spunea: „Există într-adevăr în trupele M.A.I. ofițeri care au avut la încadrare numai 4-6 clase. Unii au depus eforturi și au luat examenul de maturitate; unii pe drept; alții și pe nedrept. Pe unii i-am prins, am luat măsuri, pe alții însă nu am reușit să-i prindem”.

Tot în 1960, din dispoziția lui Alexandru Drăghici s-a creat în Direcția de Contraspionaj un compartiment cu misiunea principală de a-i verifica și supraveghea pe toți cei asupra cărora plana suspiciunea de apartenență la serviciile de spionaj ale U.R.S.S. Ulterior, această structură și-a extins activitatea și asupra agenților unguri, bulgari, polonezi, cehoslovaci și est-germani. Cu timpul, unitatea a evoluat, creându-se o componentă specializată a Securității pe probleme de contraspionaj în spațiul țărilor socialiste, deși acest lucru era interzis prin stipulațiile Tratatului de la Varșovia.

Interesant este faptul că în timpul verificărilor dosarelor de cadre,

efectuate de acest comitet special împotrimit în vederea epurării, a rezultat că un număr de aproximativ 300 de angajați ai Organelor de Securitate și Ministerului de Interne (ofițeri și subofițeri) avuseseră, în perioada interbelică, afinități cu ideologia legionară. E greu de explicat cum a fost posibil ca toți aceștia să fie încadrați, având în vedere vigilența ofițerilor cadriști și stricta lor supraveghere de către consilierii sovietici. A face verificări în arhivele și evidențele preluate de la structurile de siguranță, jandarmierie și Corpul Detectivilor, Serviciul Special de Informații, Secția a II-a a M.St.M. nu era o treabă dificilă. Ea era la îndemâna oricărui subofițer. Acțiunea de epurare nu i-a afectat în nici un fel pe respectivii ofițeri și subofițeri (între timp, numele a patru dintre ei a apărut în alte publicații: Nicolae Doicaru, Andruța Căeșescu, Sepi Năstase și Nicolae Cădea). S-a întocmit doar un dosar cu numele lor și toate materialele care confirmau activitatea lor legionară. Dosarul nu a fost clasat în arhivă și nu era dat la studiu nici ofițerilor de securitate care se ocupau de „problema legionară”, fiind păstrat în fișetul șefului compartimentului arhivă până în decembrie 1989.

Oricum, există și în această situație similitudini cu vecinii. În Ungaria mulți dintre membrii formațiunii fasciste „Crucea cu Șageti”, care jucase un rol important în deportarea a sute de mii de evrei, inclusiv a celor din nord-vestul Transilvaniei, în condițiile ocupației sovietice s-au alăturat și apoi au fost încadrați în A.V.H. (Serviciul de Securitate al Ungariei), noua poliție secretă controlată de comunisti. Ungaria, la fel ca și România, intrase în sfera de interese sovietice, iar prezența elementelor fasciste în Serviciul

de Securitate ne duce cu gândul la existența unei strategii moscovite în acest sens. Poate că cercetări viitoare și documente din arhivele serviciilor secrete sovietice și românești vor putea face lumină și în această problemă. ■

(Va urma)

Aproximativ 300 de angajați ai organelor de Securitate și Ministerului de Interne avuseseră afinități cu ideologia legionară

La începutul anilor '50 a Lăpărut în armata română un numeros corp de consilieri militari sovietici. Erau câte trei-patru la fiecare mare comandament (comandamente de armă, regiuni militare) și câte unul la corpurile de armată, divizii, brigăzi, regimente, precum și la batalioanele și divizioanele independente.

Sosirea consilierilor militari sovietici a fost bine primită – cel puțin oficial – la eșaloanele superioare. Au existat însă comandanți și ofițeri din marile comandamente și marile unități care, în particular, și-au exprimat nemulțumirea că rușii au venit să subordoneze armata română, cum o făcuseră deja pe frontul din Vest. După cum au existat și cazuri de comandanți și ofițeri care, cu slugărnice și lipsă de demnitate, au executat cu docilitate orice le-au pretins consilierii.

La unități însă, venirea consilierilor a fost primită de cele mai multe ori, pe față, cu răceală. Ofițerii de la aceste eșaloane, fiind mai tineri, nu aveau aceeași rețineră să își manifeste deschis nemulțumirea. La rândul lor, și ofițerii sovietici repartizați la eșaloanele inferioare erau tineri și înfumurați și se manifestau în mod arrogant, considerându-se superiori și vrând să își impună fără menajamente punctul de vedere.

Desigur, relațiile au depins în mare măsură de personalitatea oamenilor implicați. Au existat și militari sovietici care, mai modești și mai diplomați în acțiunile lor, au reușit să colaboreze bine cu ofițerii români.

Emil Bodnăraș, ministrul Forțelor Armate, a fost informat, atât pe linia consilierilor sovietici, cât și pe linia contra-informațiilor militare că, pe ansamblu, în unități nu este o atmosferă și o conlucrare bună între ofițerii români și cei so-

vietici. El s-a folosit de prilejul oferit de un bilanț anual pe minister pentru a ridica această problemă. Îmi amintesc cum, din cele aproximativ 60 minute cât a vorbit el în încheierea convocării de bilanț, 20-25 minute s-a referit doar la această problemă. Bodnăraș a criticat aspru faptul că, deși la

UN AJUTOR

NEPREȚUIT

CUM SE CUVINE

GRIGORE RĂDUICĂ

dispoziția comandanților de unități s-a pus un ajutor de neprețuit – cum îl aprecia el –, cei mai mulți dintre comandanți n-au înțeles să se folosească cum se cuvine de acesta, nu îi consultă pe consilieri și nu execută întocmai ceea ce spun ei. El a cerut în mod imperativ ca pe viitor toți comandanții să își schimbe atitudinea față de consilieri. Apoi el a făcut o pledoarie despre superioritatea militarilor sovietici, armata roșie neavând egal în lume. A arătat că acei consilieri aveau o pregătire militară cu totul deosebită și o experiență de luptă fără egal în lume, pe care le dovediseră pe teatrele de operațiuni ale celui de al doilea război mondial. Consilierii militari veniți să ne ajute sunt dintre cei mai neobosiți și vajnici luptători pentru cauza socialismului și comunismului.

Cu toate acestea, nici după respectiva convocare atmosfera din unități nu s-a îmbună-

tătit. Poate că și acest fapt a contribuit ca atunci când seria respectivă de consilieri și-a încheiat stagiul de trei-patru ani, să fie retrași cei de la eșaloanele inferioare, fără a mai fi înlocuiți. Au fost menținuți, doar la marile comandamente și marile unități.

Vreau să amintesc în acest context un episod la care nu am fost martor, dar care mi-a fost relatat atunci de Florea Diaconu, căpitan de rangul I și șef al Direcției organizatorice din Direcția Superioară Politică a Armatei (D.S.P.A.), mai târziu contra-amiral și viceamiral.

La începutul anilor 1950, Ceaușescu a fost numit adjunct al ministrului și șef al D.S.P.A. La scurtă vreme, s-a redactat un proiect de directivă cu privire la munca politică în armată. Proiectul a fost întocmit de ofițeri români, cu concursul celor trei consilieri militari sovietici (un consilier șef pe lângă șeful D.S.P.A., și câte un consilier la Direcția organizatorică și la cea de propagandă). Potrivit obiceiului, ei aveau ultimul cuvânt. După ce s-a dat forma finală documentului, Florea Diaconu s-a prezentat cu el la Ceaușescu, ca să îl semneze. Ceaușescu l-a citit cu atenție și a făcut mai multe modificări pe text. Diaconu, după ce a ieșit din cabinet, a intrat la consilierul șef, Riapasov. Văzând modificările făcute, Riapasov le-a anulat pe toate. Diaconu a revenit la Ceaușescu. Supărat, acesta i-a spus: „Mă, cine este șeful D.S.P.A.-ului? Riapasov sau eu?”. Diaconu a răspuns: „Dumneavoastră, tovarășe ministru!”, la care Ceaușescu a replicat: „Atunci să faci cum spun eu. Riapasov este consilierul meu și dacă are ceva de spus, să vină să-mi spună mie!”. ■

Suntem convinși că cititorul se află încă sub impresia lecturii primelor fragmente din memoriile Marucăi Cantacuzino, publicate în numărul trecut. Ca și noi, va fi constatat cu bucurie că se află în fața unui memorialist înzestrat cu talent literar. A descoperit însă și un cronicar cu o viziune personală despre evenimentele deceniilor 4-5 ale acestui secol, pe care le povestește, le explică și le judecă (uneori le transfigurează) după propriile-i criterii valorice. Nu s-a simțit obligată să respecte cronologia strictă a faptelor și n-a fost deloc persecutată de precizia matematică a afirmațiilor sale; singura ei preocupare a fost să ne transmită părerea despre ceea ce s-a întâmplat în jurul său, fiind convinsă că adevărul său trebuie să fie cel unanim acceptat. Cum am încercat să precizăm în scurta schiță de portret pe care am publicat-o în numărul trecut, Maruca – în cea mai mare parte a vieții ei – a trăit într-un univers propriu,

AMINTIRILE UNEI PRINTESE

MARUCA CANTACUZINO

organizat după ambiția și puterea proprie-i imaginații. Totul deci se raportează la acest univers și poate că de aici izvorăște și farmecul specific al acestor însemnări.

Fragmentele pe care le publicăm în acest număr se referă la primele sale contacte cu autoritățile de ocupație sovietice. O experiență dramatică, izvorâtă din impactul provocat de acel personaj pe care românii l-au numit în mod simbolic „Davaï ceas!” Așadar, Maruca ne povestește câteva secvențe din anii de debut a sovietizării României. O experiență personală, desigur, dar pe care și-o poate însuși oricare dintre contemporanii ei. Să-i ascultăm povestea.

Reamintim că nouă ne aparțin completările marcate prin paranteze drepte, notele din subsol însoțite de sigla n.r., precum și titlul și subtitlurile care fragmentează textul. Notele indicate prin asterisc și sublinierile aparțin autoarei.

M. ȘTEFAN

Un Messerschmitt în plină noapte

La ivirea zorilor, soarta lor [a prizonierilor anglo-americani de la Timiș] putea fi pecetluită de către germanii, încă stăpâni pe situație, gândea Constantin Cantacuzino. Așadar, nici o clipă nu trebuia pierdută, dacă voia să ajungă la timp la lagărul de la Timiș. Iată-l, deci, zburând pe Messerschmittul său, ajungând în plină noapte în mijlocul colegilor săi americani – inamicii lui de ieri –, care nu îl

cunoșteau decât după nume și, bineînțeles, după numeroasele înfruntări aeriene. Ei și-au încredințat spontan și fără ezitare viețile în mâinile acestui arhanghel salvator, care avea să-i conducă din aparatul său german la Marele Cartier General al aviației americane de la Foggia (Italia), îngrămădindu-se în avionul *inamic*.

Sărmanul Messerschmitt, a încasat câteva zgârieturi de la artileria antiaeriană, înainte de a ateriza la Foggia, spre profunde stupoare a americanilor, care nu înțelegeau ce

căuta temerarul avion de vânătoare german acolo. Ei nu știau nimic despre cotitura regelui României. Au urmat ovații și îmbrățișări ale eroului... În continuare, abia a avut timp să dea o cupă de șampanie pe gât la Foggia, punându-se în fruntea flotei care și-a luat zborul spre România. Și astfel, la rășăritul soarelui Constantin Cantacuzino și oamenii lui au căzut ca un trăsnet asupra avioanelor germane aflate în plină activitate deasupra Bucureștiului, piloții acestora încercând să execute ordinul lui Hitler, repetat de trei ori, de

a rade Capitala de pe fața pământului!...

Atunci când, în 1947, Constantin Cantacuzino pribegea prin Europa, fără bani, fără meserie și fără naționalitate, sub amenințarea permanentă a vreunui atentat comunist – evadând din București el a ales cu justețe libertatea – și americanii îi refuzau cu obstinație viza pentru S.U.A. datorită intrigilor, invidiilor și dușmăniilor personale, uitaseră ei oare

¹ Să eliminăm confuziile din această relatare. În noaptea de 23/24 august, cei aproape 1 200 piloți anglo-americani prizonieri au fost eliberați din lagăre. Organizatorii loviturii de stat de la 23 august stabiliseră, de comun acord cu comandamentul aliat din Mediterana, ca la 26 august, data când urma să se declanșeze acțiunea, aviația aliată să execute un raid de bombardament asupra pozițiilor germane din zonele Băneasa și Otopeni. Acțiunea începând la 23 august, a fost necesar un nou contact cu comandamentul aliat.

În ziua de 25 august, locotenent-colonelul James Gunn III, șeful grupului de aviatori foști prizonieri, s-a prezentat pe aerodromul Popești-Leordeni, solicitând un avion cu care să ajungă la o bază aeriană din Italia, pentru a perfectă transportul foștilor prizonieri. Capitanul Constantin (Băzu) Cantacuzino s-a oferit să-l transporte pe James Gunn III, amenajând aparatul său Messerschmitt-109 G special pentru această misiune. Ajuns la Foggia, C. Cantacuzino a predat comandamentul aliat o hartă cu ultimele evoluții în zona Băneasa-Otopeni și s-a întors în dimineața de 26 august, pilotând un aparat de vânătoare P 51-Mustang, spre admirația colegilor săi americani. A aterizat la Popești-Leordeni, puțin înainte de ora 9, anunțând că formațiunile de bombardiere aliate vor sosi la obiectiv cam după 45 de minute.

Începând din ziua de 27 august, timp de 10 zile, 56 „fortărețe zburătoare”, adaptate pentru transportul de persoane și însoțite de puternice escadrile de vânătoare, au dus în Italia pe cei aproape 1 200 piloți americani și englezi – n.r.

echipajul curajos și temerar de la Foggia?

Aceasta este recunoștința celor mari. Nu merită nici comentarii, nici ranchiună.

Cum poți păstra ranchiună pentru aceste erori *anonime* din partea unei oficialități – închisă, ca cea mai mare parte a oficialităților, la orice sentiment omenesc – când atâția americani de calitate, prieteni încântători, și un public atât de entuziast la concertele lui George Enescu au făcut din sejururile noastre de peste ocean o adevărată încântare?

Aceeași absență totală de ranchiună din partea lui Constantin Cantacuzino față de camarazii și superiori lui din aviația americană, care nu au avut nimic de-a face cu revoltătoarea nedreptate care i s-a făcut. Camarazii și superiori care și-au pus casele lor de la New York și Washington la dispoziția lui, în semn de afecțiune și grațitudine pentru episodul de la Foggia și *alte servicii foarte importante* făcute ulterior Americii de pilotul român. Colegi sincer dezolați că nu l-au avut în mijlocul lor și ignorând că intriga politică și de altă natură

a fost aceea care îi închidea accesul în America.

„Niet burjui, balșoi artist...”

În acele zile în care erai complet dezoritat de brusca schimbare a politicii, ocupația rusească a urmat un curs aparent pașnic, neștiindu-se exact cine era aliatul și cine inamicul. În ceea ce mă privea, mă bucuram împreună cu George Enescu pentru că în cursul evenimentelor ce aveau să vină ne vom afla din nou în Franța. La rândul său, fiul meu se felicita pentru faptul că inexorabilul atentat german împotriva Bucureștiului îl eliberase de scrupulele și remușcările de a fi obligat să lupte acum împotriva foștilor săi camarazi de arme. Cunosându-i psihologia, pot afirma că, fără a-l urî sau detesta propriu-zis pe rus – ura fiind un sentiment străin românului –, el din principiu nu avea încredere în ruși, care au jucat întotdeauna, în istoria noastră, rolul fatalității.

„Rușii sunt aici”, azeai pretutindeni, la tot pasul, în piața publică, în cafenele, restaurante sau locuințe particulare; de ce rușii și nu americani?!

„Rușii sunt doar în trecere spre alte destinații îndepărtate, așteptând ca americanii să aibă timp să vină”, se răspundea. După care se adăuga:

„Vin americanii, bineînțeles că or să vină, nu încape nici o îndoaială că vor veni, ei vor fi aceia care vor deschide o eră a păcii și a prosperității cum n-am mai cunoscut

Palatul lui G. Gr. Cantacuzino (Nababul) de pe Calea Victoriei (construit în 1901-1903 după planurile arhitectului I. D. Berindei) fusese parcă anume gândit pentru a-i hrăni Maruca sentimentul obârșiei sale nobiliare

noi niciodată". Vârsta de aur, ce mai... În România...

Așa ștearsă cum se vede, amintirea bombardamentului din 4 aprilie rămâne vie, Bucureștiul purtând în continuare lugubrele stigmate; românii sunt atât de puțin ranchiuși și au încredere în steaua lor bună, chiar în mijlocul celor mai rele vicisitudini.

Am auzit cu urechile mele în acea perioadă pe o cumătră spunându-i, în piața din Sinaia, unei vânzătoare care o îmbia cu produse proaspete și atrăgătoare, pe legea mea!, următoarele:

— Trage obloanele, închide prăvălia și du-te acasă; înaintea sfârșitului săptămânii voi cumpăra chiar de-aici legume și fructe din California!

Un fel de euforie generală domnea în primele zile ale Armistițiului; oamenii credeau că se reîntorsese viața sigură și liniștită de dinainte, neexistând nici cea mai mică îndoială cât de înșelătoare putea fi această siguranță recuperată. Puțină atenție era acordată exceselor soldaților sovietici care se comportau ca orice soldați lăsați liberi într-o țară cucerită*. Si iată semnele trecerii lor, clare, omniprezente: masacre pe străzi, gloanțe de revolver în cap sau în tâmplă — specialitatea soldaților bolșevici, răspunsul lor specific la un „da” sau „nu” —, bătăi până la epuizare în cazul în care refuzai să-i dai ceasul „tovarășului”, case jefuite, violuri, focuri de armă care tulburau activitățile zilnice sau liniștea

* Sfântul Bartolomeu, Inchiziția, războiul din Palatinat din vremea glorioasei domnii a Regelui Soare, Revoluția franceză, Comuna din Paris, războiul anglo-bur, ocuparea Abisinie de trupele lui Mussolini și, recent, lagărele de concentrare și camerele de gaze ale naziștilor comportă mai puțină oroare?

Interioare din Palatul Cantacuzino,
astăzi Muzeul „George Enescu”
(pp. 46-47)

și tihna semenului nostru, strigăte sfâșietoare de ajutor, urlete în noapte ale oamenilor care tocmai erau asatinați cu cruzime și ferocitate, fără a se putea face ceva pentru ei.

Oare câte asemenea strigăte nu mi-a fost dat să aud prin ferestrele cu grilaj ale anexei pe care o locuiam din Palatul Cantacuzino, frisonând, dar în același timp felicitându-mă că nu mă aflu în stradă?

...Într-o seară ca oricare altele, în plin bulevard luminat „a giorno”, un grup de soldați sovietici, tentați fără îndoială de Packardul nostru, căruia de altfel au încercat să-i bareze drumul, au tras rafale de automat asupra mea și a Maestrului, fără nici o somație și fără nici o ezitare, de la o distanță destul de mică. O detonație, o flacără care a luminat timp de o secundă grupul, un miros de fum în mașină și, fără ca noi să ne dăm seama, unul dintre gloanțe s-a înfipit în caroserie, la câțiva

centimetri de capul meu și la un fir de păr de sârmanul Tudor, fidelul nostru șofer, care, alb ca varul, într-un final, a reușit să ne depună sănătoși și în viață, neațiși deci, în fața scării casei noastre. Glonțul „istoric” ornează cu siguranță și astăzi ancadramentul unuia dintre geamurile Packardului nostru. Deși acesta, între timp, și-a schimbat proprietarul. Dumnezeu știe ce autoritate sovietică sau ce membru important al partidului comunist român plimbă el la ora actuală pe străzile sârmanului nostru București sau pe marile șosele ale țării violente. Singurii care, conform informațiilor din presa anticomunistă din străinătate, pot circula în libertate în România.

Și, în acea dimineață din primăvara anului 1945, când camerista mea (o rusofobă înrăită) a intrat ca o pală de vânt în camera mea de culcare — nimeni neîndrăznind să bată la ușa mea fără să fi sunat în prealabil —, cu părul despletit și cu ochii ieșiți din orbite, țipând:

— Rușii, ne-au invadat! Au pătruns în casă și-l amenință pe Maestrul cu puștile lor! O să fim omorâți toți, toți!

Am sărit imediat din pat, exact în momentul în care maseuza mea Fritz, o nemțoaică blondă, viguroasă și care își făcea cu plăcere meseria, dar care în momentul acela înlemnise siderată, se pregătea să înceapă masajul, îmbrăcând la repezeală primul capot care mi-a căzut în mână și, tuști, în hol, pentru a-i sări în ajutor Maestrului. Și cu ce? Nu aveam nici măcar un cuțit de bucătărie sau o pereche de foarfece la îndemână.

M-am găsit față-n față cu o duzină de mongoli, înarmați până-n dinți, măști „asiatice inumane”, cu ochii „în formă de lamă de cuțit”, grup dinspre

care te izbea un suflu rău mirositor, de fiară sălbatică. Dintr-o dată, o baionetă s-a pironit în pieptul meu, concomitent primind o formidabilă lovitură de cot în coaste.

„Burjui, burjui“, strigau și vociferau energumienii îngheșându-se de zor în mine, împingându-mă spre ușa de la camera Maestrului, larg deschisă, declanșând în suflul meu – auzind acest termen de „burghez“ – o furie cum cred că nu am resimțit vreodată (reacție de altfel specifică nobilului feudal autentic la adresa topărlănului și a mitocanului)... Eu, o ființă atât de liberală, atât de binevoitoare cu oamenii simpli. Și atunci am țipat, la rândul meu, nemaiîntinând cont de nimic, cu tonul unei împărătese apucată de furii, utilizând puținele cuvinte rușesti pe care le știam și arătându-le ușa de la intrare:

– Niet burjui... Kneazina et balșoi artist, pașol na ciorti! [Nu burghezi... prințesă și un mare artist, duceți-vă dracului!].

Căzute în genunchi, înspăimântate de moarte, femeile din casă plângeau, implorau, nici ele nu mai știau pe cine, când pe mine, când pe cei care dintr-o clipă în alta puteau îneca totul într-o baie de sânge. Șoferul și valetul se ascunseseră în pivniță, neputând suporta, așa cum ne-au spus ei mai târziu, spectacolul masacrului nostru.

Dar, o providență!, o liniște de moarte a urmat vociferărilor, fiara sălbatică potolindu-se ca prin minune în fața curajului și autorității. Ochii „lamă de cuțit“ au clipit des, apoi s-au plecat în jos, descompunându-se sub privirea mea ca la efectul unui acid. Și, în cele din urmă, trupa înarmată până-n dinți și atât de redutabilă a bătut în retragere, furișându-se prin ușa de la intrare și dispărând ca și cum n-ar fi existat vreodată.

Singura mărturie a terorii lor era mașina unuia dintre prietenii noștri, parcată în curte, și care fusese redusă în câteva clipe într-un biet schelet...

Captivată de marii clasici ruși

La scurtă vreme după acest incident aveam să primesc scuzele mesagerilor ambasadorului sovietic: doi consilieri, președintele Comisiei de armistițiu și alți funcționari ruși, care soseau în trei automobile, cu drapele roșii fluturând în bătaia vântului, o jumătate de oră mai târziu, pe peronul din fața casei noastre. Toți acești reprezentanți ai lui Stalin erau foarte deconcertați față de puțina importanță pe care o acordam noi unei aventuri care, în mod logic, putea să ne coste viața.

Așadar, ca urmare a acestui incident – subiect de film sau chiar de operetă – s-au stabilit relații cât se poate de cordiale între noi și Ambasada sovietică. Fără nici o concesie din partea noastră față de politica și metodele comuniste. Ba din contră, mă complăceam, conform obiceiului meu, să fac pe copilul teribil, spunându-le în fața adevărului pe care alții nu ar fi îndrăznit nici măcar să le

gândească, de când sunt sovieticii stăpâni aici. *Căci nici o persoană de bun simț sau de bună credință nu-și face vreo iluzie asupra soartei pe care Stalin a pregătit-o României.* O soartă chiar mai puțin demnă de invidiat decât aceea plănuită de țări, dacă ar fi ocupat ei România. Adevărurile pe care le spuneam sovieticilor în față – sigură fiind că nu voi fi pedepsită ulterior – în ciuda simpatiei care (lăsând la o parte șiretenia lor legendară) mi-o inspirau rușii prin natura lor spontană, entuziasă (natură de artiști nativi), își făceau un asemenea efect încât noile noastre cunoștințe de la Ambasada sovietică, derutate fără îndoială de paradoxurile mele și de bunăvoința mea cu dublu tăiș, nu știau ce să mai creadă despre veritabilele mele sentimente la adresa lor.

Dar eu știam oare, captivată cum am fost dintotdeauna de marii clasici ruși de altădată? Pentru mine, imaginea lor riposta în parte tenebrei pe care rușii de astăzi le semănau în lume...

Deplină cordialitate în raporturile dintre familia regală și sovietici. Stalin, căpăunul, distrugătorul de decorații și distincții oferite de alții decât de el însuși, făcând concesii pe acest terțen, atât de delicat pentru el, a mers până acolo încât l-a decorat pe regele Mihai cu cea mai înaltă distincție sovietică.

Dejunuri fastuoase la Peleş în onoarea diplomaților ruși și comandantului șef al armatei din Balcani. Gurile rele șușotesc că, pentru a putea face față în mod decent la masa regală, câțiva dintre acești domni de la Înaltul comandament militar rus au exersat aproape o săptămână modul de a se servi de furculiță sau cuțit, de a nu își vârî degetele în sos și mai ales de a nu se rostogoli beți-morți sub mese, după ce

vor fi consumat vinurile, șampania și lichiorurile de la Peleş.

Diametral opusă lor, o mare doamnă din cap până-n picioare, d-na ambasador Kaftaradze, soția ambasadorului sovietic, în ciuda extremerii simplități a ținutei sale (o simplitate care acuză și nu infirmă adevărata distincție) și în ciuda fanatismului comunist pe care îl profesează, sfidând parcă originea ei aristocratică, cultura și perfecte-i maniere occidentale. Deși relațiile noastre au fost tot timpul șarmante, nu am aflat niciodată dacă acest fanatism izvoră din convingerile sale personale sau din frică...

...În această perioadă, încă te mai puteai legăna în iluzia că comunismul nu este o doctrină blestemată și că Stalin nu este Anticristul prezis în Scripturi. Și apoi exista atracția pe care o exercita abisul asupra ființei mele curioase, însetată de senzații noi...

Beethoven da, jazz nu...

Arta virtuozilor sovietici – luxuriante flori de seră presărate printre ruine – nu este oare aceasta un indiciu mai mult decât clar al ieșirii din infernul distrugerii și dezastrelor, mă gândeam eu ascultându-l, în toamna anului 1945, la București, cu ocazia unui festival muzical desfășurat la A.R.L.U.S., pe magistralul violonist David Oistrach, artist deja de renume mondială, căruia totuși i s-a interzis să-și facă cunoscute măiestria și virtuozitatea dincolo de

„Rușii sunt doar în trecere spre alte destinații îndepărtate“ (iată-i în această fotografie defilând pe străzile Bucureștilor la 9 mai 1945)

frontierele Uniunii Sovietice și țărilor anexate de Stalin.

Oistrach făcea parte dintr-un grup de muzicieni cu adevărat fără pereche, din punct de vedere al execuției tehnice, fiind trimis de Stalin în România în vederea strângerii legăturii noastre fraterne cu Rusia. Violoniști, violonceliști, pianiști, al căror suflet slav s-a aprins, arzând până la incandescentă în contact cu geniul lui George Enescu, în cursul celor câteva concerte ținute de aceștia la noi.

După întoarcerea acestor muzicieni în țara lor, oameni de care ne legau atâtea afinități, o presanță invitație telegrafică ne făcea cunoscută dorința sovieticilor de a ne avea, pe George Enescu și pe mine, pentru un sejur nedeterminat, la Moscova, în cadrul unui turneu de concerte în mai multe orașe importante din Rusia.

Telegrama era semnată Kemenov¹. Personaj de marcă acest Kemenov, având intrare la Kremlin la orice oră, venise să ne vadă la festivalul artistic de la București. Gentleman perfect, cu o ținută și prestanță

britanice, posedând o vastă cultură și impregnat, dincolo de toate acestea, de acel mister de nepătruns, caracteristic șarmului slav.

În ciuda slabei înclinații a Maestrului pentru acea deplasare – care fusese precedată de o vizită a lui Petru Groza la Moscova – i-a

fost totuși dificil să refuze un apel pe cât de spontan, pe atât de călduros, pe care și eu l-am sprijinit cu toată tăria (ardeam de dorința de a vedea Moscova), beneficiind și de cursul constant și insistent al Ambasadei Uniunii Sovietice la București.

D-na Kaftaradze m-a făcut cu această ocazie să râd în hohote – dar și să mă gândesc bine –, spunându-mi că membrii ambasadei și chiar ea însăși beneficiau de simpatia mea numai ca urmare a amenințării reprezentate de sovietici pentru calma și plata securitate burgheză.

– Căci cunosc foarte bine – a adăugat ea – atât gustul dvs. pentru pericol, cât și, în aceeași măsură, oroarea dvs. față de mitocănie și mediocritate.

Așadar, s-a hotărât. George Enescu va cânta și va dirija în Rusia Sovietică numai cu condiția expresă ca în acest sejur, care va avea un caracter strict artistic, pe care îl impunea personalitatea marelui artist român, consecvent până la înversunare pe pozițiile sale apolitice, să nu se amestece nici o umbră politică.

Câteva luni mai târziu, altă revelație senzațională, încurajatoare pentru viitorul muzicii și culturii în țara sovietelor: turneul orchestrelor filarmonice din New York,

¹ V.S. Kemenov (1908-1988), estetician, istoric și critic de artă, era membru al P.C.U.S. din 1939. La acea dată era președintele VOKS – organismul guvernamental care se ocupa de relațiile culturale ale U.R.S.S. cu alte țări – n.r.

Boston și Philadelphia. Ansambluri prodigioase prin amplexarea și unitatea lor, fiecare membru al lor fiind un artist înăscut, entuziast și inspirat.

Încă o notă neașteptată la sovietici: megafoanele publice inițiind populația, între orele 9-12, în muzică clasică, armoniile lui Beethoven, Mozart, Schubert și Schumann răsunau pe toate străzile Moscovei, de la un capăt la altul. Bineînțeles și Ceaikovski, destul de des. Un adevărat zeu național, acest accesibil și prolific Ceaikovski, care marchează o epocă în creația muzicală rusă.

Pe de altă parte, jazzul și acordurile vulgare ale noilor ritmuri, difuzate fără întrerupere, de dimineată până seara, la toate posturile de radio din Europa și din Lumea Nouă, au fost interzise în Rusia.

În schimb, deloc sau foarte puțină veritabilă creație muzicală în Uniunea Sovietică astăzi, va constata cu regret

George Enescu. Numai Șostakovici și Hacıaturian au semnat câteva lucrări frumoase: *Simfonia a 7-a* de Șostakovici, scrisă la Stalingrad [corect la Leningrad] sub bombardamentul germanilor, având un ritm antrenant și puternice accente războinice și *Concertul pentru vioară și orchestră* al lui Hacıaturian, pe care Maestrul l-a dirijat deja la București, recidivând cu mare succes la Moscova. Unde este suflul giganticului Mussorgski? Unde este inspirația lui Borodin, Glazunov sau Rahmaninov, verva scânteietoare și dinamică – magică aproape – a lui Rimski-Korsakov? Încete – vai! – în valurile de sânge ale Revoluției, strangulate în cadrele limitate, impuse de restricții absurde și fără sens ale politicii comuniste. Politica amestecându-se în muzică, condiționându-i magia, mis-

terul, imponderabilitatea... Ce oroare! Ce erezie!

Doi ani mai târziu, Pokofiev, Șostakovici și Hacıaturian nu vor mai avea permisiunea de a compune, din cauza – scuze plate figurând în *Pravda* – „lipsei calităților democratice ale muzicii lor“. Îl vom vedea vreodată pe George Enescu în trista poziție a colegilor săi sovietici?

La fel au tăcut pentru totdeauna admirabilele imnuri religioase care porneau din vechile biserici rusești drept spre cerul înstelat. Ele erau entitatea sufletească, unică și indestructibilă, a mușicului rus. Pierzându-le, acesta și-a pierdut sufletul.

Clopotele bisericilor creștine tac de altfel și în Rusia actuală... ■

Selecția textului și versiunea românească

Andrei Alexandru CĂPUȘAN

Sine amicitia vitam esse nullam

„Fără prietenie nu există viață“. Ne-am amintit și am înțeles mai mult ca oricând tâlcul adânc al acestor cuvinte ale lui Cicero în zilele de 23-24 septembrie a.c., când fostul nostru coleg dr. Nicolae Minei a pășit din nou pragul redacției. Pentru cei care nu-și mai amintesc sau nu

știu, Nicolae Minei a fost unul din „ucenicii vrăjitori“ ai revistei *Magazin istoric*, cel fără de ale cărui pricepere, știință și talent, nou-născutul n-ar fi fost scutit de multe bâlbăieli și neajunsuri ale începutului. Unii suntem aceeași, alții nou-veniți în cei 16 ani de când colegul nostru, obligat de soartă, părăsise redacția și țara, lăsând în urma sa amintiri de neuitat și o viață trăită în cultul

munții și demnității. Cât de greu i-a fost atunci, am înțeles abia acum, când emoția regăsirii ne-a copleșit pe toți, într-atâta încât puțin a lipsit să nu transformăm emoționantul moment într-o simplă sedință de redacție, cu sumar, viziune de machetă, comenzi de

articole etc. De parcă ieri... Asta înseamnă că munca pentru ceea ce îți este drag te poate elibera și îți dă adevărată măsură a existenței.

Îți mulțumim, dragă domnule Minei, pentru că ai fost cum ai fost și ești așa cum ești și îngăduie-ne să te păstrăm în continuare alături de noi. Și pentru că în această lună este și ziua de naștere a colegului nostru, redacția îi urează: LA MULȚI ANI!, Nicolae Minei.

Alexandrina Magheru...

Istoriografia Revoluției de la 1848 este compusă în cea mai mare parte a ei din pagini grave, încruntate am spune. Dar viața în zilele revoluției n-a constat numai din întruniri secrete și demonstrații populare, din arestări și schingiuiri, din comploturi și răzmerițe, din lupte sângeroase și năvăliri pustiitoare...

Un coș pe nas – ce tragedie!

Câteva scrisori inedite păstrate în arhiva generalului Gheorghe Magheru de la Direcția Județeană Dolj a Arhivelor Naționale sunt relevante în acest sens. Ele merită a fi cunoscute, fie numai pentru faptul că ne mai descrețesc un pic frunțile. Mai mult, credem că ne și apropie cu mai mult calm de adevărurile acelor zile.

Destinatara lor era Catinca Goleescu, retrasă la moșia familiei, unde prietene și rude rămase în București încercau să o țină la curent cu tot ce se întâmpla în Capitală. Corespondența este redactată, aproape exclusiv, în limba franceză și

datează din a doua jumătate a lunii septembrie și de la începutul lui octombrie 1848, iar expeditoarele sunt Alexandrina Magheru, fiica generalului Gheorghe Magheru, și Felicia Racoviță.

Pe 18 septembrie 1848, Alexandrina Magheru scria: „Dragă Catinka, aici se dau baluri splendide, unde merge toată societatea, cu excepția d-rei Th., căreia i s-a întâmplat o nenorocire ireparabilă: imaginează-ți că, la revoluție, i-a ieșit

zurile provocate de banalul coș, dar se pare că respectiva domnișoară nu era una din susținătoarele revoluției...

Peste 10 zile, o nouă epistolă aducea vești despre sosirea în Capitală a trupelor rusești și despre pregătirile unor noi petreceri: „... Două mii de ruși sunt la barieră și generalul Ior [Alexander Lüders] este deja în oraș. Se zice că li se va da un bal câmpenesc în grădina publică, pentru a nu rămâne mai prejos de primirea făcută lui Suleiman pașa...”

Intr-adevăr, acesta din urmă, în calitatea sa de împuternicit extraordinar al Porții, avusese parte de o primire princiară, de care nu mai beneficiase nici un alt demnitar otoman sosit în țară. În cinstea lui Suleiman fuseseră ridicate arcuri de triumf, membrii guvernului provizoriu îl întâmpinaseră cu toate onorurile, se organizaseră baluri și recepții în cinstea sa, iar pictorul C.D. Rosenthal îi făcuse portretul. Impresionat de cinstea ce i se făcuse, Suleiman se purtase mai blând cu românii,

... și Felicia Racoviță, autoarele unor însemnări de atmosferă din acel zbuciumat an 1848

pe nas un coș de care nu poate să se vindece; a consultat toți medicii pentru acest blestemat coș ce i-a ieșit pe nas, dar este în van. Iată un motiv în plus pentru care d-ra Th. abandonează revoluția, pentru că este constrânsă să nu părăsească camera și probabil că nu o va părăsi tot timpul acestui carnaval...”

Umorul acestor rânduri este debordant, iar ironia mușcătoare: evident, revoluția putea evolua și fără prezența d-rei Th., atât de afectată de neca-

instituind o Locotenentă domnească favorabilă schimbărilor. Consulul rus la București se arătase extrem de nemulțumit de comportarea demnitarului turc și nu ezitase să ceară schimbarea lui. S-a și petrecut acest lucru, la București fiind trimis Fuad Efendi, mult mai ferm decât predecesorul său.

Ajuns la București și dorind să-și arate bunele intenții, Efendi a oferit el însuși petreceri pentru înalta societate bucureșteană. Într-o scrisoare nedată, dar sigur anterioară zilei de Sf. Dumitru (26 octombrie), când avea să părăsească orașul pentru a-și petrece iarna la țară, Alexandrina Magheru notează: „Fuad [Efendi] este mai tare ca niciodată, ieri seară a dat un bal unde au fost toate doamnele și au dansat ca preafericitele. Pe de altă parte, dl. Duhamel [agentul țarului la București] și-a adus soția; imediat după sosirea ei toate doamnele noastre s-au dus să-i facă o vizită; poți înțelege o asemenea josiție din partea boierimii noastre?”

Dacă pentru turci sentimentele nu erau atât de agresive, sesizându-se chiar o nuanță de simpatie față de comportamentul lor mai tolerant, pentru ruși sentimentele erau cu totul altele, ei fiind priviți ca principalii inamici ai oricărei încercări de emancipare. În legătură cu Duhamel trebuie amintit și faptul că I. Heliade Rădulescu compuse o satiră: *Cântecul ursului*; chemase un ursar, îl plătise să învețe cântecul și-l trimisese în curtea casei unde locuia reprezentantul rus, căruia Heliade avusese grijă să-i parvină și o traducere în franceză a textului românesc.

Se pare că ecouri ale întâmplării care se petrecuse în cursul lunii mai 1848, i-au revenit în minte Felicie Racoviță, verișoara Catincăi Goleșcu, căreia îi scria, fără a-și data misiva, dar care este

fără nici un dubiu din a doua decadă a lunii septembrie. Iată ce scria: „...Nu știu dacă ți-am spus în ultima scrisoare că doamna Știrbey a dat un bal care a scandalizat pe toată lumea, chiar și pe aristocrați. Nu au fost mai mult de 20 de doamne, inclusiv bătrânele“. Amănunte în legătură cu acest bal ne dă într-o epistolă, din 7 octombrie: „...Doamna Știrbey a crezut că momentul este potrivit să dea un bal armatelor aliate, iar noi am avut, în

doici, iar mișcările lor sunt „gratioase“ ca ale ursului...”

Citind ziare...

Patriotismul celor din înalta societate care aderaseră la idealurile revoluției se manifesta prin boicotarea balurilor date de familiile loiale Vechiului Regim. Aceași Alexandra Magheru o informa pe Catinca Goleșcu despre ziarele pe care le citea și conținutul lor. „Prea dragă Catinca..., noi ne găsim încă în București, unde singura noastră recreere este lectura jurnalului lui Carcaleki [*Vestitorul Românesc*], pe care îl mâncăm din ochi și ni-l smulgem din mâini. În fond este un jurnal foarte plăcut, de la început până la sfârșit vezi scrieri excelente în mari litere gotice, exceptând câteva mici greșeli foarte scuzabile: spre exemplu, în loc de Poarta Suzerană este Poarta Suverană, dar aceasta pentru a da mai multă forță circularilor lui Fuad [Efendi]. Se pare că nu opresc jurnalele pentru că noi am primit pe cel din Transilvania [*Gazeta de Transilvania*] și *Le National*. În cel din urmă este un articol foarte bine scris despre Valahia; este în legătură cu misiunea lui Fuad în principate. El [autorul] reproșează Europei de a nu fi riscat să intervină și o amenință cu o nenorocire analogă dacă persistă să închidă ochii în fața drepturilor valahilor“.

În continuarea aceleiași epistole, prietena retrasă la moșie era pusă la curent cu încurcăturile pictorului Rosenthal, bun prieten al familiei Magheru: „Tu nu știi ce a pățit bietul Rosenthal! Pașaportul său nu a fost bine vizat și a rămas la Rusciuk pentru a aștepta un nou pașaport, pe când ceilalți [revoluționari trimiși în exil] au plecat spre Orșova, unde el va pleca să îi întâlnească...”

Frații Golești într-un portret colectiv

consecință, onoarea de a fi invitate, dar n-am avut-o și pe aceea de a ne duce. N-a fost decât cvartirul nostru [ofiterii ruși] care s-a dus. (Și-mi venea să-i cânt d-acasă: vino ursule la joc și-mi-ți joacă moschicește, ad' picioru căzăcește și pământu bate în loc). Ea a făcut bine să dea balul la parter, căci sala ar fi putut să se părbușească sub ei, căci nu sunt ușori ca silfidele; cei mai frumoși sunt «Doica» în miniatură...”

Satira este usturătoare: ofiterii ruși au siluetele unor corpolente

... și privind dagherotipurile

În lipsa rudelor dragi, silite să ia calea exilului, cei rămași în țară încercau să-și aline dorul privind-le portretele. Aflăm din scrisorile aceluiași tinere fete că foarte apreciate în acele timpuri erau dagherotipurile, dar și portretele pictate de artiști cunoscuți, precum Rosenthal. Duminică 26 septembrie 1848, Felicia Racoviță îi solicită Catincăi Goleșcu un portret colectiv, care să cuprindă chipurile destinatarei, al bunicii Zinca Goleșcu și ale fiilor acesteia, unchiilor expeditoarei. Această concentrare de portrete într-o singură imagine era necesară și pentru a economisi banii, pentru că dagherotipul era încă un lux în Principatele Române. „...Dragă Catinka, vreau să îți cer o favoare: trebuie să te abați de la toate plăcerile, de la toate inutilitățile care te-ar costa bani, și aceasta de dragul meu, pentru a putea face într-un singur tablou portretul tău, acela al bunicii și al unchilor mei, în dagherotip, și să mi-l trimiți cât mai curând posibil; este cea mai mare bucurie pe care mi-ai putea o face și pretind de la tine; știu că îți lipsesc banii, dar spune-i unchiului meu Nicolae [Goleșcu] că îngenunchez în fața lui pentru a-i cere această favoare; spune-i să sacrifice una dintre bijuteriile sale de la vestă, el are atâtea, și aceasta mă va face aproape fericită. Aș dori să am portretele tuturor prietenilor noștri, dar ar necesita prea mult“.

Peste aproape o lună, Catinka încearcă să copieze portretele unchilor, după dagherotipurile și tablourile aflate în conacul de la Golești, unde se retrăsese pentru a ierna: „...Am încercat să fac un crochiu cu nenea Ștefan [Goleșcu] după un dagherotip care el însuși nu era prea asemănător, și chiar dacă nu este prea bun, ți-l trimit căci știu că-ți va face plăcere. Am luat cu noi frumosul portret al lui nenea

Nicolae [Goleșcu] făcut de Rosenthal și cel al lui nenea Ștefan care era la Belvedere, astfel că, deși absenți, dragii noștri unchi sunt mereu sub ochii noștri. Voi încerca să fac o copie și, dacă reușesc, ți-o voi trimite...“

Dilema lui Heliade

Aici se încheie corespondența dintre cele trei tinere femei. Dar, în același fond arhivistice, se păstrează încă o mărturie valoroasă privitoare la însemnătatea pe care o aveau portretele

Generalul Magheru, litografie executată de Petre Mateescu

multiple în tiraj popular pentru cei aflați departe de țară. Peste mai bine de trei ani, la 28 noiembrie 1851, Ghiță Magheru, fiul generalului, aflat la studii la Paris, îi scria surorii sale despre succesul de care se bucura portretul litografiat al tatălui său — operă a lui Petre Mateescu — în rândul românilor aflați în exil în capitala Franței: „Surore, am primit portretele bunului meu părinte, dar mai bine aș fi dorit să nu mi le trimiți, căci mi-am făcut nemici [inamici] cu dănele; cauza este că toți-m ceru și eu n-am ce să le mai dau, fiind numai șase; pe care mai-nainte de a le avea, amiciei mei le-au și împărțit, nelăsându-mi numai două, din care unul voi da Iscovescului și altul unui franțezu, rugându-mă tare mult; de aceea te rog, suror, dacă nu costă mult

și de poți-mă trimite-mi ca să mă împac cu toții... Salută pe toți compatrioții, și mai esențial pe artistul [Petre] Mateescu care doresc tare a-l cunoaște pentru consolarea amurului amical ce am avut cu al d-sale frate...“

După cum se vede, între beneficiarii cunoscutei stampe ce-l înfățișa pe generalul Magheru în tabăra de la Troianu, în picioare, cu sabie și pistoale la brâu și lentă tricoloră pe piept, era și pictorul Barbu Iscovescu, aflăt și el printre revoluționarii exilați.

*

Pare ciudat, dar ultimele săptămâni ale revoluției muntene nu au fost atât de tensionate, chiar dacă nu toată lumea socotea oportună acea atmosferă cu acorduri îmbietoare de dans și clinchete de pahare. Protipendă își arăta bunăvoința și ospitalitatea față de trupele de ocupație venite să restaureze ordinea tradițională și să repună în drepturi Arhondologia și Regulamentul Organic. Familiile boierilor patrioți, participanți la evenimente și care ocupaseră funcții în guvernul provizoriu și în aparatul de stat revoluționar nu puteau agree asemenea manifestări și le priveau cu ochi critic, refuzând să ia parte la ele.

Uneori participarea la un bal putea da naștere la complicații nebanuite. A fost și cazul lui Ion Heliade Rădulescu, pe care îl amintim în încheierea acestor pagini. Ce s-a întâmplat aflăm dintr-o scrisoare datată 15 noiembrie 1854, pe care Al. Christofi i-o adresa lui Christian Tell, și din care reproducem acest pasaj, curățat de exagerările latinizante ale originalului: „...D. Eliad spunea că Omer [pașa] dând un bal în Bucur[fești], el a fost silit să nu meargă, fiindcă nu știa ce costum să pue. Cu costumul de paharnic, zice, ciocoi era [voia] să zică: vezi a venit la cele dintâi [adică la ce era înainte de revoluție]; de mergeam în uniformă turcă, era să zică lumea că sunt turc; astfel am hotărât mai bine ca să nu merg“. ■

● Indecizia prințului și imobilitatea tatălui ● „Acceptați sau refuzați, dar nu tergiversați” ● Napoleon III vrea prinț străin, dar și păstrarea Unirii ● 9 zile de drum spre România ● În sfârșit, la Turnu Severin

După audiența din 19 aprilie, în cursul căreia Bismarck îi spusese în mod deschis lui Carol că sosise momentul să acționeze cu toată hotărârea, luând chestiunea în propriile-i mâini, tânărul principe părea ceva mai sigur de sine. Și totuși nu reușea să se smulgă de sub presiunea conveniențelor și normelor ce guvernau viața de familie a principilor de Hohenzollern. Și, de ce să n-o recunoaștem, ieșea încă o dată la iveală una din trăsăturile distincte ale personalității sale: indecizia, nehotărârea...

Carol a plecat în concediu la Düsseldorf, de unde, la 22 aprilie, i-a trimis o scrisoare plină de contradicții doamnei Cornu:

„Scumpa și buna mea Hortense!

Vă rog să primiți sentimentele mele cele mai afectuoase pentru buna și amabila dvs. scrisoare pe care am primit-o cu două zile înaintea plecării mele din Berlin, pentru a mă duce la Düsseldorf, de unde vă scriu.

Sunt foarte sensibil la urările pe care le faceți pentru viitorul meu; cred că priviți chestiunea cu prea multă certitudine, dvs. mă și vedeți pe tronul României, dar drumul pentru a ajunge acolo nu este nici măcar trasat, chestiunea depinde de atâtea lucruri că este dificil de prevăzut cum va izbuti. Cu toate acestea, nutresc speranța că voi ajunge la un rezultat satisfăcător.

Mai întâi chestiunea trebuie să fie pusă Conferinței de la Paris, ceea ce va ridica imense dificultăți. Marile puteri, în primul rând Rusia și Poarta, nu vor consimți la candidatura

SORIN CRISTESCU

mea. Cu toate acestea îmi păstrez speranța, căci Împăratul [Napoleon III] se interesează de chestiune în favoarea mea și cum el este cel care hotărăște în toate marile probleme politice, va decide și rezolvarea acestei probleme, în care este la fel de mult interesat ca și noi. Putem să fim cu totul liniștiți când ea se află în mâinile Împăratului. Tatăl meu vă scrie un mic bilet pentru a discuta cu dvs. despre această afacere.

Domnul Brătianu, pe care l-am văzut aici în urmă cu 15 zile, mi-a vorbit mult despre dvs., dragă Hortense, și am înțeles imediat că dvs. sunteți în această afacere amabilul intermediar pe lângă Împărat, numai dvs. acționați mereu în favoarea viitorului nostru...

„Veți fi destul de tare?”

Iată acum și pasajul cel mai important din „micul bilet” al lui Karl Anton:

„Draga mea prietenă!

Afacerea României este în plină desfășurare. Carol și cu mine suntem amândoi cu totul de acord. Dar nu putem să acționăm înainte de a ști care va fi intenția puterilor reprezentate la Conferința de la Paris.

Regele [Prusiei] nu mi-a dat încă consimțământul său, pentru că nu vrea să aducă vreun prejudiciu Conferinței, și are dreptate. Franța este puterea decisivă; Anglia nu va face mare opoziție și doar Rusia trebuie menajată.

Austria nu contează în acest moment.

Mă alătur lui Carol, răspunzând la sentimentele sale pentru dvs., scumpa mea prietenă. Sunteți într-adevăr prietena prietenilor dvs.!”

Răspunsul a venit cu promptitudine. Doamna Cornu a turnat în el patima unui caracter mând de ambiții și pasiunea unui politician plin de îndrăzneală. În prima parte a scrisorii, publicată în *Memoriile...*, îl îndeamnă pe Carol să lase de-o parte orice considerații, să treacă peste decizia Conferinței, să accepte coroana României — ocazie istorică, nu oricui dăruită. Partea a doua a scrisorii, nepublicată, continuă pe un ton aproape vehement: „Toți... mă întreabă dacă veți fi destul de tare pentru a accepta. Eu nu știu ce să răspund. Scrisoarea voastră mi se pare că lasă altora responsabilitatea deciziei. Cine are în spate patru milioane de sufragii se decide el însuși, dragul meu copil, indiferent că suferă de dificultățile sau piedicile unei

forțe superioare. Dacă simțiți capacitatea și bună-voința necesară pentru a governa acest popor, acceptați. Dar dacă vă credeți legat de nenorocitele de considerații [*Rücksichten*] care au ucis întotdeauna toate elanurile oamenilor slabi, atunci refuzați.

Iată, dragul meu copil, ceea ce gândesc. Și ca mine toți oamenii de valoare din toate partidele pe care-i văd. Europa are ochii ațintiți asupra dvs., fiți atent că

Cancelarul Bismarck i-a sugerat lui Carol să pună Europa în fața faptului împlinit...

veți fi judecat. Chiar în Germania, chiar în Prusia unde sufragiul universal este chemat să joace marele rol; vă rog dar să reflectați. Dacă v-aș vedea, v-aș povesti mai multe lucruri, dar vă voi vedea prea târziu. Nu voi veni în Germania decât peste o lună. Total va fi fost spus atunci.

Adio, dragul meu Carol; încă o dată nu lăsați să vă scape ocazia atât de rară și care nu se va mai întoarce de a vă face un nume de principe tare, ce știu să vrea și răspunde la chemarea unui popor...

După încă o săptămână de tratative și discuții cu baronesa de Franque, la care a participat și Iancu Bălăceanu, în fața refuzului Conferinței de a accepta un principe străin pe tronul României, Carol tot nu se poate decide să facă pasul hotărâtor. Într-o scrisoare din 28 aprilie

adresată aceleiași doamne Cornu (publicată de D.A. Sturdza) își exprimă din nou nehotărârea provocată de atitudinea regelui prusian: „Afacerea Principatelor s-a complicat destul în ultimele zile. L-am văzut și pe dl. B[ălăceanu] care venea direct de la Berlin, unde dvs. ați avut binevointa să mi-l recomandați și unde a fost primit de contele B[ismarck] care i-a spus că acum doar eu singur pot să decid în această chestiune, căci nici o lege de familie sau de stat nu mă poate reține... Cunoașteți însă prea bine raporturile noastre de familie pentru a nu ști că regele [Prusiei] este șeful nostru și pentru a nu considera că ar fi foarte aventuros în acest moment să urmezi sfaturile contelui B[ismarck]... Fără nici o îndoială, contele B vorbind astfel cunoaște intențiile regelui, dar cum acesta nu este singurul care decide, ar fi foarte mult de dorit de a ști cum se va comporta Împăratul față de un fapt împlinit, care va rezulta în momentul când voi adera la votul populației românești. Doar dvs. puteți să-mi dați un aviz care ne va ajuta să ne orientăm deciziile...”

Prompt, Iancu Bălăceanu îi scria și el doamnei Cornu, întărindu-i convingerea că rezolvarea problemei depindea exclusiv de hotărârea prințului Carol:

„Paris, 30 aprilie 1866

Doamnă,

Am onoarea să vă adresez... o relateare a întrevederilor mele cu Altețele Lor prinții de Hohenzollern și cu dl. conte de Bismarck. Poate că aș părea mai puțin impertinent Împăratului dacă ar ști că eu am fost autorizat de către principele tată să aduc la cunoștința M.S. înalta decizie. Cât despre comunicarea privind pe dl. Bismarck, ea are un caracter particular confidențial.

Iată copia unei telegrame din București pe care aș fi pus-o în

plicul Împăratului dacă nu aș avea conștiința că am abuzat de bunătatea sa. În schimb, nu văd nici un inconvenient ca ea să ajungă sub ochii lui Carol I. Poate îl va decide să salveze un popor care i-ar dăruî tot sângele său pentru un Da...”

„Faceți gloria familiei...”

În fața atitudinii atât de oscilante a lui Carol, apriga doamnă Cornu își exprimă imediat, fără menajamente, exasperarea și dezamăgirea:

„Versailles, 30 aprilie 1866

Dragul meu Carol,

Am primit scrisoarea dvs. tocmai când încheiasem una către principele tatăl vostru, pe care unul din prietenii mei, ce aș dori mult să-l vedeți, mi-a promis să o ducă de la Köln la Düsseldorf.

Permiteți-mi să vă spun că nu mai înțeleg nimic din indeciziile și incertitudinile voastre. După ce vor ajunge sub ochii întregii lumi, prieteni sau dușmani, vor fi o dovadă că sunteți lipsit de caracter. Acceptați sau refuzați, dar nu tergiversați. Vreți să veniți [la Paris], ceea ce ar fi agreabil Împăratului, dar poate să vă spună, conform rezoluțiilor Conferinței, că soluția pe care a adoptat-o este de a amâna cu trei ani (dacă se consimte să se aleagă în România un domn pentru acest termen) alegerea unui principe străin pe care îl vrea împreună cu Unirea. Ori toate aceste rezoluții ale Conferinței au fost adoptate în absența unui fapt împlinit. Acceptul vostru trebuie să schimbe situația și chiar dacă nu o va schimba, veți rămâne principe ales; mai devreme sau mai târziu sufragiul universal va triumfa.

Dar să nu credeți că veți putea fi reprezentat printr-o alegere ce ar avea loc mai târziu, românii își vor aminti de refuzul dvs. și pe bună dreptate. Nu este nimic

eroic, dragul meu copil, în a accepta o coroană înconjurată de ghirlandele de adevăruri ale tuturor curților, dar este eroism să o accepți înconjurată de dificultăți.

Aveți ocazia, dvs. prin acceptul vostru, tatăl dvs. prin consimțământul său, să faceți gloria familiei voastre. Dacă micile considerații vă rețin, cu atât mai rău pentru voi; eu mi-am făcut datoria de prietenă, dar nu vă pot împiedica să zdrobiți speranța unui întreg popor și să preferați viața dvs. inutilă în locul unei misiuni mărețe.

Veștile din București sunt rele. Consiliul puterilor comunicând dorințele Conferinței, guvernul sau Locotenenta Domnească nu mai răspund de ordine; ideile de separație a Principatelor s-au re-deșteptat. Moldovenii au votat cu entuziasm pentru dvs. ca și valahii; ei nu vor un domn valah, moldovenii vice versa. Totuși, speranța acceptării dvs. mai reține încă toate spiritele laolaltă. Ați consimțit să fiți ales, pentru ce dați înapoi în fața regelui [Prusiei], abandonând o întreagă națiune pentru interesele prusiene? A fi prinț prusian vă este suficient? Și chiar dacă Împăratul a cedat în fața Conferinței, el nu poate reveni decât motivat de refuzul românilor de a se supune și de faptul împlinit prin acceptul dvs. Credeți-mă că el ar dori acest accept care va fi proba unui suflet mare al tatălui vostru și al dvs.

Decideți-vă dar, dragul meu Carol, fără vreo altă informație. Înainte, și Dumnezeu cu noi! [în limba germană în text].

Adio, dragul meu Carol, grație tergiversărilor voastre pot încă să mă mai adresez cu această formulă. Rețineți aceasta: ceea ce duce la pierzanie indivizii [cuvântul a fost tăiat] situațiile și statele este nehotărârea.

Vechea dvs. prietenă,
Hortense Cornu

A fost ultimul îndemn al doamnei Cornu. Din acest moment se va mulțumi doar să observe desfășurarea evenimentelor și acestea nu vor întârzia să capete evoluția atât de mult dorită. Schimbarea în bine o aflăm dintr-o scrisoare plină de speranțe expediată de I. Bălăceanu doamnei Cornu, la 20 aprilie/2 mai 1866: „Veștile bune nu au nevoie de comentarii. Ce aș mai putea adăuga pentru a-mi exprima recunoș-

Cornu, comunicându-i hotărârea sa definitivă:

„Draga și buna mea Hortense,

Nu pot să vă adresez decât două cuvinte pentru a vă spune că am atins până la urmă acel scop pe care l-am dorit din primul moment și aceasta mulțumită dvs., draga și buna mea Hortense. Plec cu binecuvântarea lui Dumnezeu și a dragilor mei părinți. Dl. B[ălăceanu] vă va informa despre tot. Acum mai am încă o dorință, să bine-

...În timp ce Bucureștii (litografie de J.R. Huber din 1866) îl așteptau cu teamă și nerăbdare

tința față de cei care au contribuit la acest fericit rezultat și în al căror prim rând permiteți-mi, doamnă, de a vă așeza?

Nu știu încă în ce constau rezervele făcute de către Carol I, dar scrisoarea inclusă aici [nu am aflat-o în arhive] ne autorizează să sperăm că acceptarea sa nu va întârzia să ia un caracter definitiv...”

„Dvs. știți mai bine...”

Ediția germană a *Memoriilor regelui Carol I...* a consemnat toată amploarea negocierilor ce s-au dus pentru a-l determina pe Carol să plece spre România pe drumul cel mai scurt, cu toate riscurile de a traversa teritoriul unei Austrii aflate în pragul unui război cu Prusia. În sfârșit, la 8 mai Carol îi scria Hortensei

voiți a-mi scrie ciorna unei epistole pe care, de la frontieră, o voi adresa Împăratului N[apoleon] și în care să-i explic maniera mea de a acționa; dvs. știți mai bine ce aș putea spune, dar această scrisoare trebuie să fie de o mare influență pentru stabilirea modului în care Împăratul și guvernul francez vor judeca afacerea.

Veți avea acum amabilitatea de a remite această scrisoare domnului de Linche [Philippe Lenș, nepotul și secretarul lui Iancu Bălăceanu], care va pleca mâine seară pentru a mi se alătura la frontieră.

Dacă l-ați putea determina pe dl. Ubicini să-mi facă o mică schiță pentru un discurs care să cuprindă aproape tot ceea ce mi-ați spus în ultimele două scrisori ale dvs. «Trimis de Pro-

vidență, vin pentru a apăra tronul ce mi s-a oferit în fața Europei... etc.».

DI. Linche se va însărcina de asemenea cu această hârtie.

Îmbrățișându-vă din toată inima, sunt, draga și buna mea Hortense, pentru totdeauna al dvs. credincios prieten,

Ch.“

La 27 aprilie/9 mai, doamna Cornu i-a trimis ciorna scrisorii solicitate. La aceasta a atașat și o scrisoare personală, dezvăluind o altă fațetă a acestui personaj: consilierul de taină. Adevărul e că din acest moment, Carol are, un consilier neoficial, cu atât mai important cu cât aceeași persoană juca și rolul de intermediar pe lângă Napoleon III, și făcea acest lucru cum nici un reprezentant diplomatic oficial nu l-ar fi putut face. Afirmările noastre își găsesc acoperire completă în textul acestei scrisori.

„Dragul meu Prinț,

Scrisoarea și hotărârea dvs. m-au emoționat profund. Asta trebuia să faceți, poporul vostru va ține cont și Europa de asemenea. Dar eu, care sunt, prin inimă, mama dvs., mă gândesc la această despărțire, la această izolare de un drag copil.

Dvs., dragul meu Carol, nu trebuie să vedeți decât marea misiunii voastre și să plecați cu o inimă bărbătească. Vă trimit ciorna; copiați-o și eu mă voi duce la Paris să-l văd pe Ubicini. Când veți fi acolo [la București], invitați-l să facă o călătorie, el cunoaște bine oamenii și problemele. Așteptându-l, consultați pe un domn Fălcoianu, cred că este președintele Tribunalului Suprem. Este omul cel mai respectat din România.

Sosind, nu luați imediat hotărâri; în ceea ce privește alegerea persoanelor, studiați poziția și oamenii. Prințul Ion Ghica, care este din guvern, este bine văzut de Poartă și de Anglia,

menajați-l, ca și pe toată Locotenența Domnească, ce a știut să conducă bine guvernul.

Dacă aveți nevoie de un secretar francez, am unul să vă ofer: un domn de Grandmont [personaj pe care nu l-am putut identifica], discret, modest, fără păreri politice, cred că vă va fi util și o să vă placă prin caracterul și manierele sale distinse.

Adio, dragul meu Prinț, vă trimit binecuvântarea mea și vă însoțesc cu toate urările mele cele mai călduroase. Puteți să oferiți imaginea unui prinț care nu are altă ambiție decât prosperitatea poporului său.

Vă îmbrățișez din toată inima și vă rog să n-o uitați pe vechea dvs. prietenă,

Hortense Cornu

Soțul meu vă trimite cele mai vii urări de fericire. Mulțumesc pentru fotografie. În cincisprezece zile voi fi în Germania, fără să vă mai găsesc acolo. Păcat! Aștept cu nerăbdare vestea sosirii dvs. în România“

O întrebare grea: spre front sau spre România?

Din ediția germană a *Memoriilor...*, netradusă integral în limba română, se vede clar cum la 27 aprilie/9 mai 1866, ca urmare a unei indiscreții, Carol primise o telegramă de felicitare din Turnu Severin pentru apropiata sa sosire acolo! Considerând că plecarea sa fusese deconspirată, Carol a telegrafiat imediat cifrat lui Bălăceanu și Brătianu la Paris, anunțându-i că-și amână plecarea, deoarece i se cunoștea acum exact punctul de sosire.

Tot în acea zi de 27 aprilie/9 mai, la Düsseldorf a sosit vestea, ca o lovitură de trăznit, că regele Prusiei semnase ordinul de mobilizare a armatei pentru războiul cu Austria! Toate concediile se suspendau, iar colo-

nelul von Redern – comandantul de regiment al lui Carol – i-a scris, ordonându-i să se prezinte urgent la unitate, la Berlin.

A.sosit însă și răspunsul lui Bălăceanu, implorându-l pe Carol să plece cât mai iute spre România, folosind un alt traseu (via Constantinopole), căci soarta Principatelor depindea acum de hotărârea lui. Bălăceanu atașase și telegrama lui Ion Ghica despre faptul că moldovenii nu votaseră separat de munteni, unirea fiind salvată.

Spre front sau spre România? *Memoriile regelui...* precizează că telegrama lui Ghica fusese aceea care îl întărise pe Carol să-și urmeze hotărârea de a veni în noua-i patrie.

La 29 aprilie/11 mai, Carol s-a deplasat în Elveția, unde și-a procurat acte pe numele de Karl Hechinghen și bilet de călătorie cu trenul (pe ruta: München-Salzburg-Viena-Budapesta-Timișoara-Bazias) și cu vaporul pe Dunăre (de la Bazias la Odessa). Deghizat într-un costum modest de comerciant, după nouă zile de călătorie, la 8/20 mai a ajuns la Turnu Severin, unde a părăsit în grabă vaporul, punând piciorul pe pământ românesc¹. Când deja se afla pe țarm, „principele auzi pe cineva exclamând îndărătul lui: «Pe Dumnezeu! meu, dacă ăsta n-a fost prințul de Hohenzollern!». Era căpitanul vaporului, care din fericire îl recunoșcuse cu un minut mai târziu“.

A treia zi (10/22 mai 1866) depunând jurământul, prințul de Hohenzollern era de-acum principele Carol I al României. ■

(Va urma)

¹ Vezi relatarea lui Grigore Cantilli, publicată de *Magazin istoric*, nr. 3/1977, articolul pentru care, la vremea respectivă, revista noastră a fost taxată de șefii secției de presă și propagandă a C.C. al P.C.R. drept „monarhistă” – n.r.

1880-1914, PARIS. SALOANE ȘI CAFENELE, LOCURI DE PLĂCERE ȘI POLITICĂ

Exclusivitate

Dr. ALEXANDRE DAVIER
(Meudon, Franța)

• Conversând despre totul și despre nimic • Simpatizându-ne, chiar dacă nu avem aceleași idealuri • Parlamentari preocupați de cum le stă părul • Mai mulți bani, mai multă considerație • Bancheri mecenati de nevoie • Pentru spălătoreasă nu-ți trebuie Spinoza • Arta de a pierde timpul – parlamentarismul • Bătaie pe invitați • Clemenceau – un fel de Turn Eiffel

Perioada de început a Republicii a treia, anii 1870, a fost deosebit de bogată în evenimente politice, producând schimbări în comportamentul oamenilor. Printre acestea, mai ales în rândurile burgheziei, un gust pronunțat pentru o viață mondenă intensă. Această burghezie, sigură de sine și legată de bunurile materiale, acorda un mare preț frecventării unor locuri plăcute, unde se putea conversa despre totul și despre nimic. Unii burghezi mai

cultivați și-au descoperit chiar gustul pentru politică, iar lumea politică s-a deschis către lumea literelor. Contactele lor, private și publice, au atins uneori dimensiunile unei prietenii. Cu ocazia afacerii Panama (Magazin istoric, nr. 10/1982) scriitorul Octave Mirbeau îi scria lui Clemenceau, în vremea atacurilor lansate împotriva lui în Camera Deputaților: „Domnule, nu avem același ideal, vă rog totuși să-mi acceptați simpatia“.

„Parlamentul, teatru curat“

La începutul secolului, lumea literelor – care păstra sinistra amintire a „cenușii și sângelui“ din vremea războiului franco-prusian din 1870 și a Comunei din Paris – manifesta un interes viu pentru politică. În timpul unei serate la Doamna de Caillavet, despre care vom mai vorbi, Clemenceau și un invitat evocau acele vremuri grele, iar acesta din urmă a exclamat: „Ce-am mai suferit! Și când vom putea să le-o plătim?“

La 4 septembrie 1870, după ce republicanii au preluat puterea, scriitorul Edmond de Goncourt a lansat termenul de „mediocrație“. Oamenii încercau un sentiment de indignare și de umilire față de modul cum funcționa Parlamentul, de comportamentul oamenilor politici, de mediocritatea și incompetența lor. „Domnește cultul incompetenței: oricând fiind bun la orice, oricând îl putem pune oriunde“, a declarat criticul literar Emil Faguet.

Lipsa de popularitate a Parlamentului cristaliza și rezuma într-un

În pauză la Comedia Franceză, tablou de Edouard Dantan (1883), în care pot fi recunoscuți E. Zola (1), A. Daudet (2), Ch. Gounod (3), E. Renan (4), Al. Dumas (5)

fel o stare de spirit. Era nevoie de un țap ispășitor, iar aleșii națiunii păreau încăntați să revindă acest rol, pronunțând discursuri pe care opinia publică le înțelegea din ce în ce mai puțin. Ședințele Camerei Deputaților provocau uneori râsul celor care urmăreau lucrările.

„Frumoasă sală de teatru, teatru curat”, a afirmat scriitorul Jules Renard, la ieșirea de la o ședință, împreună cu Léon Blum. Era indignat de lipsa de atenție acordată dezbatelor, de neîncetatele trăn-căneli, de parlamentarii care dormitau, când nu erau preocupați de felul cum se stătea părul, etc. „Nu am încredere într-un om care acordă atâtă importanță părului său”, își nota el în jurnal.

Léon Daudet, Octave Mirbeau, Edmond de Goncourt critică în publicațiile lor atitudinea iresponsabilă a parlamentarilor. Goncourt scrie cu multă severitate, în jurnalul său: „Franța nu mai are măsura unei națiuni sănătoase. Este viciată în simpatiile, în sensibilitățile ei.”

Denunțate de o nouă presă populară – pe care o lege din 1881 o scoase de sub controlul guvernului și care atingea tiraje fără precedent – scandalurile politice și corupția claselor conducătoare apăreau la lumina zilei. Politica ieșea deci în afara zidurilor instituțiilor oficiale și se răspândea peste tot unde oamenii se întâlneau pentru a discuta liber: saloane, cafenele și restaurante.

La rândul lor, actorii lumii politice, conștienți de gravitatea acuzațiilor ce li se aduceau, au încercat o apropiere de oamenii de litere, în special de ziariști, în speranța de a le devia agresivitatea. Ei nu se temeau de opinia maselor, ci de cea a elitelor și a mediilor influente. Scriitorii de succes cei mai populari în rândurile burgheziei erau, și ei, foarte căutați când se organiza o serată. Literatura nu era utilitară, dar utilă pentru a fixa locul oamenilor politici în istorie.

Practica întâlnirilor politico-literare s-a dezvoltat într-un cadru ideal: saloanele. Acestea au jucat dintotdeauna un rol activ în pro-

movarea ideilor, artei și științelor, în cristalizarea ideii de progres social. Sub cea de-a treia Republică, politica devine unul din subiectele predilecte ale saloanelor. Prin forța lucrurilor, acestea erau împărțite în două mari familii: de tendință republicană și naționalistă (ba chiar monarhistă). Grație intrigilor și manevrelor politico-mondene, saloanele au devenit veritabile mici parlamente. Marile familii burgheze, îmbogățite prin activități bancare, au început să frecventeze elita cartierelor aristocratice, urmărind, dacă nu să le egaleze, cel puțin să le imite.

„Burghezul, scria Emmanuel Berl, este un om care are bani și se bucură de considerație, dar care vrea mereu mai mulți bani și mai multă considerație”. Pentru a câștiga această considerație și a marca locul lor în vârful piramidei sociale, reprezentanții marii burghezii au devenit mecena, au creat fundații și au început să primească în condiții fabuloase lumea culturii, artelor și politicii. Rareori romanul și teatrul nou au servit mai mult decât atunci drept subiect pentru saloane.

De altfel, de mult timp, oamenii politici stabiliseră legături cu burghezia din finanțe și industrie. Bancherul Pereire din celebra familie de evrei portughezi stabiliți în Franța, subvenționa un ziar al lui Aristide Briand, omul politic Waldeck-Rousseau primea 100 000 de franci pe an din partea unei companii americane de asigurări. Renta funciară solicita servicii presedintelui Alexandre Millerand, iar compania Saint Gobain lui Raymond Poincaré.

Organizarea vieții mondene era lăsată pe seama femeilor. Invitații saloanelor deschise de acestea și în care primeau o dată pe săptămână nu formau un grup omogen, din punct de vedere social: reprezentanți ai elitei cartierelor aristocratice, dar și oameni de obârșie mai modestă, remarcabili însă fie prin opulența lor, fie pur și simplu prin buna dispoziție pe care o întrețineau. Un salon demn de acest nume oferea dineuri fastuoase, în care se dădeau concerte și uneori baluri. Cele două

fice ale lui Clemenceau au dansat adesea în salonul lui Ménard Darian, mare industriaș și militant radical, bun prieten cu tatăl lor. Pentru unii oameni politici saloanele au fost adevărate centre de lansare.

Doamna de Loynes are un protejat

La sfârșitul veacului XIX, la Paris, cele două saloane politico-literare principale, cu dominantă burgheză, erau cel al Doamnei de Loynes și cel al Doamnei de Caillavet.

Jeanne Detourbay, după ce fusese amanta principelui Napoleon și a ziaristului Emile de Girardin, sub al Doilea Imperiu (1852-1870), a încheiat o căsătorie confortabilă, devenind Doamna de Loynes. Rămășă văduvă, ea s-a consacrat mecenatului politico-literar. Nu erau multe femei la Paris care să fi știut totul și să se fi amestecat în toate cum a făcut-o Doamna de Loynes. Ea se interesa de evenimentele politice și mondene și știa să evite capcanele ce i se întindeau. Era la curent cu negocierile necesare pentru obținerea unor favoruri, o decorație, de pildă, sau pentru sprijinirea unei candidaturi la Academia Franceză.

Dădea dovadă de un adevărat geniu în a-i face pe oameni să discute, să-i relanseze și să-l pună pe fiecare în valoare. Era la înălțimea tuturor situațiilor și a tuturor conjuncturilor. Nu avea totuși aerul unei femei prețioase și se amuza de „filosofiști”: „Este oare necesar să-l fi citit pe Spinoza, domnule Lemaitre, pentru a discuta cu spălătoreasa?”

Cum fiecare salon își avea propria sa „vedetă”, cel al Doamnei de Loynes îl avea pe Jules Lemaitre (1853-1914), scriitor și critic bine cunoscut. El avea să devină protejatul ei, de care s-a atașat profund. Doamna a fost cea care l-a împins în bălălia politică și l-a susținut în rolul său de șef de partid și de tribun popular în fruntea organizației naționaliste, Liga Patriei Franceze, creată chiar în salonul său. Ea a știut să grupeze în jurul său pe reprezentanții cei mai calificați ai literelor naționaliste: Brunettière,

Bourrès, Déroulède, François Coppée, Léon Daudet, invitații obișnuți ai salonului.

Mult mai rar puteau fi văzuți moderați, ca Deschanel și oameni de stânga, de felul lui Clemenceau. Îi plăcea să-i primească împreună pe generalul Boulanger și pe Clemenceau, nu fără a prezice că atașamentul lor reciproc nu va dura. Într-adevăr, fiecare a început curând să se plângă de celălalt, ceea ce discreta faptură s-a ferit să spună mai departe. Mișcarea boulangistă (care urmărea instaurarea dictaturii militare, de care Doamna de Loynes s-a apropiat, a despărțit-o de Clemenceau și, după 1899, când a început guvernarea

„Blocului de stângă”, nula mai văzută în salonul ei.

Nu dispunea pe nimeni. A declarat că „disprețul nu este politic”. Era de acord cu entuziasmul lui Lemaitre pentru Acțiunea Franceză, mișcare naționalistă fondată în 1898, și pentru cauza regalistă. Când a murit, în 1908, a lăsat 200 000 de franci Marthei Daudet, iar soții Daudet au consacrat această sumă înființării ziarului omonim al Acțiunii Franceze. D-na de Loynes avea simțul prieteniei în modul cel mai profund, așa cum s-a manifestat față de scriitorul André Maurel. În *Amințirile unui scriitor*, acesta din urmă povestește că încetase să frecventeze salonul în timpul afacerii Dreyfus, dar apoi a revenit și a fost primit cu bucurie și cu tandrețe.

Înainte de a prezenta salonul Doamnei de Caillavet, trebuie să spu-

nem câteva cuvinte despre salonul Doamnei d'Auberon, la care Doamna de Caillavet și-a început ucenicia. Doamna d'Auberon, supranumită „prețioasă radicală”,

Contesa de Loynes (în mijloc, 1835-1908) primea în salonul ei literați, oameni politici și bancheri (în sensul acelor de ceasornic, începând de sus): Waldeck-Rousseau, Edmond de Goncourt, Jules de Goncourt, Anatole France, Eugène Pereire

conducea în strada Astorg un salon foarte republican și foarte disciplinat. Tânărul deputat de Montmartre, Georges Clemenceau, era unul dintre invitații obișnuți. La fel era Aurélien Scholl, care a lansat fără menajamente: „Ce este parlamentarismul? Arta de a pierde timpul, fără să spui nimic și fără să faci nimic!”

Pe bulevardul Hoche era un alt salon celebru, cel al Doamnei Arman de Caillavet, egeria lui Anatole France.

Dreyfus separă lumea saloanelor

Inteligența, iscusința și cultura Doamnei Arman de Caillavet erau admirate de toată lumea. Proust îi va immortaliza spiritul prin personajul său Oriane de Guermantes. Era foarte republicană și își bătea joc de tendințele soțului ei în privința referințelor mai mult sau mai puțin directe la nobletea sa. Cu ocazia alegerilor legislative din 1889, numele

lui Arman de Caillavet a acoperit zidurile Parisului; soțul Doamnei era candidat boulangist.

Salonul avea o tendință clară de stânga, dar primea politicieni din toate curente și, printre alții, pe: Jaurès, Viviani, Millerand, socialiști, Clemenceau și Briand, radicali (mai întâi socialiști), naționaliști ca Barrès, moderați, cum ar fi Poincaré și Paul Deschanel.

Poincaré și Barthou,

tineri încă, dar ajunși deja miniștri, străluceau de inteligență: Poincaré în ton mai grav, Barthou mai vesel. În 1895, Poincaré i-a înmănat lui Anatole France decorația de ofițer al Legiunii de Onoare, iar acesta din urmă a fost cel care l-a prezentat pe Maurras, director la Acțiunea Franceză (*Magazin istoric*, nr. 11/1997) Doamnei de Caillavet.

Charles Maurras, tânăr, înflăcărat și taciturn, deja afectat de surditate, frecventa salonul. Doamna de Caillavet avea pentru Maurras o simpatie care s-a transformat într-o afecțiune reală. Scriitorul nu a uitat această prietenie timpurie, cum reiese din corespondența lor. Surditatea lui Maurras s-a acomodat bine cu această societate amabilă.

Afacerea Dreyfus i-a separat pe invitați. Doamna de Caillavet era în mod ferm susținătoare a lui Dreyfus, spre deosebire de Doamna de Loynes. Toți adepții, în frunte cu Jaurès, au defilat prin salonul ei. De altfel, putem atribui influenței lui Jaurès poziția revoluționară pe care Franța a luat-o începând din acea epocă. Doamna și-a urmat prietenul în timpul, ca și după afacerea Dreyfus. Clemenceau, un obișnuit al salonului, se aprindea uneori, era incisiv, iute, decis, spiritual și elocvent. Doamna de Caillavet comenta: „Clemenceau este forța, Poincaré soliditatea, cât despre Briand, el este cel mai amabil, cel mai promițător“.

Privitor la Clemenceau și Anatole France, un martor, Nicolas Ségur, a fost impresionat de farmecul pe care îl aducea omul politic și romancierul: „Îmi amintesc un dincu strălucitor prin spirit, în care Clemenceau rivaliza cu Anatole France, povestind el însuși întâmplări politice și din lumea prese...“

Relațiile lui Clemenceau cu Anatole France nu au fost marcate de o simpatie naturală. De o parte, omul de acțiune, curajos și violent. De cealaltă, un scriitor fără vocație de erou. În plus, Anatole France era francmason, iar Clemenceau nu-i simpatiza pe masoni. Exista între ei o anumită comunitate de vederi politice, care s-a pierdut din ce în ce mai mult după moartea Doamnei de Caillavet, în ianuarie 1910. Când îl privește pe Boulanger, ea a fost prea puțin impresionată de zgomotul creat în jurul său. Îl aprecia pe general, fără a se lăsa deloc influențată de cei care vedeau în el un mare om politic și un viitor dictator. Printre invitați trebuie să cităm personalitățile care reprezentau tot ce era mai valoros în arte și litera-

tura Parisului: Colette, contesa de Noailles (născută Ana Brâncoveanu), Marcel Proust, Gabriele D'Annunzio, Oscar Wilde, Reynaldo Hahn, poetul Sully Prudhomme, actrițele Réjane și Loïe Fuller, poetul François Coppée. Se spune chiar că fondatorii Ligii Drepturilor Omului au pus bazele asociației lor în cursul unei serate din acest salon.

I-a plăcut întotdeauna tineretea ca manifestările de entuziasm, de înflăcărare și cu neli-niștile sale. Câți oameni pot oare să uite, copleșiți de onoruri sau de avere, că au fost susținuți de Doamna de Caillavet în momentele cele mai critice ale destinului lor?

Briand prinde gustul lor

Salioanele își disputau invitații cei mai aleși. Între ei, Clemenceau era considerat un fel de Turn Eiffel, privit cu admirație de unii, cu dezgust de alții. Léon Daudet și Maurras l-au prețuit enorm. Salioanele își disputau spiritul acestui invitat de vază. Salonul din strada Faisanderie ori cel patronat de Ménard Darian se mândreau cu prezența sa. Clemenceau domina acest salon, deoarece, precizează Léon Daudet, era „aproape singurul“ care avea spirit. El debita... „ferocități cu o voce dură ce părea a mesteca gloante. Elegant prin fire, foarte îngrijit, cu siluetă de trăgător cu pistolul, plăcea prin lipsa lui de afectare“. În jurul lui se înghesuiau oameni politici, literați și artiști: Zola, Rodin, Eugène Carrière, Edmond de Goncourt. Era un salon republican. Se profesau ateismul, antilexicalismul și parlamentarismul.

Între salonul lui Ménard Darian și cel patronat de Juliette Adam se instalase o emulație aparent amicală. Juliette Lambert, soția omului politic Edmond Adam, autoare a unei lucrări de succes, a ținut imediat după războiul din 1870 un salon foarte frecventat. Mai întâi a fost prietena lui Gambetta și muza republicanilor. Apoi nu l-a mai urmat pe plan politic. Republicană de stânga la origine, Juliette Adam

s-a apropiat din ce în ce mai mult de naționaliști. Încă de la începutul afacerii Dreyfus, Juliette Adam s-a alăturat opozițiilor.

Ea a fondat *La Nouvelle Revue*, în care și-a expus ideile patriotice înfierbântate: ura față de Germania, revanșa, restituirea provinciilor pierdute și alianța franco-rusă. Era tipul însuși al muzei politice, în a cărei proximitate se fac și se desfac reputațiile, dacă nu și ministrii.

În această lume în care vizitele și dineurile erau frecvente, familia Daudet a început să primească din ce în ce mai des, iar salonul lor a devenit foarte cunoscut. În afara prietenilor vechi, apăreau aici Gambetta, dr. Charcot și Doamna Déroulède, care căuta adepți pentru Liga Patrioților. O apariție nouă în acest salon a fost contesa Martel de Joinville, mai cunoscută sub pseudonimul literar de Gyp. Pasionată de politică, ea scria cu regularitate în *La Libre parole* manifeste patriotice și naționaliste. Prin anii 1911-1912, atunci când și-a depășit decepțiile sentimentale, Briand, viitorul prim-ministru și ministru de externe din timpul războiului, a prins din nou gustul frecventării saloanelor. Dramaturgul Paul Herrieu l-a prezentat pe Briand Doamnei Bulteau. La seratele acesteia, magia cuvântului și a vocii lui a făcut repede uitate asprimea înfățișării sale, timiditatea de început, care trădau originea lui socială. Doamna Bulteau a știut să-l descrie foarte bine: „Când vine Briand vezi intrând șeful de echipă, când pleacă, vezi ieșind gentilomul“.

Doamna Caillavet și Doamna de Loynes au avut salioanele cele mai strălucite, cu dominantă burgheză. Fără îndoială că Emilie Strauss, fiica scriitorului Ludovic Halévy, văduva lui Bizot, atrăgea elita intelectuală și marea burghezie. Domnul și Doamna Chevalier, mare editor, primeau în salonul lor întreaga „aristocrație republicană“, cum se spunea atunci. Dar saloanele rivale nu au afectat serios activitatea primelor două. ■

(Va urma)

Versiune românească de
Mihai POPESCU

ASIA CENTRALĂ ȘI CAUCAZUL – DE LA ȚARISM LA BOLȘEVISM

Un subiect neabordat până astăzi în paginile revistei Magazin istoric îl constituie modul în care revoluția bolșevică a reușit să anexeze și partea sud-asiatică a fostului Imperiu țarist. Despre ținuturile respective s-a vorbit puțin în anii comunismului. Ele au revenit astăzi în atenția presei mondiale și a opiniei publice după dezmembrarea U.R.S.S. în primul rând prin conflictele interetnice și dintre fostele republici sovietice.

Pasaajul pe care l-am desprins din cartea unuia dintre cei mai buni specialiști în istoria revoluției din octombrie, istoricul american Richard Pipes (*Russia under the Bolshevik Regime, Rusia sub regimul bolșevic*) și pe care îl prezentăm cititorilor noștri într-o formă adaptată, poate lămurii mai bine originile acestor conflicte, pe care fostul U.R.S.S. le-a lăsat moștenire noilor state.

Proiecte ambițioase – promisiuni neonorate

Bolșevicii nu au avut practic adepți în rândul intelectualității musulmane, extrem de redusă ca număr și care, atunci când avea oarecare înclinații către socialism, arăta o preferință clară pentru menșevici și revoluționar-socialiști. Astfel stând lucrurile, Moscova a făcut tentative de apropiere de liderii mișcării musulmane. În calitatea sa de comisar pentru naționalități, Stalin le-a făcut oferte generoase politicienilor musulmani pentru a-i determina să colaboreze cu guvernul sovietic, iar atunci când ei au refuzat să o facă, organizația lor a fost dizolvată. Noul regim se concentra acum să câștige sprijinul individual al intelectualilor musulmani; puținii care au trecut de partea acestuia s-au angajat la Comisariatul musulman, un departament al Comisariatului pentru naționalități, care avea misiunea de a răspândi comunismul în rândurile musulmanilor din Rusia și din afara ei.

În 1917, regiunea bașkiră era locuită de hoarde semi-nomade, al căror conducător era un învățător de 27 de ani, Zeki Validov. În fruntea

unei mici armate, Validov a trecut inițial de partea armatei albe dar, dezamăgit de modul în care generalul Kolceak trata soldații aparținând minorităților, în februarie 1919 s-a alăturat armatei roșii. Ca răsplată, i s-a promis instituirea unei republici autonome pentru poporul său, promisiune care a dus, în timp, la neînțelegeri cu comuniștii, deoarece bașkirii au interpretat greșit autonomia ca totală independență și ca libertate de a-i expulza pe rușii stabiliți pe teritoriul lor. Atât partidul comunist, cât și sovietele de pe teritoriul bașkir erau încadrate cu etnici ruși care luau partea conaționalilor lor, opunându-se, din principiu, autonomiei bașkire. În mai 1920, Moscova a publicat un decret de reglementare a autonomiei, pe care însă Validov l-a privit ca fiind o violare a angajamentelor stabilite anterior. Drept consecință, întregul guvern bașkir s-a refugiat în Munții Urali, iar muncitorii și

țărani ruși s-au alăturat cu entuziasm detașamentelor punitive care luptau împotriva rebelilor bașkiri. Noul guvern instalat în Bașkiria în vara anului 1920 nu avea în componența sa nici un băștinăș. Cât despre Validov, acesta s-a refugiat mai întâi în Asia Centrală, apoi în Turcia, devenind peste ani profesor de turcologie la Universitatea din Istanbul, sub numele de Zeki Velidi Togan.

Țătarii din vecinătate, mai înstăriți și mai bine educați decât bașkirii, aveau un proiect și mai ambițios: o republică Volga-Ural (Idel-Ural), care să înglobeze Bașkiria. Moscova a respins aceste planuri și, după tratative îndelungi și complicate, a acceptat înființarea unei Republici Autonome Tătare. Aranjamente similare au fost făcute pentru populațiile ciuvașă, mari și votiak, cărora li s-a acordat statut de „regiune autonomă”, cu și mai puțină autoritate.

Asia Centrală era compusă din două zone geografice, diferite ca structură demografică și condiții

Omul lui Stalin, S. Ordjonikidze

economice. Zona de stepă din nord era o câmpie cu ierburi, populată de kazahi-kirkizi, a căror principală ocupație era creșterea oilor și vitelor cornute. Alaș Orda, gruparea politică reprezentând interesele acestora, a cooperat inițial cu albi, apoi, ca și bașkiri, a trecut de partea adversarilor. Moscova le-a promis autonomie, dar, și în acest caz, promisiunile erau sotate de ruși stabiliți pe respectivele teritorii și de locuitorii de la oraș, care refuzau să-i trateze pe băștinași ca pe egali lor. Protestele pe care kazahi-kirkizii le-au adresat Moscovei aproape nu au avut rezultate, astfel încât Republica Autonomă Kirkiză, fondată în octombrie 1920, nu era a kirkizilor decât cu numele. În ceea ce privea delicata problemă a pământurilor, Moscova a promis să oprească colonizările, permițând în schimb rușilor deja stabiliți să-și păstreze proprietățile, inclusiv terenurile acaparate de localnici în anii 1916 și 1917.

Ars din temelii

Regiunea de sud a Asiei Centrale, Turkmenistanul, era în cea mai mare parte un deșert, presărat cu văi fertile și orașe. Populația indigenă avea origini persane și turcice iar elementele slave erau reprezentate mai ales de funcționari guvernamentali, negustori și personal militar, marea lor majoritate locuind la oraș. Rusia țaristă administrase această regiune ca pe o colonie prețioasă, furnizatoare de bumbac și totodată avantaj pentru viitoare incursiuni în Afganistan și în India. Au fost tolerate două protectorate autogovernate, hanatul din Khiva și emiratul din Buhara, adevărate bastioane ale fundamentalismului musulman.

În ultima parte a anului 1917, în Turkmenistan se formează două guverne: unul sovietic în Tașkent, capitala regiunii, și unul musulman, în Kokand. Primul guvern era sprijinit practic de toată populația rusă, fără deosebire de statut economic sau social, astfel încât, aici mai mult decât în oricare altă

parte a fostului Imperiu țarist, conflictele sociale au îmbrăcat forme etnice.

În noiembrie 1917, bolșevicii și revoluționar-socialiștii de stânga au convocat la Tașkent un congres regional al sovietelor care a proclamat Turkmenistanul ca fiind sub dominație sovietică. În discuțiile despre rolul populației indigene, congresul nu numai că a respins ideea autonomiei Turkmenistanului, dar a și interzis accesul musulmanilor, care constituiau 97% din populație, în instituțiile sovietice.

Pentru a protesta împotriva tratamentului la care erau supuși, liderii politici musulmani s-au retras la Kokand, în Valea Ferghana, care era populată aproape exclusiv de musulmani, și unde se puteau simți în siguranță față de rușii bolșevici. Aici, la sfârșitul lunii noiembrie, au proclamat Turkmenistanul regiune autonomă „unită cu Republica Democratică Federativă Rusă”. Un guvern provizoriu a fost creat, în care două treimi din locuri erau ocupate de musulmani și o treime de ruși.

Asemenea acțiuni nu puteau fi însă tolerate de elementele bolșevice din Tașkent: la jumătatea lunii februarie, ei au desfășurat în Kokand un detașament de soldați ruși, însoțiți de prizonieri de război germani și austrieci. Așcătorii le-au venit repede de hac locuitorilor, după care au căpătat permisiunea să jefuiască și să ucidă. Înainte de a se retrage, au turnat benzină pretutindeni în oraș și l-au ars din temelii.

Moscova a intervenit, ca urmare a rapoartelor neliniștitoare trimise, astfel că în aprilie 1918 comuniștii locali au proclamat regiunea republică autonomă. În martie 1918, Tașkentul comunist a încercat să cucerească orașul Buhara, dar fanaticii săi locuitori au învins trupele invadatoare. De abia în 1919 a reușit Moscova să-și impună voința în Turkmenistan.

În februarie 1920, când armata roșie a capturat Khiva, soarta orașului Buhara a fost lăsată la mâna lui Mihail Frunze, pe atunci comandant al armatei roșii din Turkmenistan. În toamna aceluiași an,

el a atacat orașul și, după o bătălie sângeroasă, l-a capturat. Ambele orașe au fost înfrânte cu ajutorul câte unei „a V-a coloane”, formate din tineri radicali.

Izolarea armenilor

În 1918, regiunea caucaziană era sub influența Puterilor Centrale. Germanii erau interesați de Georgia pentru zăcămintele ei bogate de mangan, ca și de Baku, centru al producției ruse de petrol. Generalul Ludendorff avea chiar viziunea unei Georgii care să servească drept nucleu al unui „Bloc caucazian” dominat de germani. Turcii aveau și ei ambiții în regiune, mai ales în Azerbaidjan, de a cărui populație erau legați etnic și lingvistic. Dacă germanii nu s-ar fi implicat, Caucazul ar fi fost probabil cucerit de turci, care începuseră să avanseze în primăvara anului 1918. Promițându-le protecția lor, germanii au determinat Georgia să se separe, în mai 1918, de Federația Transcaucaziană și să-și proclame independența. Exemplul georgian a fost urmat imediat de Azerbaidjan și de Armenia.

Turcii au ocupat Baku în septembrie același an, intrând repede în conflict cu guvernul azer, dominat de socialiști din Partidul Mussavat, care erau partizanii reformei funciare radicale. După armistițiul care a pus capăt primului război mondial, turcii s-au retras din Baku, o forță expediționară britanică ocupând apoi orașul.

Republica Armenia era într-o poziție foarte dificilă: înțesată de refugiații care scăpaseră de progromurile azeri și turcești, izolată diplomatic, nu avea nici un sprijin – spre deosebire de azeri, care-i aveau de partea lor pe turci, și de georgieni, aflați în bune relații cu germanii. Singurul prieten al Armeniei era generalul Denikin, care nu avea pic de simpatie pentru azeri și georgieni, dar el nu mai putea să-i acorde ajutor. O greșeală care a intensificat izolarea Armeniei a fost ocuparea și anexarea, în mai 1919, a unor teritorii din estul

Anatoliei, care, înainte de masacrele din 1915, fuseseră locuite de o majoritate armeană. Această acțiune a generat ostilitatea noului guvern național turc, condus de Mustafa Kemal (Atatürk).

Deznodământ amânat

Georgia a avut cea mai avantajoasă poziție dintre cele trei state succesoare ale Federației Transcaucaziene: din mai până în noiembrie 1918, țara a trăit practic sub ocupație germană, care i-a asigurat un oarecare grad de stabilitate. Guvernul, condus de Noi Yordaniia, era format din menșevici, bine educați și având multe relații internaționale.

În iarna 1919-20, pe când armata albă din sud era în retragere, Consiliul Suprem al Puterilor Aliate de la Paris le-a garantat celor trei republici transcaucaziene recunoașterea *de facto*, refuzând însă cererea acestora de a avea un mandat la Liga Națiunilor. În același timp, Congresul S.U.A. respingea un proiect de lege al președintelui lui Wilson, care propunea un mandat american asupra Armeniei.

După retragerea unităților britanice din Baku (august 1919), Transcaucazia se găsea în fața amenințării invaziei comuniste. Recucerirea s-a produs în două stadii – aprilie 1920 și februarie 1921 – prin combinarea subtilă a tacticilor de agresiune externă cu cele de atac subversiv pe plan intern. Diplomația a constituit însă factorul hotărâtor care a dus la reinsertia fostelor dominioane de către Rusia Sovietică: Moscova i-a asigurat lui Atatürk o neutralitate binevoitoare, de care acesta avea nevoie împotriva Puterilor Aliate. La rândul său, Kemal, care dezavua orice aspirații pan-turcice sau pan-islamiste, a aprobat recucerirea Caucazului de către Rusia, în schimbul promisiunii Moscovei de a se abține de la agitații comuniste în Turcia. Astfel, colaborarea rusoturcă, pe de o parte, și lipsa de interes a Aliatilor pe de alta, au dus la pecetluirea soartei republicilor caucaziene independente.

Pregătirile pentru campania de cucerire a Caucazului au început în martie 1920, după ce Lenin a ordonat capturarea Georgiei și Azerbaidjanului. Luna următoare, C.C. al partidului comunist rus a creat Kavbiuro (Biroul Caucazian), condus de un prieten apropiat al lui Stalin, georgianul Sergo Ordjonikidze. Acesta avea ca sarcină instituirea regimului sovietic în Caucaz și acordarea de asistență forțelor „anti-imperialiste” din Orientul Mijlociu. Kavbiuro conclucra îndeaproape cu Armata 11 roșie, destinată să execute operațiile militare. Împreună, au creat un plan detaliat de acaparare a puterii în cele trei republici, cu ajutorul unităților militare, a detașamentelor de partizani și a acțiunilor interne subversive.

Azerbaidjanul avea să cadă primul: în aprilie, C.C. al partidului comunist azer a transmis guvernului de la Baku un ultimatum, prin care cerea să i se predea puterea în doar 12 ore. Înainte de expirarea termenului, Armata 11 a trecut granița, îndreptându-se către capitala azeră, în timp ce alte unități comuniste au ocupat puncte strategice în Baku.

Fără a se opri în Baku, Armata 11 a continuat ofensiva, avansând în direcția Erevanului și a Tiflisului. Moscova a trebuit însă să ordone încetarea operațiunii în Transcaucazia și retragerea tru-

pelor, deoarece, în aceeași perioadă, armata polono-ucraineană invadase Ucraina Sovietică, amenințând Kievul. Astfel, războiul ruso-polon a permis, pentru o scurtă perioadă de timp, ca Armenia și Georgia să fie cruțate. La începutul lunii mai, guvernul sovietic a semnat un tratat cu Georgia, prin care îi recunoștea acesteia independența, iar o lună mai târziu un tratat asemănător era semnat cu Armenia.

Marea Britanie nu se amestecă

Sovietizarea Armeniei a avut loc ca rezultat al nerezolvării disputelor ei teritoriale cu Turcia, Anatolia de est fusese parțial repartizată turcilor de Puterile Aliate, prin Tratatul de la Sèvres, însă armenii ocupaseră respectivele teritorii. La rândul ei, Turcia a invadat Armenia la sfârșitul lunii septembrie, obligând-o să-i cedeze teritoriile ocupate. Moscova a profitat imediat de poziția dificilă a Armeniei; în noiembrie, Lenin și Stalin îi trimiteau lui Ordjonikidze instrucțiuni de intrare a trupelor Armatei 11 roșii pe teritoriul armean, pentru a stopa avansarea trupelor turcești. Trupele rusești au fost primite cu bucurie de către guvern și de populație, care vedea în armata roșie o pază împotriva turcilor. Concomitent, misiunea

Festivitatea proclamării puterii sovietice la Tașkent în 1924

diplomatică sovietică la Erevan transmitea un ultimatum guvernului armean, prin care cerea ca puterea să fie imediat transferată unui „Comitet revoluționar al Republicii Socialiste Sovietice Armenia”, al cărui sediu se afla în Azerbaidjanul Sovietic.

În decembrie Armenia devenea Republică Sovietică; primul ei guvern era o coaliție de comuniști și de reprezentanți ai partidului armean de guvernământ, Dashnaksutun.

Georgia era acum înconjurată. Ca urmare a punerii în aplicare a termenilor acordului semnat în mai cu Moscova, Tiflisul era obligat să elibereze din închisoare aproape 1 000 de comuniști acuzați că participaseră la rebeliune armată. Sub îndrumarea lui Kirov, care ardea de nerăbdare să intre în propria patrie în postura de cuceritor al ei, aceștia au pregătit în grabă o lovitură de stat. La inițiativa Kavbiuro, a avut loc la Baku o întâlnire a comandanților locali și a comuniștilor militari în decembrie, pentru a decide o acțiune imediată. Această decizie a fost însă anulată de Lenin, care era hotărât să promoveze o politică pașnică în Caucaz, din motive militare și diplomatice.

Aflat în fața amenințării invaziei, guvernul georgian s-a împărțit în două tabere: cei care se opuneau oricărei concesiї făcute Moscovei, căutând sprijinul Turciei, și cei care – în frunte cu președintele Jordaniia – credeau că o înțelegere cu Turcia este posibilă. Pentru orice eventualitate, având în vedere concentrările masive de trupe ale armatei roșii la granițele cu Armenia și Azerbaidjan, Tiflisul a ordonat mobilizarea parțială, deși avea slabe speranțe că puteri străine vor sări în ajutorul Georgiei. Liderii Internaționalei a II-a, care salutaseră Georgia ca pe singura țară cu adevărat socialistă din lume, i-au făcut o publicitate deosebită: în septembrie 1920, o delegație a acesteia a vizitat Georgia, întorcându-se cu impresii favorabile. Doar că Internaționala a II-a nu dispunea nici de guvern, nici de armată. În ianuarie 1921, Consiliul Suprem al Puterilor Aliate i-a acordat Georgiei recunoașterea *de jure*, însă și acest gest avea foarte puțină semnificație concretă. Do-

cumente de arhivă arată că Marea Britanie, singura putere care ar fi fost capabilă să prevină invazia sovietică, nu era dispusă să intervină și considera prăbușirea Georgiei ca inevitabilă.

Ultima cucerire – până în 1939

În tot acest timp, asupra lui Lenin erau exercitate presiuni din partea lui Stalin, Ordjonikidze și Kirov, care depunea eforturi deosebite pentru a-l lămurii să acționeze imediat pentru sovietizarea Georgiei. Se pare că un factor hotărâtor în depășirea ezitărilor lui Lenin l-a constituit asigurarea confidențială dată de Lloyd George lui Leonid Krasin, șeful misiunii comerciale sovietice în Anglia, că britanicii consideră zona Caucazului ca fiind în sfera de influență sovietică și deci nu au intenția de a interveni militar.

După un scenariu de acum clasic, Georgia a devenit ultima cucerire teritorială a sovieticilor, până în 1939. Kavbiuro a regizat o „rebeliune” în Borcealp, regiune disputată de Armenia și Georgia. Armata 11 a sărit imediat în „ajutorul” Armeniei Sovietice, trecând granița dinspre Azerbaidjan și îndreptându-se direct către Tiflis.

În Occident au existat câteva voci care au protestat, însă căderea Georgiei a fost acceptată ca atare.

Rusia Sovietică își întinsese acum granițele pe care avea să le păstreze până în 1939. Compusă înainte din șase republici suverane, era acum o anomalie din punct de vedere constituțional, deoarece nici relațiile dintre republicile constituente, nici rolul Partidului comunist în cadrul noului stat multinational nu erau definite măcar aproximativ. Structura noului stat, din care a rezultat mai apoi U.R.S.S.-ul, a fost definitiv formulată abia în anii 1922-23 și a constituit unul din subiectele care isca violente neînțelegeri între Lenin, aflat pe patul de moarte, și Stalin, în plină ascensiune. ■

Adaptare de
Cătălina NICOLAE

DAN BERINDEI 75

La 75 de ani, academicianul Dan Berindei a rămas același om tânăr și plin de energie. Primul articol publicat de Domnia Sa în Magazin istoric poartă data iulie-august 1968. Ultimul a apărut în iunie 1998. În iulie 1968, domnul Dan Berindei era secretar științific al prestigiosului Institut de istorie „Nicolae Iorga”, în 1998 – președinte al Secției de istorie a Academiei Române. Între cele două date sunt comprimate trei decenii de viață și muncă, timp în care ne-a fost colaborator și prieten de nădejde, într-o relație ce i-a conferit omului prețuirea, înțelegerea și solidaritatea noastră, iar istoricului bucuria contactului permanent cu sutele noastre de mii de cititori.

Opera istoricului – vastă și complexă – nu poate fi rezumată în câteva cuvinte. Vom spune doar că academicianul Dan Berindei s-a impus ca unul dintre cei mai avizați analiști ai procesului de făurire a statului modern român, un cercetător de excepție al secolului XIX.

Printr-o prezență activă la viața comunității istoriografice europene și mondiale, academicianul Dan Berindei este un ambasador calificat al științei istorice românești.

Din toată inima

LA MULȚI ANI!

1939. PETROLUL ROMÂNESC

ÎN ANTICAMERA RĂZBOIULUI

● România, în 1939, singura exportatoare de petrol din Europa ● Nervozitatea englezilor ● V.V. Tilea avertizează ● A. Călinescu sprijinitor al industriei petroliere ● 1 700 vagoane țitei zilnic

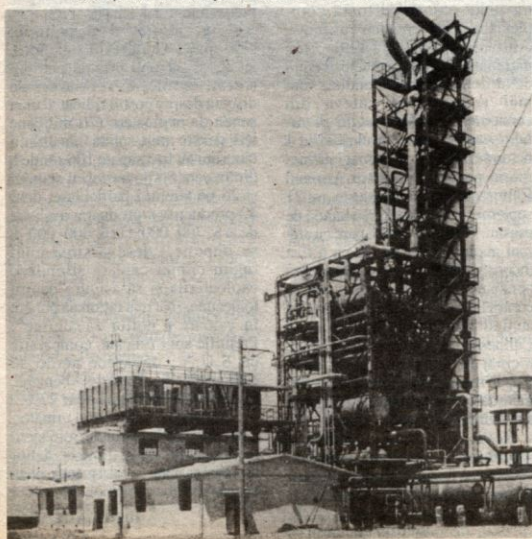
Am văzut, din episoadele precedente ale acestui serial consacrat istoriei petrolului românesc, că țara noastră a fost prima producătoare din lume de petrol brut în anii 1857 și 1858, producțiile din S.U.A. fiind înregistrate abia în 1859.

Până la primul război mondial, România a obținut locuri de frunte în ierarhia petrolului mondial. Pagubele provocate de război – când la solicitarea Aliatilor statul român și-a distrus majoritatea instalațiilor petroliere – au fost resimțite ani și ani după încetarea conflagrației. Abia la mijlocul anilor

'30 industria petrolieră românească atinge parametri eficienți, în urma procesului de re tehnologizare și modernizare. În 1937, România era a șasea producătoare de petrol din lume, după U.R.S.S., Venezuela, Iran (și Bahrein), Indiile Olandeze (Indonezia).

În ceea ce privește zonele petroliere, în 1939, situația se prezenta astfel: Emisfera occidentală (S.U.A., Mexic, Venezuela, Trinidad, Columbia, Ecuador) producea 214 830 000 tone; Orientul Mijlociu (Iran și Bahrein – 12 000 000 t, Arabia Saudită – 564 000 t, Irak – 4 295 000 t);

Instalație românească pentru distilarea petrolului, în anii '30

U.R.S.S. – 31 000 000 t; România (singura țară exportatoare de petrol din interiorul Europei) – cca 6 000 000 t.

Sunt anii când continentul european trece prin mari convulsii, premegătoare izbucnirii celui de-al doilea război mondial. Una dintre preocupările acute ale oamenilor politici, ale diplomaților, ale economiștilor este aceea a resurselor de combustibil. Germania nazistă, ale cărei pregătiri de război erau tot mai evidente, avea nevoie stringentă de petrol.

La 30 iunie 1938, H. Göring estima nevoile de petrol ale Germaniei (în milioane de tone) astfel: 1939 – 11,68; 1940 – 12,08; 1941 – 12,53; 1942 – 13,23; 1943 – 13,83. Producția indigenă (inclusiv aceea de carburant sintetic) ar fi trebuit să crească de la 26 la sută (1939) la 79 la sută (1943), în vreme ce importurile ar fi trebuit să scadă de la 98 la sută (1938) la 39 la sută (1943).

În realitate, posibilitățile Germaniei de a-și satisface nevoile de petrol erau limitate, experți englezi apreciind, în octombrie 1939, că rezervele de petrol ale celui de-al III-lea Reich „puteau să ajungă până în iunie 1941, dată după care Germania ar fi trebuit să se afle într-o situație grea”.

Iată pentru ce Germania și-a concentrat demersurile politico-diplomatice spre România care, dintre toate statele din Est, consemna Grigore Gafencu, „era țara cea mai tentantă: Reichul găsea în România tot ce-i trebuia pentru a se întări în timp de pace și a lupta în timp de război și anume cereale, petrol și materii prime”.

În acest context, presiunile germane privind încheierea unui tratat economic cu România devin tot mai insistente, ținută, fiind, în primul rând, petrolul. Diplomația română încearcă să atragă atenția Angliei și Franței asupra pericolului real ce-l reprezenta accesul german la zonele petroliere românești. La 4 martie 1938, ministrul român la Londra, V.V. Tilea, transmitea la București: „Dacă stăpânirea de către Germania a produselor alimentare maghiare și a minereurilor iugoslave lasă pe domnul Chamberlain [primul-ministru englez] foarte rece,

MICROFIȘIER

Eugen Preda, Miza petrolului în vâltoarea războiului, **București, 1983**; **David Britton Funderburk**, Politica Marii Britanii față de România (1938-1940), **București, 1983**; **Horia Brestoiu**, Impact la paralela 45°, Incursiune în culisele bătăliei pentru petrolul românesc, **Iași 1986**.

Analele minelor din România, „organul Asociației Generale a Inginerilor și Industriașilor de Mine”. A apărut în august 1918; și-a încetat apariția în decembrie 1945.

România petroliferă, „ziar național pentru apărarea industriei petrolifere și economia țării”. A apărut la 5 noiembrie 1921, în București, director Pierre Solomon; și-a încetat apariția în ianuarie 1948. Texte în limbile română și franceză.

Magazin istoric, nr. 10/1975; 1-2/1982; 2/1984.

lucrurile nu stau la fel cu *petrolul nostru*. Toți englezii, inclusiv primul ministru, dau semne de nervozitate vădită. O Germanie care ar dispune de acest petrol nu ar mai putea fi lipsită, în caz de conflict, de acest combustibil prețios prin blocada flotei engleze. Petrolul nostru ar putea, deci, prefăce Germania dintr-o putere continentală într-una mondială. Cu toată neliniștea lor, englezii nu-și dau încă seama cum și prin ce mijloace Germania ar putea fi îndepărtată de sursele noastre de petrol. Interesul Angliei pentru petrolul nostru există însă în mod incontestabil. Aș putea spune că România interesează Anglia astăzi numai din acest punct de vedere”.

Pe această linie se înscrie și demersul lui V.V. Tilea din 17 martie 1939, când a transmis ministrului de externe britanic, Halifax, că „Wohlthat [șeful delegației germane aflată pentru tratative economice la București] a cerut reducerea industrializării și sută la sută din exportul nostru”. Declarația sa, deși a provocat zarvă în capitala britanică, nu a determinat o atitudine imediată a Angliei în favoarea României, în schimb a grăbit încheierea acordului economic româno-german, la 23 martie 1939.

Despre toate acestea, *Magazin istoric* a scris pe larg și nu este locul să insistăm aici. Demn de reținut este că dacă „obsesia capturării petrolului românesc revenea la Londra cu fiecare criză care apropie furtuna războiului, fapt e că nu se desprindea nici o concluzie adecvată creării unui front al țărilor antirevizioniste și întăririi independenței țărilor vizate de agresiunea fascistă” (E. Preda).

Comentând încheierea acestui acord economic româno-german, ing. Traian I. Mețianu, fost director tehnic al Societății Steaua Română, scria în *România petroliferă*, din 5 aprilie 1939: „Din cauza poziției noastre geografice, aproape de centrul Europei, cu o frontieră pe Marea Neagră și cu alta pe Dunăre, România este chemată a juca un rol hotărâtor în marea conjunctură a viitorului și este deci și natural ca toate popoarele din centrul Europei să dorească și să caute o cât mai strânsă colaborare cu țara noastră”.

Cum încursiunea noastră în istoria petrolului românesc nu poate cuprinde toată complexitatea problemății cu care se confrunta industria petrolieră națională în ajunul izbucnirii celui de-al doilea război mondial, vom mai reține doar câteva din consemnările *Monitorului petrolului român*. În numărul său din 1 octombrie 1939, este omagiată memoria primului-ministru Armand Călinescu, „răpus mișelește, joi 21 septembrie a.c. de către o bandă de asasini. Crima săvârșită pare cu atât mai abominabilă, cu cât ea a fost înconștient îndreptată nu atât asupra persoanei fizice a victimei, cât în contra Patriei. Gloanțele ucigașe nu au ținut numai fruntea lui Armand Călinescu, ci și viața însăși a Țării, tocmai în momentul când toate forțele morale ale națiunii se cereau încordate asupra securității interne a evenimentelor de la hotare.

Revista noastră – continuă *Monitorul* – nu poate trece cu vederea că fostul prim sfetnic a fost și un sprijinitor al dezvoltării industriei petroliere românești. În calitate de consilier al câtorva

importante societăți petrolifere, ilustrat dispărut știuse să armonizeze, cu o perfectă intuiție, interesele industriei de petrol cu cele ale statului, făcând simțit aportul unui spirit atât de luminat”.

Dar cum se prezenta extracția și prelucrarea petrolului românesc la începutul celui de-al doilea război mondial?

În septembrie 1939, producția brută de petrol era de cca 1 700 vgoane zilnic, consemnează *Monitorul*... din 1 noiembrie 1939. Exporturile, în primele 9 luni, au fost de 3 166 143 t (cu 6% mai puțin decât în 1938). Prețurile variau între 22 000 și 18 000 lei vagonul (la Moreni).

Exporturile erau către Germania – 32,5%, Italia – 14,9%, Marea Britanie – 13,6%, Franța – 8,2% ș.a.

Între 18 și 21 mai 1939, la București, are loc Congresul Asociației Inginerilor și Tehnicienilor din Industria Minieră (A.I.T.I.M.), în sala de festivități a Societății „Mica” de pe Calea Victoriei (pe locul actualului Hotel „București”). Lucrările Congresului sunt prezentate în revista *Analele minelor din România*, număr special, din 10 iulie 1939. Rostesc alocuțiuni de salut ing. I.P. Gîrgutu, președintele A.I.T.I.M., și ing. I.E. Bujoiu, ministrul Economiei Naționale. Congresul are, între altele, și secțiuni privind petrolul (foraj, extracție, rafinare). Se discută despre costul ridicat al unei sonde de exploatare (20 milioane lei), despre noile sonde („în ultimii cinci ani au fost săpate 106 sonde”, dintre care 80 pe teritoriul statului și 26 pe terenuri particulare; doar 42 productive); producția a scăzut de la 8 700 000 t la 6 600 000 t; se impune, „desăvârșirea unui regim minier care să stimuleze exploatarea și să asigure pentru totdeauna o cât mai rațională punere în valoare a noilor zăcăminte”. Prețurile sunt ridicate, comparativ cu S.U.A., deoarece acolo se extrage din 1 vagon brut 44% benzină, în timp ce în România doar 27%.

Vom vedea, în episodul următor, care a fost soarta petrolului românesc în anii celui de-al doilea război mondial și, apoi, ce rol a jucat în plata despăgubirilor de război. ■

Ioan LĂCUSTĂ
(Va urma)

CTITORIE RIDICATĂ DE PETROLIȘTI

ROMÂNI ÎN ȚINUTUL HERȚA

30 august 1998. O zi care va rămâne de neuit pentru locuitorii comunei Poieni – Bucovina, din raionul Herța, regiunea Cernăuți, Ucraina. Este ziua în care a fost sfințită biserica satului, cu hramul „Sfântul Dimitrie – Izvorătorul de Mir”. Este și ziua în care au primit vizita reprezentanților ctitorilor acestui sfânt locaș, membrii Sindicatelor Libere și Independente – Petrom (președinte ing. Liviu Luca).

Magazin istoric, care a acordat atât înainte de 1989, cât și în noua serie, o atenție constantă istoriei Bucovinei și bucovinenilor a fost și el prezent la acest emoționant eveniment.

Emoționant nu numai pentru românii din Poieni-Bucovina. Situată la 27 km de Cernăuți, la 22 km de Herța și la 33 km de Storojineț, așezarea este atestată în 1483, în vremea Marelui Ștefan vodă cel Sfânt, ca aparținând Țării Moldovei. După 1775, în urma răpirii Bucovinei de către austrieci, era sat de hotar, aici aflându-se cazarma grănicerilor austrieci și grajdurile guvernământului Bucovinei.

În 1918, odată cu revenirea Bucovinei la Patria Mamă, și

locuitorii din Poieni s-au reîntors la frații de care fuseseră despărțiți. Între iunie 1940 și iulie 1941, iar apoi din 1944 nordul Bucovinei a intrat în componența Ucrainei (din 1944 și Ținutul Herța). Despărțiți, dar nu uitați.

Din anul 1992, cele 353 de „porți” (respectiv 1 000 locuitori) din Poieni-Bucovina au simțit cu intensitate căldura fraților din România. La propunerea domnului Eugen Pitei, născut în Herța și locuind în Ploiești, F.S.L.I. Petrom și-a asumat sprijinirea materială a ridicării unei biserici, mult dorite de oamenii satului.

Iată succint, cronologia înălțării acestui impozant locaș.

4 noiembrie 1992: Î.P.S. Onufrie, arhiepiscopul Cernăuților și

Bucovinei, sfințește locul pristolului bisericii. *Primăvara lui 1993: începe construcția. 15 septembrie 1996: târnosirea sfântului locaș, la slujbă participând și p.c. preot Ioan Scărlătescu, din Ploiești, și arhim. Constantin, de la mănăstirea Ghighiu (Prahova). 30 noiembrie 1997: biserica primește noua catapeteasmă, din lemn de stejar afumat, lucrată manual de meșteri de la Fabrica de mobilă din Rădăuți. Iulie 1997-21 august 1998: pictorul Dumitru Macovei, din Moinești-Bacău, execută pictura interioară. 30 august 1998: sfințirea bisericii de către un sobor de preoți în frunte cu arhim. Meletis, reprezentantul Î.P.S. Onufrie.*

Aminteam de emoția care a dominat această înălțătoare

În imagini: Arhim. Meletis, reprezentantul Î.P.S. Onufrie, arhiepiscopul Cernăuților și Bucovinei, la slujba de sfințire din 30 august 1998 (stânga) a ctitoriei petroliștilor români din com. Poieni-Bucovina, Ucraina.

ceremonie. Nu mai puțin tulburătoare însă sunt și profunde semnificații ale faptului: într-o vreme când petrolul și petroliștii români se confruntă cu grele probleme materiale, iată că F.S.L.I.-Petrom găsește resursele de a cititori, în cea mai nobilă tradiție a credinței străbune (cheltuielile legate de construcția bisericii de la Poieni-Bucovina se ridică la un miliard de lei).

Se cuvine menționat permanentul sprijin și sfat al Preafericitudinii Teotist, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române, al P.S. episcop Teofan Sinaitul, vicar patriarhal, al altor ierarhi români.

După cum apreciau ziarul *Concordia* și *Zorile Bucovinei*, ce apar în Ucraina, bilingv (română și ucraineană), ctitoria de la Poieni-Bucovina, prin arhitectura și pictura sa, este unică în toată regiunea Transcarpatia ucraineană, de la Hotin la Ufgorod.

Au fost părtași la acest luminat moment de evlavie și cinstire sătenii din Poieni-Bucovina, în frumoasele lor straie de sărbătoare, împreună cu petroliști din zonele Moinești-Tg. Ocna, Timișoara, Arad, Ploiești, Pitești, Craiova, Găești, precum și întreg Colegiul de conducere a F.S.L.I.-Petrom.

Acolo, între sătenii din Poieni-Bucovina și reprezentanții petroliștilor din F.S.L.I.-Petrom, asistând la ceremonia sfințirii ctitoriei, am avut sentimentul că particip la consfințirea unei tradiții.

Sentiment pe deplin exprimat în cuvintele d-lui ing. Liviu Luca, în fața altarului nou-lui locaș: „Fraților! Nu cei care au dat bani au făcut neapărat ceva. Ci dvs. care, prin credința voastră, ați vrut să construiți ceva. Toți cei 127 000 de petroliști din România au contribuit la construcția acestui sfânt locaș.

Să nu uitați că sunteți români și nici noi n-o să vă uităm. Dacă ne ajută Bunul Dumnezeu și autoritățile ucrainene, vă vom construi aici și o școală, pentru că sunteți ai noștri”.

Gânduri care exprimă un program de solidaritate și întruajutorare, cu care petroliștii români contribuie la sprijinirea fraților de peste hotare. ■

Ioan LĂCUSTĂ

• Yosef Govrin – ISRAEL-SOVIET RELATIONS, 1953-1967, FROM CONFRONTATION TO DISRUPTION.

Editura Frank Cass, London, Portland, Or, 1998, 350 pp.: o reușită monografie de istorie diplomatică asupra unui subiect extrem de important, scrisă și trimisă nouă de fostul ambasador al Israelului în România, dr. Yosef Govrin. Analizând evoluția raporturilor diplomatice dintre cele două state după moartea lui Stalin și reluarea acestora până la războiul de șase zile, când s-a produs noua lor întrerupere, cartea eminentului diplomat trece în revistă cu multă pertinentă și situația emigrației evreilor din România în aceeași perioadă. Surse de arhivă de primă mână precum și o bibliografie exhaustivă îngăduie autorului să formuleze adevărate judecăți de valoare cu impact pentru istoria relațiilor internaționale contemporane. Defrișând noi zone de interes, autorul clarifică o evoluție sinuoasă a relațiilor diplomatice.

Alice Voinescu – JURNAL (ediție îngrijită, evocare, tabel bibliografic și note de Maria Ana Murnu; cu o prefață de Alexandru Paleologu). Editura Albatros, București, 1997, 884 pp.: anii 1929-1961 în însemnările zilnice ale unei personalități ecclatante din societatea intelectuală românească, profesoară la Conservatorul din București la catedra de istoria literaturii dramatice, „la care – notează Al. Paleologu – a ținut până în 1948 prelegerile care au făcut epocă”.

Eliza Campus – RAYMOND POINCARE. 1860-1934. UN OM ÎN ISTORIA LUMII. DIN ISTORIA RELAȚIILOR ROMÂNÓ-FRANCEZE.

Editura Universității din București, București, 1998, 128 pp., 12 000 lei: la 90 de ani de viață (n. 18 iunie 1908) autoarea, cunoscut istoric al relațiilor internaționale, ne oferă o monografie care „evocă trăsăturile de caracter ale unui adevărat arhetip de om politic: muncă continuă și organizată, rațiune și judecată clară, contact ferm cu realitatea, flexibilitatea în a face eficace doctrinele politice”.

Ion Diaconescu – TEMNIȚA. DESTINUL GENERAȚIEI (cu o prefață de Zoe Petre).

Editura Nemira, București, 1998, 336 pp.: universul concentraționar al anilor 1947-1967, ani în care autorul a fost închis, în pagini de memorialistică scrise, după mărturisirea sa, „ca o datorie sfântă față de jertfa zecilor de mii de fii ai acestui neam care și-au dat viața în închisorile comuniste și față de chinurile celor care au supraviețuit acestei tragedii”.

Silviu Brucan – DE LA CAPITALISM LA SOCIALISM ȘI RETUR (ediție îngrijită de Alexandru Singer).

Editura Nemira, București, 1998, 336 pp.: subintitulat „o biografie între două revoluții”, volumul reunește mărturii memorialistice și documentare, ale celui pe care *The Guardian*, din 5 februarie 1990, îl considera că „a fost o figură cheie în mișcarea care l-a răsturnat pe Ceaușescu”.

Paul Cernovodeanu – UN ISTORIC AL ANTICHITĂȚII IUDAICE. PRIMELE ECOURI ALE OPEREI LUI JOSEPHUS FLAVIUS ÎN LIMBA ROMÂNĂ.

Federația Comunităților Evreiești din România, centrul pentru Studiul Istoriei Evreilor din România, Colecția „Caiete”, București, 1997, 60 pp., 5 000 lei: cea dintâi traducere în românește (sec. XVIII) a *Antichităților iudaice*, după o ediție din 1691.

Dumitru Preda – ROMÂNIA ȘI ANTANU.

Institutul European, Iași, 1998, 224 pp.: amplu studiu monografic consacrat efortului militar și diplomatic românesc în anii 1916-1917, cu evidențierea acelor trăsături definitorii ale participării unui stat mic într-un război de coaliție desfășurat la scară mondială.

Arcadie Donos – NOAPTEA VESEL, ZIUA TRIST. DE PE NISTRU LA DÂMBOVITA.

Editura Sagittarius, București, 1998, 176 pp.: amintiri și evocări basarabene și bucureștene, datorate cunoscutului actor și scriitor, septuagenar acum.

1941:

LENINGRADUL –

PE UN BUTOI

CU PULBERE

„Armata noastră are parte numai de înfrângeri, pentru că rușii au fost privați de ideal. Țăranul n-are de ce lupta pentru colhozuri, ideea de colhoz e compromisă: în orice țăran zace un proprietar“. 508 zile, între 8 septembrie 1941 și 18 ianuarie 1943, leningrădenii (unuia dintre ei îi aparține gândul de mai sus) au fost supuși unei blocade terestre totale. Pentru ei, în număr de vreo 2 400 000 la data aceea, cea mai tragică perioadă a fost însă „Blocada foamei“, 200 zile, între toamna lui 1941 și vara lui 1942.

În acele zile mulți locuitori ai orașului de pe Neva vorbeau în mare tăină. Arhivele NKVD din Sankt-Petersburg au scos recent la iveală documente dovedind că unii dintre ei înțeleseseră esența regimului, în pofida frazelor sfărâitoare, pe care erau obligați să le pronunțe în zilele grele ale Blocadei.

Ei știau însă că pentru afirmații „contra-revoluționare“, de tipul „mii de oameni mor de foame în oraș, dar despre asta nu scriu ziarele și nici nu poți vorbi“ sau „nu înțeleg ce fel de oameni mai avem și noi, mor fără să protesteze, în loc să se revolte“, puteau fi arestați și împușcați.

Mai știau și că fiecare a avut o blocadă a foamei a lui. La Smolnii, relevă arhivele recent deschise, pe masa celui pe care Stalin l-a numit la conducerea Leningradului, A. Jdanov, puteai găsi de toate, inclusiv căpșuni proaspete, aduse cu avioane militare din sud.

Evident, și Jdanov a fost un „blokadnik“, el a primit chiar două înalte ordine, „Suvorov“ și „Kutuzov“ clasa I, pentru activitatea de conducere a rezistenței orașului erou. În același timp, 200 zile de Blocadă a foamei au trimis pe lumea

cealaltă peste un milion de petersburghezi, copii, femei, bătrâni. Numai în ziua de 25 decembrie 1941 au murit 3 700 persoane.

Leningrădenii au mai aflat recent un lucru cutremurător: în orice clipă orașul asediat putea sări în aer. De fapt, încă din anii '60 din memoriile unor mari comandanți militari se știa că, în septembrie 1941, când trupele fasciste se aflau la câțiva kilometri de Leningrad, din dispoziția lui Stalin, fuseseră plasate 325 000 kg de exploziv (în principal, dinamită) sub uzine, stații electrice, magistrale, poduri, clădiri cu diverse destinații, urmând ca la comandă, împreună cu navele flotei baltice, toate să sară în aer.

Așa-numita „Operație D“, căreia abia acum i s-au aflat toate detaliile, trebuia să radă de pe fața pământului orașul lui Petru I, dacă ar fi fost cucerit de hitleriști. Toată populația lui a stat deci atunci pe un butoi cu pulbere. Planul în sine nu era original. Fusesse împrumutat din anii războiului civil. Și atunci bolșevicii preconizaseră să arunce în aer orașul de pe Neva, cu locuitori cu tot, dacă ar fi căzut în mâinile generalului alb Iudenici.

Din fericire, planul nu a fost pus în practică, grație eroismului apărătorilor orașului. Din nefericire însă, mulți dintre aceștia din urmă au plătit cu viața. ■

Florentina DOLGHIN

Sub asediu, în iarna anului 1941-1942, oamenii fac față cu eroism lipsei de apă

UNESCO – MISIUNE LA BUCUREȘTI ȘI TÂRGU JIU

Opera de restaurare a *Coloanei fără Sfârșit* a stârnit un interes deosebit și în rândul specialiștilor străini, nu numai printre cei români, în privința metodelor utilizate la restaurare și a intervențiilor executate până în prezent. Delegația UNESCO sosită în România în 1997, la invitația Ministerului Culturii, pentru a-și da avizul asupra stării *Coloanei*, a cercetărilor și lucrărilor de restaurare efectuate, era formată din Giorgio Croci, inginer, profesor la Universitatea „La Sapienza” din Roma, Alessandro Bonci, inginer, cercetător asociat la Facultatea de Inginerie Structurală și Geotehnică a Universității „La Sapienza”, din Roma, și Claude Forrières, inginer, director al Laboratorului de restaurare și de cercetări „Arc’Antique”, din Nantes.

Reproducem în continuare pasajele mai importante din raportul Misiunii UNESCO.

Cu ocazia misiunii sale în România, delegația UNESCO s-a putut întâlni cu numeroși experți care au studiat *Coloana*.

Delegația a luat parte îndeosebi la trei reuniuni tehnice la București, la sediul „Centrului de Proiectare pentru Patrimoniul Cultural Național” de pe lângă Direcția Monumentelor Istorice din Ministerul Culturii (la 30 noiembrie, după-amiază și 1 decembrie dimineața și după-amiază). Ea a putut consulta astfel o bună parte din dosarele întocmite de diverse laboratoare și instituții care au participat la cercetări și, de asemenea, a putut discuta direct cu autorii acestora.

Zilele de 3 și 4 decembrie au fost consacrate vizitării Ansamblului Monumental de la Târgu Jiu și examinării stâlpului central și modulelor *Coloanei*.

În sfârșit, pe 5 decembrie dimineața, la Ministerul Culturii delegația UNESCO s-a întâlnit cu ministrul culturii, domnul Ion Caramițu, și cu doamna secretar de stat, Maria Berza.

După această întrevvedere, delegația a discutat pe scurt cu Dr. Radu Varia, președintele

Fundației Internaționale Constantin Brâncuși, apoi a fost invitată la o sesiune extraordinară a Comisiei Naționale a Monumentelor Istorice, la care au asistat și membri ai Ministerului Culturii și ai Fundației Internaționale Constantin Brâncuși.

Concluzii despre starea actuală a stâlpului central

Coroziunea puternică observată pe stâlp la locul de amplasare a modulelor nr. 6 și 7 par să arate că umiditatea a pătruns mai adânc la acest nivel, poate ca urmare a tentativei de distrugere din anii '50. Această coroziune localizată este mai periculoasă decât coroziunea generalizată, mai puțin profundă.

Prin scurgerea apei, jumătatea inferioară este mai uniform corodată decât jumătatea superioară. Foarte buna conservare a suprafețelor din partea de sus a stâlpului (deasupra modului 7) dovedește că modulele protejează stâlpul de umiditate din aer și de ploaie.

Era imperativ să se intervină pentru a opri procesul deja în curs de corodare umeză: acesta impune un tratament curativ: este indispensabil ca stâlpul central să fie protejat de umezeală, asigurând etanșeitatea îmbinării modulelor.

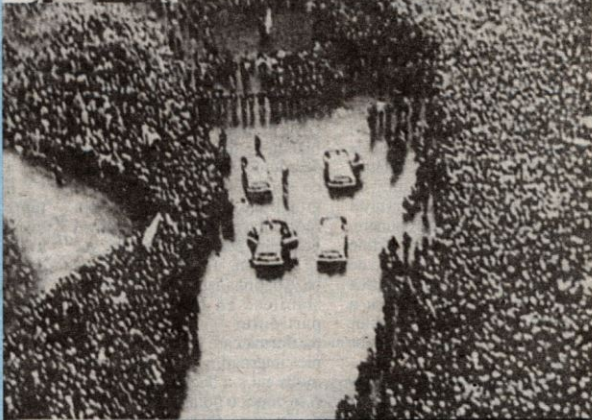
Mai mult, coroziunea stâlpului central nu permite să se ia în considerare pentru calculul rezistenței secțiunii de bază (cea mai solicitată) dimensiunile teoretice ale secțiunii stâlpului. Cercetătorii de la INCERC au refăcut calculele de verificare, considerând o secțiune a bazei redusă cu 10 la sută (estimare teoretică, dat fiind că nu se cunoaște stadiul de coroziune interioară la baza stâlpului), și obțin astfel valori reduse ale factorului de securitate ($\sigma_y / \sigma_{max} = 1.35 + 0.95$).

Pe baza acestor considerații se poate afirma că situația actuală nu e compatibilă cu securitatea ce trebuie garantată unei opere de asemenea valoare.

(Va urma)

CEHOSLOVACIA – O LUNĂ DE LA INVAZIE

În 1998, când se împlinesc 30 ani de la invazia armatelor unor țări membre ale Tratatului de la Varșovia în Cehoslovacia, revista Magazin istoric a publicat mai multe documente inedite și articole despre: întâlnirea dintre Ceaușescu și Tito, la Virșet, teama liderului român de o posibilă invazie și în România (nr. 2/1998), activitatea desfășurată de diplomații români din centrul Ministerului de Externe și din principalele capitale ale lumii (nr. 7-9/1998). Autorul acestui articol a mai prezentat, tot în paginile revistei noastre, întâlnirea liderilor comuniști de la Moscova, din 8 mai 1968 (nr. 7/1998). Revine acum cu un document similar, în care autorii invaziei analizează consecințele acțiunii lor.

La ora 0 a zilei de 21 august 1968, trupele a cinci state socialiste au pătruns în Cehoslovacia, punând capăt încercării de reformă a socialismului, cunoscută sub numele de „primăvara de la Praga”. Acțiunea lor – s-a spus și se mai spune – a fost determinată de amenințarea pozițiilor socialismului de teoriile economice și libertățile cetățenești lansate și acordate în primele opt luni în Cehoslovacia. Trebuie însă să luăm în considerare și alte aspecte. De pildă, cel militar.

Cehoslovacia era un stat de „prima linie”, învecinându-se cu R.F. Germania și Austria. În pofida acestei poziții strategice, pe teritoriul său nu stăționau trupe sovietice, atât Klement Gottwald, cât și Antonín Novotný reușind să evite această situație, insistent cerută de marșalii de la Kremlin. La sfârșitul anului 1965, Moscova reușește să impună conducătorilor de la Praga un acord pentru dislocarea

armamentului nuclear sovietic, ceva mai târziu fiind demarate lucrările pentru construcția silozurilor. Finalizarea acestora și introducerea armamentului nuclear erau prevăzute pentru anul 1969.

Or, evoluția societății cehoslovace pune sub semnul întrebării programul nuclear sovietic, întreaga strategie a Pactului de la Varșovia; inadmisibil pentru responsabilii complexului militar-politic sovietic. Trebuiau luate toate măsurile pentru îndeplinirea termenilor acordului din 1965 și dezvoltarea forțelor nucleare sovietice în Cehoslovacia: inclusiv invadarea țării și schimbarea conducerii cu una partizană Moscovei. Și așa s-a ajuns la instrumentarea operației „Dunărea”.

Cât de mult a contat acest factor militar în fundamentarea deciziei reiese și din discuțiile pe care liderii statelor invadatoare – Brejnev, Kadar, Gomulka, Jivkov și Ulbricht – le-au avut la Moscova, în ziua de 27 septembrie 1968, la ceva mai mult de o lună de la invazie.

Fără să insistăm asupra celor discutate între cei cinci, în fond cea mai bună prezentare și-o

În imagini: Jan Palach, studentul ceh care și-a dat foc la 16 ianuarie 1969 – în semn de protest față de invazie – și imensul cortegiu (250 mii persoane) care l-a însoțit pe ultimul drum.

face chiar documentul, dorim să reținem atenția cititorilor revistei asupra durității limbajului folosit de liderii comuniști în consfătuirea de la Moscova. În întâlnirile dintre ei, mai ales când convorbirile erau stenografiate, era păstrată o linie decentă, să-i spunem. Alta era situația în septembrie 1968, la Moscova, mai ales după ce conclavul comunist constatase cât de greu mergea ceea ce am putea numi „restaurația liniei dure a comunismului“. Doar consfătuirea de la Moscova din 18 august 1968, când s-a dat semnalul verde invaziei, echivalează cu aceasta în privința mijloacelor de exprimare.

Al doilea factor privește România. În fond, ceea ce spunea Brejnev – „să pornim de la faptul că România rămâne membră a Tratatului de la Varșovia, dar în anumite probleme, așa cum

există un precedent pe linie economică în CAER, reprezintă un punct de vedere separat și din acest motiv noi pășim fără ea“ – explică de ce operația „Dunărea“ nu a avut o soră gemăună derulată în spațiul românesc. Exponenții aripilor dure de la Kremlin nu se temeau de punctele de vedere „separate“ ale regimului Ceaușescu atât timp cât aceasta nu pune în discuție apartenența la structurile Pactului de la Varșovia.

Documentul – din care prezentăm în continuare fragmente – provine din Arhivele Naționale Ungare, el fiind stenograma unui raport pe care János Kádár l-a prezentat Comitetului Politic al P.M.S.U., la revenirea din capitala U.R.S.S.

Mihai RETEGAN

Întâlnirea de la 27 septembrie a avut loc deoarece, încă din 21 septembrie, conducerea Partidului Comunist Cehoslovac, personal tovarășii Dubcek și Svoboda, au cerut de mai multe ori conducerii sovietice organizarea unei reuniuni de partid sovieto-cehoslovacă la nivel înalt. Legat de această propunere, reprezentanții celor cinci partide frățești și-au exprimat dorința de a se întruni înainte de întâlnirea sovieto-cehoslovacă, pentru a cădea de acord asupra pozițiilor exprimate de ei și asupra sarcinilor de viitor...

Schimbul de păreri cu caracter consultativ a durat de la ora 14 la ora 20.30. Primul a luat cuvântul tovarășul Brejnev, care a făcut cunoscută părerea conducerii sovietice cu privire la situația din Cehoslovacia, a prezentat câteva dintre activitățile viitoare și s-a referit și la alte probleme...

Tovarășul Brejnev și-a început cuvântarea prin analiza generală a situației din Cehoslovacia. A constatat că luna care a trecut de la 21 august a confirmat oportunitatea acțiunii noastre și necesitatea acesteia. Prin acțiunea noastră am blocat calea contrarevoluției, am dat o lovitură dreptei și am creat premisele normalizării treptate a vieții partidului și țării.

Situația politică nu evoluează însă în direcția și în ritmul dorit. Imaginea este și în prezent complicată, contradictorie. Față de etapa de dinainte de 21 august

s-a întărit unitatea națională în sens negativ. Conducerea cehoslovacă tinde spre înfăptuirea formală a acordului de la Moscova în unele puncte. Totodată, luându-se în considerare esența acordului, se situează pe un punct de vedere incorect. Dubcek și grupul său nu fac eforturi pentru reorientarea partidului, pentru lichidarea pericolului dreptei. Vor să mențină unitatea creată pe baze naționaliste, oportuniste. Ei stabilesc ca bază a unității partidului și poporului o platformă care nu este marxistă, nici internaționalistă. Din acest motiv nu s-a declanșat în partid și în popor o polarizare serioasă.

În această conturare a situației un mare rol îl are Dubcek, care în cuvântările sale nu dă partidului o orientare politică clară, este nehotărât și nu își respectă nici în prezent promisiunile. Conducerea sovietică nu are încredere nici acum în el, în Smrkovsky, Spacek și alții. În pofida acestor stări de lucruri, Comitetul Politic al P.C.U.S. pornește de la realități, încearcă să ajungă la un acord cu conducerea cehoslovacă în probleme care să slujească această cauză comună.

Dacă reprezentanții celorlalte partide frățești sunt de acord, C.P. al P.C.U.S. îi va primi la 3 octombrie pe tovarășii Dubcek, Cernik, Husak și Strougal, pe care partidul ceh dorește să-l numească prim-secretar. La întâlnire, partea

sovietică s-a gândit să abordeze următoarele probleme:

- analiza generală a situației din Cehoslovacia;
- congresul partidului ceh;
- federația;
- retragerea trupelor aliate.

În cadrul întâlnirii, reprezentanții sovietici vor manifesta toleranță, cumpătate cu privire la unele măsuri și constatări cehoslovace, nedorind să reacționeze la amănunte. Însă și cu acest prilej vor expune tovarășului Dubcek, cu fermitate principială, câteva probleme de bază ale situației din Cehoslovacia. În primul rând, îl vor invita pe Dubcek să se pronunțe deschis asupra programului clar al reorientării partidului și opiniei publice, să arate calea înfăptuirii acordurilor de la Moscova. Se va declara că orientările de persoane efectuate la ședința C.C. din 31 august (completarea C.C., realegerea Prezidiului) înseamnă o orientare spre dreapta, că sunt contrare spiritului acordului de la Moscova.

Pornind de la problemele legate de persoane, conducerea sovietică este împotriva atitudinii de acum a congresului partidului ceh. În atmosfera actuală acest congres nu ar slui consolidării forțelor sănătoase, ci organizării dreptei... Tovarășul Brejnev va propune ca în locul congresului ceh Dubcek să convoace conferința organizațiilor de partid din regiunea cehă și în acest cadru să se dezbată problema federației, dar să nu se aleagă

organele conducătoare ale partidului ceh.

În problema federației – asupra căreia Dubcek vrea să se consulte – tovarășul Brejnev a afirmat: conducerea cehă să decidă după cum crede că este mai bine.

În domeniul militar am făcut primii pași: trupele au fost retrase din localități. Acum urmează retragerea trupelor din Cehoslovacia. Înainte de începerea acestui proces trebuie încheiat un acord sovieto-cehoslovac cu privire la staționarea temporară a anumitor trupe în Cehoslovacia. Proiectul sovietic al acestui acord, ca și protocolul secret complementar (care în esență coincide cu documentele asemănătoare ungaro-sovietice), este pregătit. Conform acestui acord ar rămâne în Cehoslovacia cinci divizii sovietice, în total 70 000-75 000 militari. Eventual, trupele sovietice ar putea fi numite unități aliate. Și în acest caz în statul major al acestui corp de armată ar fi reprezentate și cele patru armate aliate prin câțiva ofițeri. Frontiera cu R.F.G. ar fi apărută de unități cehoslovace, iar diviziunile sovietice ar fi amplasate, în linia a doua, în zona Ostrava, Praga, Brno, Bratislava. Comandamentul corpului de armată s-ar afla la 35 km de Praga. Acordul militar ar fi semnat de Brejnev și Kosighin, respectiv de Dubcek și Cernik, ca să-i legăm prin aceasta mâinile lui Dubcek, să-l compromitem. După semnarea acordului militar, am putea începe retragerea treptată a trupelor noastre.

Conducerea cehoslovacă șovăie în ceea ce privește încheierea acordului de mai sus. Invocă faptul că semnarea unui astfel de acord în climatul de acum ar deteriora și mai mult atmosfera în rândul membrilor de partid și al opiniei publice. Din acest motiv, Dubcek ar dori ca în acest stadiu să se încheie un acord provizoriu doar cu privire la amplasarea anumitor trupe, iar marea parte a unităților să fie retrase încă înainte de venirea iernii. Cehoslovacia ar dori să

semneze acordul militar propus de partea sovietică în anul viitor.

Tovarășul Brejnev crede că acordul militar va putea fi încheiat doar cu mari greutate. În pofida acestei stări de lucruri, se vor strădui ca acordul să fie semnat încă înainte de 20 octombrie, înainte de aniversarea a 50 ani de la crearea Republicii Cehoslovace...

Cu privire la problemele organizației militare al Tratatului de la Varșovia, tovarășul Brejnev s-a referit la convorbirile purtate de mareșalul Iakubovski. Dacă actuala conducere cehoslovacă va fi de acord cu aceste planuri, atunci trebuie vorbit și cu conducătorii români. Obiecțiile române să le tratăm cu suplețe: să pornim de la faptul că România rămâne membră a Tratatului de la Varșovia, dar în anumite probleme – așa cum există un precedent pe linie economică în CAER – reprezintă un punct de vedere separat și din acest motiv noi pășim înainte fără ea. A propus ca, încă înainte de 28 octombrie, Comitetul Politic Consultativ să se întrunească cu conducătorii cehoslovaci și să asculte raportul și propunerile tovarășului Iakubovski cu privire la perfecționarea organizației militare.

În încheiere tovarășul Brejnev a invitat ca reprezentanții partidelor frățesti să-și exprime părerea în legătură cu cele de mai sus și eventual și cu alte probleme. În general, tovarășul Gomulka a fost de acord cu tovarășul Brejnev. Totodată, a subliniat că, după părerea P.M.U.P., situația din Cehoslovacia dă

motive de mai mult pesimism. După 21 august am preîntâmpinat doar pregătirile contrarevoluționare, dar forțele contrarevoluționare sunt și în prezent neatinsse. Cheia situației se află, în prezent, în mâinile conducerii de partid. Dubcek și grupul său se află pe valorile unei unități contrarevoluționare putrede. Ei vor să aplece această unitate. În acest caz, țara va putea fi continuată, iar contrarevoluția va fi și mai puternică.

Ar fi necesară o conducere de partid sănătoasă. Metodele aplicate de noi în acest domeniu nu au dat rezultate. Acum ar trebui să încercăm cu altceva: să încheiem un acord cu Dubcek ca în cotidianele centrale ale țărilor noastre să publicăm reciproc articole principale cu privire la antecedentele evenimentelor din Cehoslovacia, la situația actuală. În aceste articole am demasca, pe cale principală, oportunismul, trădările actualei conduceri de partid cehoslovace. Prin publicarea acestor articole în *Rude Pravo* l-am obliga pe Dubcek la mărturisiri, am

În zilele fierbinți de august, pe o stradă a orașului vechi din Praga

facilita apariția orientării de stânga, apoi prevalarea acesteia în partidul cehoslovac.

Tovarășul Gomułka a subliniat că tendințe asemănătoare celor din Cehoslovacia se mai întâlnesc și la alte partide frățești... Trebuie să criticăm nominal, să analizăm linia greșită a partidelor iugoslav, român, atitudinea conciliatoare a partidelor frățești din Occident. Este necesar ca și revista *Problemele păcii și socialismului* să devină un forum al dezbaterilor principale.

Cu privire la acordul militar a propus ca trupele sovietice să staționeze în Cehoslovacia pe numele lor propriu și nu ca trupe aliate, asemănător condițiilor din Polonia și Ungaria. Din amplasarea teritorială a trupelor sovietice nu ar trebui să se facă o problemă principală, în acest domeniu s-ar putea ceda dorințelor conducerii cehoslovace. Ca un gest s-ar putea face oferta ca cel puțin două divizii sovietice să fie amplasate la frontiera occidentală...

Tovarășul Kadar și-a exprimat acordul cu privire la analiza tovarășului Brejnev asupra situației din Cehoslovacia. În legătură cu acțiunile noastre a subliniat: este deosebit de important ca toate măsurile noastre, fie ele de natură politică sau militară, să contribuie la lupta principală, la desfășurarea polarizării, la consolidarea poziției noastre socialiste. În această interdependență să analizăm și problema retragerii trupelor.

A propus ca în activitatea noastră cu persoanele și comitetele conducătoare cehoslovace să purtăm o discuție principală și nu personală. Evenimentele cehoslovace încă nu s-au încheiat, unii oameni încă nu și-au parcurs cariera. Să acordăm atenție și faptului că de câte ori ne-am amestecat în problemele personale, mereu am obținut un efect contrar: cei pe care i-am criticat au devenit populari, cei pe care i-am lăudat – s-au izolat. Din acest motiv să cerem conducătorilor cehoslovaci, înainte de toate, o politică principală și în aceeași direcție să ducem și noi o astfel de politică.

Pentru o purificare sănătoasă a propus să încurajăm forțele de stânga pentru exprimarea unei poziții politice fâțișe. S-a referit la faptul că, într-o etapă anterioară, din cauza lipsei unor poziții deschise, reprezentanții forțelor sănătoase s-au demoralizat, au ajuns la conflicte sufletești. În situația actuală urechile cehoslovace sunt surde la argumentele noastre și de aceea și părerile corecte trebuie reprezentate de comunistii cehoslovaci; ei trebuie să lichideze aceste confuzii, consolidarea partidului slăbit. În această activitate noi putem numai să ajutăm, dar nu să acționăm în locul lor.

În legătură cu problemele concrete, tovarășul Kadar a fost de acord ca liderii sovietici să-i primească pe reprezentanții cehoslovaci și în convorbirile cu aceștia să reprezinte poziția celor cinci. A considerat utilă, oportună, retragerea trupelor, îndeplinirea acesteia creând condiții politice mai bune. I-a rugat pe tovarășii sovietici să se gândească dacă este bine ca unitățile care vor rămâne în Cehoslovacia să fie numite unități aliate. Staționarea trupelor acolo trebuie motivată în mod serios în fața opiniei publice cehoslovace și, din acest motiv, ar fi oportun ca în document să se specifice că acestea apără independența cehoslovacă, apără frontierele occidentale. Cu privire la faptul că, prin semnarea acordului, Dubcek se compromite, a rugat să chibzuim: pe de o parte, dacă este bine ca acolo să fie numele unui om compromis, pe de altă parte, după trecerea unui timp acest acord va figura în ochii populației cehoslovace ca o acțiune internaționalistă, patriotică și semnătura celui om va deveni un capital moral. S-a referit și la faptul că un acord ungaro-sovietic cu caracter asemănător a fost semnat de miniștrii de Externe și ai Apărării...

Tovarășul Ulbricht a fost de acord cu aprecierile făcute de tovarășul Brejnev. Partea negativă a situației din Cehoslovacia este că poziția celor de stânga nu s-a

desfășurat. Pentru aceasta, noi, cei cinci, trebuie să examinăm situația în mod critic.

Acțiunea din 21 august a fost deosebit de importantă din punctul de vedere al R.D.G., pentru că slăbește imperialismul R.F.G., împiedică noua *politică a Estului*. Și-a exprimat încrederea că noi am putea împiedica organizarea congresului ceh. Din acest motiv a propus ca cele cinci partide să formuleze o scrisoare comună adresată membrilor partidului cehoslovac și să fie publicată după semnarea acordului militar. Semnarea acordului militar creează condiții mai bune în mișcarea internațională și este posibil ca încă în acest an să putem organiza marea consfătuire.

Tovarășul Jivkov a fost de acord cu analiza tovarășului Brejnev. Poate fi amintit ca un aspect pozitiv al situației din Cehoslovacia faptul că activitatea productivă se desfășoară într-un cadru normal.

Totodată, trebuie să observăm că în conducerea P.C.C. pozițiile-cheie au fost ocupate de a doua garnitură a revizionistilor. Din acest motiv continuă compromiterea forțelor sănătoase. În 10-15 zile li vor pune pe Husak într-o situație imposibilă. La organele de informare s-au schimbat nu numai metodele, însă conținutul și linia activității lor au rămas neschimbate. Activitatea organelor de informare este și azi condusă de Dubcek și Cernik. Amândoi sunt naționaliști, revizionisti...

Schimbul de păreri – se arată în Raportul prezentat de Kadar în fața Comitetului Politic – a dovedit că partidele frățești apreciază în mod mai real, mai calm situația din Cehoslovacia. Se poate aprecia drept pozitiv că, în această privință, există o apropiere privind punctele de vedere ale partidelor față de perioada anterioară. Este îmbucurător că privind sarcinile de viitor s-a conturat un punct de vedere unitar. ■

GERMANIA:

MEDIA DE VÂRSTĂ

CREȘTE

DAR URMAȘII

LIPSESC

JOSEF SCHMID

Într-un recent număr al revistei Deutschland, editată la Frankfurt am Main și care apare și în limba română, dr. Josef Schmid, profesor de demografie la Universitatea „Otto-Friedrich-Universität“ din orașul bavarez Bamberg, prezintă paradoxurile demografice ale epocii noastre într-o țară superdezvoltată ca Germania. Am preluat pentru cititorii noștri articolul cercetătorului bavarez, încurajați și de ecoul studiului academicianului Vladimir Trebici,

care în numărul pe februarie a.c. al Magazinului istoric a schițat un tablou demografic al României, în pragul mileniului III.

Durata vieții în creștere, rata natalității în scădere: noua tendință demografică reprezintă una dintre cele mai profunde transformări sociale ale sfârșitului de secol XX. Efectele acestui fenomen asupra societății active și asupra sistemelor de asigurări sociale pot fi întrevăzute deja de către demografi.

La sfârșitul secolului XX populația Germaniei este de 82 de milioane, ea ocupând locul al 12-lea în ierarhia demografică a statelor și teritoriilor înregistrate. În cadrul statelor din Europa, populația germană prezintă însă particularități și probleme privind structura de vârstă, raportul dintre natalitate și mortalitate și fenomenele de migrație.

Germania se caracterizează prin cel mai rapid ritm de îmbătrânire a populației, ea având însă în același timp unul dintre cele mai bune și generoase sisteme de asigurare de sănătate.

În ultimul sfert de secol, în Germania, rata natalității a fost una dintre cele mai scăzute din lume, astfel încât din 1973 – din cauza regresului numărului de nou-născuți – s-a înregistrat o reducere reală a numărului de locuitori.

Ca urmare a ratei scăzute a natalității ponderea generațiilor mai vârstnice în cadrul populației în ansamblu a crescut, balanța dintre tineri și bătrâni înclinându-se în favoarea celor vârstnici.

Sistemul social, așa cum a fost conceput de Bismarck în secolul trecut, pornea de la

premisele unui număr suficient de persoane active plătitoare de contribuții sociale care să întrețină un număr mai mic de persoane aflate în faze ale vieții dependente, respectiv tinerii și, mai ales, bătrânii. Atunci însă când natalitatea aflată în regres afectează numeric populația activă, atunci când șomajul și diminuarea volumului de afaceri se răsfrâng negativ asupra sistemelor de asigurări sociale și când ponderea generației a treia în cadrul populației crește, „contractul dintre generații“ intră într-o fază dificilă.

Generația Beatles-ilor sau anii unui spor demografic vertiginos

În Germania se înregistrează un fenomen constant de imigrare, bazat pe temeuri administrative foarte diferite. Imigrarea netă — reprezentând diferența dintre numărul de imigrări și cel de emigrări — oscilează în jurul a 400 000 de cazuri pe an. Spre deosebire de anii '60 și începutul anilor '70, când imigrarea s-a datorat atragerii de muncitori străini, în prezent ea se bazează pe dispoziții legislative care garantează noilor veniți fie șederea, fie o procedură în vederea aprobării șederii. În afară de imigrarea etnicilor germani din Europa de Est și Sud-Est și din Asia Centrală, restul imigrărilor au în majoritate caracter umanitar.

Inițial, dezvoltarea demografică din Germania a cunoscut evoluția specifică țărilor vest-europene. Marile prefaceri sociale petrecute în secolul XIX și perioada premergătoare crizei economice mondiale de la sfârșitul anilor '20 au avut ca urmare dublarea populației Reichului, aceasta ajungând în 1930 la 64 de milioane de locuitori (în comparație cu 32 de milioane în jurul anului 1841 pe același teritoriu). Pare de asemenea utilă o analiză retrospectivă a frământărilor istoriei demografice a Germaniei după

cel de-al doilea război mondial, care a început încă înainte de divizarea țării prin absorbirea a 12 milioane de refugiați din teritoriile cu populație germană din Răsărit.

Explozia anilor '50-'60

În urma divizării Germaniei, în 1950 populația era în zonele de vest (Republica Federală

„Contractul dintre generații“, conceput de Bismarck, nu mai funcționează

Germania) de 50 de milioane de locuitori, iar în zona de ocupație sovietică (Republica Democrată Germană) de 18 milioane. Prin ridicarea Zidului, în 1961, autoritățile din Republica Democrată Germană au vrut să împiedice fuga în masă a locuitorilor spre înfloritoarea Republică Federală. Până la reunificare, populația Germaniei occidentale a crescut la 61 de milioane de locuitori, în vreme ce în Republica Democrată Germană ea a ajuns la 17 milioane.

Reconstrucția Germaniei occidentale a adus cu sine — în afară de infrastructură și de ocuparea integrală a forței de muncă — și dezvoltarea sistemului

de asigurări sociale. Ce-i drept el fusese conceput cu decenii în urmă. Odată realizat însă, potențialul său a depășit așteptările. Societatea industrială de tip nou, care a generat deopotrivă un stat social și un stat de prosperitate, a revoluționat universul muncii și viața de familie, creând în același timp o cultură proprie a timpului liber.

Urmările pentru evoluția demografică au fost uluitoare. Mai întâi a apărut și în Germania fenomenul cunoscut sub numele de „baby-boom“: căsătorii între tineri, urmate de nașterea a trei până la patru copii. La sfârșitul anilor '50 până la mijlocul anilor '60, toate națiunile industrializate occidentale au fost cuprinse de o euforie a căsătoriilor și o explozie demografică. Cel mai puternic s-a manifestat însă acest fenomen în Statele Unite, de unde și denumirea.

În Germania explozia demografică nu a fost atât de mare ca în Statele Unite, cu toate acestea, rata natalității a fost puternic ascendentă (18 la 1 000 de locuitori). Astfel Germania occidentală a continuat, cel puțin între 1960 și 1965, tradiția anilor '20, când rata natalității era puțin peste doi copii per femeie. Ceea ce, din punct de vedere demografic, este suficient pentru

înlocuirea generației părinților și pentru stabilizarea demografică.

Explozia demografică s-a datorat, desigur, optimismului și succeselor economice ce au marcat anii de după război. Ca niciodată, acestea se făcuseră resimțite și în rândurile păturilor de jos din ierarhia socială, contribuind la ridicarea sensibilă a nivelului lor de viață. Cel mai mare număr de nașteri — un milion — au fost înregistrate în 1964. Ceea ce s-a întâmplat cu „fertilitatea“ în anii care au urmat a rămas un mister. Căci, începând de atunci, rata natalității a scăzut la toate națiunile occidentale industrializate, însă năicaieri atât de drastic ca în fosta Republică

Federală Germania. Dacă la început încă se mai putea vorbi despre o revenire a unei curbe prea ascendente a natalității, cu timpul a reapărut sintagma „scădere a ratei natalității”, iar dezbaterile pe această temă aminteau de cele de la începutul secolului, când poporul german începea să se desprindă de modelul familiei de tip rural cu mulți copii.

Pentru prima dată în decurs de numai zece ani, în 1975, rata natalității aproape că s-a înjumătățit, scăzând sub cea a mortalității.

Prin urmare, numărul copiilor nou-născuți – care cu zece ani în urmă era încă suficient pentru a înlocui generația părinților – s-a redus, ajungând la o treime sub acest necesar. Dacă în 1964 numărul de copii per femeie era în medie încă de 2,54 – de unde concluzia că ponderea familiilor cu trei și cu patru copii era încă semnificativă – în 1975 această cifră a scăzut în medie la 1,45 copii, ceea ce reprezintă o diferență clară față de așa-numitul „minim necesar de înlocuire” de 2,2 copii per cuplu marital. Cu excepția unor oscilații, această situație s-a menținut până în prezent.

Anii '70: scăderea numărului de nașteri

În paralel, populația din Republica Democrată Germană a parcurs și ea aceeași curbă în evoluția natalității: de la extrema exploziei demografice la cea a scăderii drastice a numărului de nașteri. În 1974, ca urmare a atingerii nivelului minim al ratei natalității (179 000 de nașteri față de 30 000 în 1963), a fost adoptată o politică generoasă de promovare a familiei. Această politică nu a rămas fără urmări. Până în 1980 numărul de nașteri per femeie a putut fi din nou ridicat, atingându-se aproape nivelul „necesărilor de înlocuire a părinților”. În acest scop au fost

introduse „anul pentru creșterea noului-născut” și un sistem continuu de asistență pentru creșterea copiilor. Aceasta a degrevat mamele active, preîntâmpinând în același timp și tendința de „educare de către stat” a copiilor. Demografia bănuiește că ar putea fi vorba despre numeroase cazuri de nașteri la mame mult prea tinere și deci despre un fenomen trecător.

Rata natalității în Germania – un mister

Cu atât mai drastică a fost scăderea ratei natalității în estul Germaniei, după reunificarea din 1990. În numai trei ani, numărul de copii per femeie a scăzut la cota minimă de 0,77. În perioada 1992-1996 la 100 de părinți s-au născut 40 de copii. Această atitudine de expectativă poate fi interpretată ca o reflectare a nesiguranței existențiale în circumstanțe de viață modificate radical. Situația se schimbă foarte lent.

Concomitent s-a produs în ultimii ani și o modificare în structura relațiilor din cadrul familiei și a cuplului nymarital. S-a investit multă energie în cercetarea „nivelului deficitar al ratei natalității” și a condițiilor moderne în care se consumă

substanța demografică. Rezultatele studiilor au oferit un spectru larg. Ele arată că situația actuală era de așteptat, având în vedere lipsa de dotare a familiei tinere și rolul secundar pe care politicienii îl acordă acesteia, în raport cu problemele legate de piața forței de muncă și de generația a treia. Pe de altă parte, „diagnosticienii epocii” arată cum „dorința de urmași” a dobândit noi dimensiuni psihologice și emoționale – în comparație cu epocile anterioare, când aceasta reprezenta o

măsură de prevedere pentru existența materială. Datorită ratei extrem de scăzute a mortalității infantile, un singur urmaș este îndeajuns pentru a satisface dorința de copii. Decizia privind un al doilea copil este deja pusă în balanța cu toate celelalte bunuri accesibile pe care societatea modernă le oferă individului – dincolo de căsătorie și familie.

În plus, astăzi, șansele de situare pe piața muncii și de încadrare în sistemul de asigurări sociale trebuie urmărite mai atent, ba chiar în condiții de stres. Toate acestea fac ca nici familia cu doi copii să nu mai fie regula. Opțiunile pe care le oferă societatea puternic tehnologizată și care pot fi cel mai bine alese și

Berlinul de Vest al anilor '60, o vitrină a reușitei economice germane: bănci, birouri comerciale, clădiri geometrice în sticlă și beton

utilizate la nivelul individului conferă timpului o notă individualistă, care se continuă până la nivelul relațiilor de familie.

Familie, cuplu marital: o nouă mentalitate

Între timp, modul de viață urban și-a pus amprenta asupra relațiilor conjugale și de familie, ceea ce a condus la o diversitate mare de situații. Adesea nunta este amânată, căci oricum circa o treime a căsătoriilor sfârșește prin divorț. Astăzi, relațiile cvasiconjugale, menajele individuale și familiile monoparentale sunt fenomene devenite între timp curente în toate straturile societății. Datorită instabilității relațiilor, cuplurile sunt mai puțin motivate în dorința de a avea copii, căci tocmai aceasta presupune legături stabile și de durată.

Asemenea constatări vin în sprijinul celor care văd în scăderea ratei natalității din ultimul sfert de secol o evoluție firească a civilizației umane, față de care orice împotrivire nu își are rostul. Experiența a arătat însă și importanța acelor instituții sociale care permit viața de mamă în paralel cu exersarea profesiei, astfel încât decizia în favoarea unui al doilea copil să nu devină un factor împovăraător în viața femeilor și a cuplurilor tinere.

Creșterea duratei vieții se numără, ca și evoluția ratei natalității, printre fenomenele uimitoare. De-a lungul secolelor, determinată de condițiile de trai, durata vieții a oscilat în jurul vârstei de 35 de ani. Odată cu instaurarea unui sistem de sănătate și a primelor succese în combaterea mortalității infantile, înregistrate la începutul anilor '20 ai acestui secol, durata vieții a cunoscut o creștere continuă. În prezent, perspectivele de viață la naștere sunt de 73 de ani la bărbați și 79,5 ani la femei.

Consecințele acestui fenomen asupra structurii populației devin

întotdeauna definitorii atunci când numărul celor vârstnici se află în creștere față de un deficit al natalității. Mutarea centrului de greutate spre generațiile mai vârstnice atrage după sine o îmbătrânire treptată a populației. De remarcat în acest context este creșterea rapidă a numărului celor de vârste foarte înaintate, între 80 și 100 de ani.

Atunci când la o populație durata de viață crește, dar, în același timp, numărul nașterilor

această prognoză este cuprinsă și cota de străini din cadrul populației. Deși părinții străini reprezintă 13% din totalul celor născuți, numărul lor nu este suficient pentru a compensa deficitul de nașteri al germanilor: o treime sub necesarul pentru menținerea nivelului populației. Populația germană care, luată singură, era de 74,4 milioane în 1995 s-ar reduce, potrivit acestor prognoze, la 59,6 milioane.

Ideea de a amortiza sau chiar compensa deficitul de populație germană cu ajutorul imigrării trebuie să țină seama și de

Instabilitatea cuplurilor, o piedică pentru al doilea copil

scade, piramida de vârstă începe să se deformeze. În Germania ponderea tinerilor sub 20 de ani se va reduce până în anul 2040 de la 21,5% la 15,5%. În aceeași perioadă, ponderea persoanelor de peste 60 ani va crește de la 20,7% la 36,8%.

În 1976, ca urmare a primelor interpellări parlamentare privind evoluția demografică a Germaniei, au fost întocmite, sub responsabilitatea Ministerului de Interne, prognoze oficiale „coordonate”. Cele mai recente „evaluări tip privind evoluția demografică” datează din noiembrie 1996 și au ca an de referință 1995, cu o populație de 81,5 milioane.

Perioada de 45 de ani la care se referă prognozele este bine aleasă, căci, având în vedere tendința în medie de creștere moderată a duratei vieții peste 70 de ani, previziunile privind „evoluția demografică firească” (natalitate și mortalitate) pot fi relativ corecte. Pensionarii din anul 2040 trăiesc deja, iar în ceea ce privește natalitatea, nimeni nu îndrăznește să spere într-o schimbare a actualului curs.

Cele circa 760 000 de nașteri comunicate anual se află sub numărul celor 880 000 de decese, de unde rezultă că până în anul 2040 populația Germaniei va scădea la 68,8 milioane. În

momentul de accelerare cu care aceasta are loc. Numărul insuficient de mame datorat regresului natalității din anii '70 se va face resimțit deja în anul 2010 și fenomenul va continua să se accentueze. Aceasta ar însemna că până la sfârșitul perioadei la care se referă prognozele numărul de imigrări pe an ar trebui să fie, teoretic, între 600 000 și 800 000. Acest ordin de mărime ar depăși însă capacitatea de absorbție a piețelor moderne ale forței de muncă.

Problema demografică germană reprezintă o dilemă, deoarece trebuie depășit, așa cum se cunoaște și din economie, „dreptunghi magic”. 1. Urmările care decurg și se perpetuează din scăderea ratei natalității. 2. Efectele și costurile sociale ale unei îmbătrâniri pronunțate a societății. 3. Presiunea imigrărilor pentru care situația legislativă este insuficient pregătită. 4. Necesitatea de a rămâne un stat industrializat performant și capabil de înnoire, apt pentru problemele globalizării.

Bundestagul german intenționează ca, prin comisia sa de anchetă „Mutații demografice”, constituită în 1992, să clarifice acest complex de probleme și să pună bazele pentru deciziile care vizează populația și care trebuie să aibă un spectru larg. ■

Săptămâna 28 iunie-4 iulie 1971. Din programul Televiziunii Române dispare serialul de sâmbătă seara, *Incoruptibili*. Plenara din iulie a adus și alte „îmbunătățiri ideologice“. Despre episodul respectiv, poate cu alt prilej. Acum să vedem cine era eroul serialului devenit indezirabil.

De la film la istorie

ELIOT NESS

V
E
R
S
U
S

AL CAPONE

BEATRICE ISPAS

Cu mult înaintea lui Kojak sau Colombo, a fost Eliot Ness, unul dintre cei mai populari eroi de film, întruchiparea justițiarului american.

Ness a devenit celebru la scurt timp după moarte, în 1957, odată cu publicarea romanului autobiografic *Incoruptibili*, care descrie cruciada sa timp de doi ani și jumătate, în calitate de șef al unei unități speciale de poliție, împotriva mafiotului Al Capone. În aprilie 1959, romanul s-a ecranizat și publicul a fost încântat să urmărească săptămânal aventurile lui Ness, interpretat de Robert Stack, în lupta sa cu mafia din Chicago, în epoca prohibiției.

Sigur că imaginea lui Ness a fost mult exagerată, idealizată de televiziune, producătorii serialului fiind obligați să in-

venteze în fiecare episod noi și noi acțiuni, scenariul păstrând totuși un caracter realist și un stil documentar. Telespectatorii trăiau cu impresia că urmăresc o poveste adevărată. Serialul s-a bucurat de un imens succes. Dacă nu ar fi fost socotit prea violent, promovând o imagine negativă – stereotipă – a italienilor, el ar fi depășit cu mult cele 114 episoade.

Douăzeci și cinci de ani mai târziu, Eliot Ness a ajuns pe marile ecrane. Dar personajul nu reușește să redea adevăratul chip al omului legii, care nu a putut fi cumpărat, înspăimântat sau ucis de mafia cu care se războia. Vreme de trei decenii adevăratul Eliot Ness a fost eclipsat de propria lui legendă, o legendă pe care și-a creat-o singur, străduindu-se apoi să se ridice la nivelul ei.

Eliot Ness,
cel real, în
exercițiul
funcțiunii...

Președintele Hoover intervine

Dar cine este adevăratul Eliot Ness? S-a născut la 19 aprilie 1903, la Chicago, ca fiu al unor emigranți norvegieni. Fascinația sa pentru romane polițiste s-a manifestat din copilărie. Când nu îl ajuta pe tatăl său la brutărie, putea fi găsit citind cu înfrigurare vreo povestire cu Sherlock Holmes. Sora lui cea mare s-a căsătorit cu un agent guvernamental. El l-a învățat pe tânărul Eliot să tragă cu pistolul.

La vârsta de 18 ani Ness a intrat la universitatea din Chicago, specialitatea comerț, drept și științe politice. Liniștit și studios, și-a cultivat și calitățile atletice, devenind un foarte bun jucător de tenis și făcând antrenamente de ju-jitsu de trei ori pe săptămână. După ce a absolvit facultatea, în 1925, a lucrat ca investigator la o companie de credit, unde a cunoscut atât munca obositoare, de teren, cât și pe cea plictisitoare, de birou.

În 1927 intră în Ministerul de Finanțe, apoi este transferat la Justiție, Biroul Prohibiției, devenind unul dintre cei trei sute de agenți însărcinați să curețe orașul de mafioți.

Pentru infractorii din Chicago, aprovizionarea populației cu alcool de contrabandă devenise o afacere bănoasă. Locuitorii acestui oraș au fost atunci martorii afirmării unuia dintre cei mai vestiți mafioți, italianul Alfonso Capone. Numele lui Capone a ajuns până la Washington, președintele Hoover cerându-i personal ministrului de

Finanțe să ia măsuri pentru prinderea și arestarea mafiotului italian. Două dintre infracțiunile lui Capone – evaziunea fiscală și contrabanda cu alcool – au căzut sub jurisdicția poliției federale. Prima era de competența Ministerului de Finanțe, care a însărcinat o echipă condusă de Franck Wilson să se ocupe de acest caz. În același timp, a fost creată o unitate specială formată din agenți de la Ministerul Justiției, pentru a împiedica acțiunile de contrabandă ale lui Capone. Marea problemă cu care s-a confruntat această echipă a fost determinată de faptul că mafia condusă de Capone reușise să-și asigure protecție și sprijin prin coruperea multor polițiști, politicieni sau chiar agenți guvernamentali; mafia își întinsese tentaculele până și în Ministerul Justiției. Ministrul Justiției, G. Johnson, a avut misiunea de a alege echipa de agenți care să lupte împotriva mafiei din Chicago. Acesta și-a îndreptat atenția asupra lui Eliot Ness, care la vremea respectivă avea 26 de ani, era neînsurat, locuia încă cu părinții și câștiga 2 800 dolari. Avea o prietenă, cu care se va căsători anul următor. Își câștigase reputația de om cinstit și extrem de serios în muncă. Johnson l-a ales pe Ness să conducă brigada specială, care urma să lupte împotriva mafiei. Acesta și-a ales oamenii din rândul agenților activi care nu aveau „un călcăi al lui Ahile”, prin urmare nu puteau fi șantați. Pe la mijlocul lui octombrie 1929, brigada specială a lui Ness

era pregătită să înceapă războiul împotriva mafiei lui Capone. Sub conducerea inteli-

gentă a lui Ness, agenții au localizat, au închis sau chiar au distrus numeroase fabrici de alcool deținute de mafie, majoritatea informațiilor provenind din telefoane anonime ale grupurilor mafioate rivale. Restul erau obținute de la agenți infiltrați în rândul mafioților lui Capone sau de la informatori plătiți. Localizarea centrelor de producere a alcoolului s-a dovedit a fi o sarcină mult mai ușoară decât pătrunderea în fabrici. Până să intre polițiștii, cei din interior reușeau să distrugă orice dovadă și chiar să fugă. Ness și-a dat seama că aveau nevoie de o metodă mult mai rapidă și mai eficientă de a pătrunde în cuiburile mafioților. Numai în șase luni agenții au capturat 19 distilieri și 6 fabrici de bere, a căror valoare era estimată la 1 milion dolari.

Cu reputația distrusă

În primăvara anului 1930, mafia condusă de Capone a făcut o încercare de corupere a lui Ness. Evident, nereușită. Mai mult, acesta a dezvoltat presei tentativa. Un reporter de la *Chicago Tribune* a publicat cu această ocazie un articol numindu-l pe Ness și echipa lui „Incoruptibili”.

Din acest moment ori de câte ori se opera o descindere importantă, Ness se asigura ca atunci când se deschideau ușile imobilului respectiv să fie și presa de față. Deși a fost criticat pentru această metodă, atât de colegii din Justiție cât și de oficialitățile orașului, Ness a continuat să susțină că atât Capone cât și cețenii trebuiau să fie conștienți de cinstea și de hotărârea agenților în luptă cu mafia. Fără ca Ness să-și dea seama, această publicitate a ajutat guvernul. Datorită atenției ce se

acorda „Incoruptibililor”, echipa de agenți de la Finanțe putea lucra nestingherită.

În primăvara lui 1931, organizația lui Capone era vizibil zguduită. Ea cumpăra deja alcool din afara orașului. În 1932 i s-a intentat proces lui Capone, iar doi ani mai târziu a fost găsit vinovat și condamnat la 11 ani închisoare. La 3 mai 1932, Ness și echipa lui l-au escortat pe Capone de la închisoare, până la gară, unde l-au predat ofițerilor de poliție, care urmau să-l însoțească la închisoarea federală din Atlanta. Aceasta a fost ultima misiune a „Incoruptibililor”, brigada a fost desființată, iar agenții trimiși în alte misiuni.

În 1935, Ness a fost numit șeful Siguranței publice din Cleveland. La vârsta de 32 de ani el era cel mai tânăr ocupant al acestui post din istoria orașului. Prima măsură pe care a luat-o a fost reorganizarea poliției și, în primul rând, curățirea ei de „poame rele”, elementele corupte. În cursul investigației s-au adunat sute de dosare ale polițiștilor suspectați de poliție. A fost o investigație minuoasă, ce nu putea fi considerată drept vânătoare de vrăjitoare: 15 polițiști au fost chemați în judecată, printre aceștia numărându-se un inspector, doi căpitani, doi locotenenți, un sergent. Două sute de polițiști au fost obligați să demisioneze.

De asemenea, Ness și-a concentrat atenția asupra modernizării și eficientizării poliției. A înființat Academia de Poliție din Cleveland, a mărit numărul de mașini și motocicletă din dotarea poliției, a modernizat echipamentul. Treptat el a format o nouă echipă de „Incoruptibili” în Cleveland pentru misiuni dificile și investigații speciale. Cu ajutorul lor, în anii 1937-1941, a adus în fața instanței de judecată 23 de mafioți din Cleveland.

S-a ocupat și de problemele delincvenței juvenile, a organizat

un program pentru cercetăși, recrutând profesori din rândul polițiștilor sau brigăzilor de pompieri.

Cea mai mare realizare a sa în calitate de șef al poliției a fost în domeniul poliției rutiere, pe care a reformat-o din temelii, aducând oameni competenți și bine instruiți și impunând un control rutier mult mai sever. În 1939, Cleveland era premiat de Consiliul Național al Siguranței cu titlul de „Cel mai sigur oraș din S.U.A.”, din punct de vedere al traficului.

În mod curios, deși era unul dintre cei mai cunoscuți oameni din Cleveland, totuși el a rămas o enigmă: un om misterios în ceea ce privește viața lui personală. Din mărturisirile prietenilor mai apropiati și ale soției, știm că era un mare iubitor de operă și-l citea cu plăcere pe Shakespeare. Mai presus de orice credea în sfințenia legii și disprețuia orice formă de corupție.

O serie de evenimente nefericite au început să-i erodeze popularitatea de care se bucura. În vara lui 1937 o demonstrație grevistă a scăpat de sub control. Ness a trimis o brigadă de poliție care a folosit bastoanele de cauciuc. Peste 100 de greviști au fost răniți și internați în spital. Fostul lider al „Incoruptibililor” a fost atunci acuzat că încercă să distrugă sindicatele din Cleveland.

A urmat o încercare nereușită a populației de a prinde un psihopat care teroriza orașul. Crimele

săvârșite de acesta nu au fost niciodată soluționate, iar Ness a fost făcut răspunzător pentru eșec. Au intervenit apoi schimbări în viața personală: a divorțat, s-a recăsătorit. În 1940 a acceptat postul de consultant pentru programul de protecție socială, funcție ce-i solicita prezența la Washington sau New York. S-a lansat apoi într-o serie de afaceri, care i-au adus acuzația că își urmărește numai interesele personale. Chiar și jurnaliștii – care fuseseră înainte cei mai fervenți apărători ai săi – au început să-l critice. Picătura care a umplut paharul a fost însă un accident de mașină în care a fost implicat Ness. Reputația îi era acum complet distrusă.

În august 1956, Ness s-a mutat împreună cu familia într-un orașel din Pennsylvania, unde a început să-și scrie memoriile, în colaborare cu ziaristul Oscar Fraley. Spera că succesul acestei cărți îl va ajuta să-și acopere datoriile financiare și să-și refacă faima de altădată.

Din păcate, nu a trăit să vadă rezultatele. La 16 mai 1957, a murit în urma unui atac de cord. La 54 de ani.

Oricare i-ar fi fost greselile, Eliot Ness își merită pe deplin locul în cronică istoriei, el intruchipând imaginea unui campion al legii, ordinii publice, cinstei, integrității și curajului, fiind păstrat în memoria marelui public ca unul dintre cei mai mari justițieri ai Americii. ■

...și în două versiuni actoricești: Robert Stack (stânga) și Kevin Costner

Cititorii scriu istorie

Epopoea emigrării evreilor în Palestina este bine cunoscută și a fost descrisă de mai mulți autori. Menționăm, în acest sens, și serialul apărut în *Magazin istoric*, septembrie-noiembrie 9-11/1993. Semnatarii: istoricul german Jurgen Rohwer, *Navele de refugiați evrei în Marea Neagră* (nr. 9, 10) și Nicolae Koslinski, *1944. Escortarea navelor cu emigranți evrei* (nr. 11).

O asemenea înțelegere de anvergură lasă, desigur, și unele puncte în suspensie, întâmplări neelucidate, persoane necunoscute. Coroborând episoadele emigrării evreilor redată de autorii citați cu un manuscris al lui Nichifor Crainic, aflat la Arhivele Naționale ale României (Fond Nichifor Crainic, dosar nr. 14, fila 1) se aduce în scenă un personaj ce-ar merita oarecare atenție, datorită tocmai implicării sale în mod criptic nu numai în emigrarea clandestină a evreilor, ci și în alte acțiuni, unele dubioase.

Vasile Moussu, născut la Sulina, în 1901, român-macedonean de cetățenie greacă, cum stă scris în documentul la care ne referim, cu doar două clase gimnaziale, a fost un poliglot, cunoscând franceza, engleza, greaca, italiana și rusa. După ce a slujit armatorului Kiriakidis din Brăila, a fugit cu o sumă de bani ai acestuia în Turcia unde a fost prins, adus în țară și

iertat apoi de armator. În perioada războiului, s-a ocupat de emigrarea clandestină a evreilor în Palestina. Printre evreii recrutați ce urmau să emigreze se numără și cei îmbarcați pe vasul *Struma*, menționat în manuscrisul amintit, vas ce s-a scufundat cu toți oamenii aflați la bord, în februarie 1942. În 1944 tragedia scufundării s-a repetat cu velierele cu motor *Marija*, având doar echipajul (fiind pe drumul de întoarcere) și *Meskure*, din care s-au salvat cinci oameni, plus echipajul turcesc.

In primii ani ai războiului, aflăm că Moussu a fost agent al Gestapoului și avem toate motivele să-l credem pe N. Crainic, că unul ce-a fost ministru al Propagandei Naționale sub guvernarea lui Antonescu, având totodată și legături cu personalități culturale și politice din lumea germană. Inteligent, abil și lipsit de scrupule Moussu ajunge și agent al serviciilor secrete britanice, probabil prin intermediul indivizilor instruiți și parașutați de acest serviciu pentru a organiza și dirija mișcarea de emigrație a populației evreiești. Din manuscris mai aflăm că, în aceeași calitate de agent al serviciilor britanice, a fost prezent în Ungaria în 1956.

În 1950 Moussu s-a stabilit în Grecia. Cu mult înainte de plecare, a avut grijă ca banii săi să ajungă la băncile din Atena și Alexandria (Egipt). Odată stabilit în Grecia, a devenit proprietar al restauran-

tului de lux „București” din Atena și al ziarului *Vocea Libertății*. În Grecia s-a infiltrat în cercurile cele mai înalte ale puterii, fără să apară la suprafață, și-i ancheta pe grecii sosiți din România.

Îl găsim mai apoi, împreună cu un colonel Ivanovici, în S.U.A. Acolo cei doi se ocupau cu contractele de muncă ale grecilor veniți din România, sustrăgând sume importante din banii oferiti de administrația americană imigranților greci.

A avut doi copii de la două soții, greco-aiace amândouă.

Ocupându-se clandestin de emigrarea evreilor avea, desigur, legături strânse cu agenți ai societăților de transport. Aceștia din urmă, profitând de situație, au extorcat sume considerabile de la emigranții evrei, fapt ce l-a determinat pe mareșalul Antonescu să ordone o emigrare ordonată; practica extorcării unor sume de bani de la oamenii aflați la strâmtoare nu i-a fost străină lui Moussu.

Comitetul de imigrare ilegală a evreilor, „Mossad Le Aliya Bet”, prin agenții săi de la Istanbul, a cumpărat agenția de voiaj „Hașhamen” cu birouri la Varna, București și Constanța, agenție prin care s-au achiziționat mai multe vase de proveniență diferită. Cumpărarea s-a făcut, ne spune istoricul Jurgen Rohwer, printr-un mijlocitor grec.

Și da, și nu

Primul din partea colaboratorului nostru, dl. ing. Mihai Conrad, din Ploiești, următoarea scrisoare, pe care o publicăm, ca o contribuție a unui martor al evenimentelor din urmă cu aproape șase decenii.

În numărul din iunie 1998 al prestigioasei reviste *Magazin istoric* este publicat articolul d-lui T. Wexler *Enigmele scrisorii mareșalului Antonescu către dr. Filderman*. Am de făcut o confirmare și o contestare a două paragrafe din acest articol. **Confirmarea:** O extraordinară dreptate are Iuliu Maniu când spune în scrisoarea citată (pentru această citare meritul îl are dl. Wexler): „Ei au fost aceia care au făcut ca denumirea de regăteni să devină odioasă și timp de două decenii, provincii, în bună parte, s-au înstrăinat în loc să se închege complet cu țara”.

Tatăl meu (regătean) a fost numit în 1919 funcționar public în orașul Cetatea Albă și s-a căsătorit cu o localnică în 1922. Atmosfera din familie, dar și din casele prietenilor părinților mei (alte familii „mixte”), era exact ca aceea descrisă de Maniu: aroganță din partea regătenilor față de localnici, numiți în mod

curent „rusnaci”, înjurătura preferată (și uimitoare pentru ei) fiind: „bolșevicilor!” Efectele târzii ale acestui comportament iresponsabil (de masă) se văd și astăzi, când cetățenii Republicii Moldova clamează că nu vor să schimbe un jug cu altul.

Contestarea: Nu știu ce vârstă are dl. Wexler; probabil că nu a trăit în Basarabia cele două retrageri ale administrației române; iunie 1940 și martie 1944. Eu le-am trăit (cu groază și lacrimi) pe amândouă. De aceea cred că este o răstălmăcire (sper că involuntară, din lipsă de cunoaștere) că evreii nu au fost lăsați să se evacueze odată cu regătenii. În ziua de 29 iunie 1940, a doua zi după cel de-al doilea ultimatum sovietic, în gara C.F.R. a orașului Cetatea Albă s-a format un imens tren (cu toate vagoanele de marfă disponibile) cu care urmau să se retragă autoritățile române. Administrația financiară (unde lucrau părinții mei) a primit 2 sau 3 vagoane în care toți funcționarii în timpul nopții precedente au transportat actele de stat (banii fuseseră transferați la B.N.R.), inclusiv bonurile de „Înzestrarea armatei”.

După încărcarea, în unul din vagoane am început să ducem cu trăsura lucrurile noastre din casă

(practic numai rufăria, căci trenul a plecat la ora 10-11 dimineața, iar noi am reușit să facem numai două transporturi, pierzând absolut totul). Locuind la circa 3 km de gară (în cartierul de lângă cetatea lui Ștefan cel Mare), parcurgeam aproape tot orașul. Pe tot traseul eram înjurați, scuipați, loviți cu pietre de unii localnici (întreaga atmosferă din oraș era un haos).

Eu, care eram elev în clasa I de liceu, recunoșteam pe mulți din colegii mei, în special evrei, cu care jucasem mingea până ieri (în Cetatea Albă erau foarte mulți evrei): băieții băcanului, fata croitorului dl. Max, etc. etc., nenumărați. Ani de zile îmi aduceam aminte de „urările” lor de moarte. Repet, în special evrei. La prima retragere română, nu numai că nu au fost opriți să plece, dar au dorit din toată inima să rămână; mai târziu, în perioada 1940-1941, odată ce au făcut cunoștință cu deportările și în general cu „raiul bolșevic” ar fi dorit să fugă de ruși împreună cu românii (în cazul cunoscut de mine, în martie 1944, când Cetatea Albă devenise zonă de front prin cucerirea Odesei de către armata roșie). Dar era prea târziu și ei rămăseseră prea puțini.

Ing. Mihai CONRAD

Așa vă place istoria?

„Parisul merită o liturghie“. Henric IV a rostit aceste cuvinte în ziua de 25 iulie 1593, în catedrala Saint-Denis, înaintea ceremoniei de încoronare ca rege al Franței. Condiția esențială fusese să renunțe la religia protestantă pentru cea catolică. Abia după aceea a putut pătrunde în capitala regatului. Cuvintele suveranului, ce avea să piară asasinat, sunt sinonime cu o abjurare sau o renegare care aduce avantaje. De ce a trecut regina Christina a Suediei de la religia protestantă la cea catolică?

CHRISTINA, REGINA NĂRĂVAȘĂ

„E băiat!“ La 8 decembrie 1626, puțin înainte de miezul nopții, regele Gustav-Adolf al Suediei primește vestea cea bună: are un băiat! Blondul uriaș izbucnește în râs și își invită tovarășii să sărbătorească evenimentul. Câteva ore mai târziu, sora sa, prințesa Caterina, singura creatură care are influență asupra Majestății Sale, este desemnată a îndeplini o misiune delicată: să-i anunțe tatălui sexul adevărat al copilului: e fată, nu băiat. Spre surpriza generală, Gustav-Adolf, luând micuța în brațe, începe să râdă: „Va fi șireată. Ne-a înșelat pe toți“.

La vârsta de șase ani, după moartea tatălui ei, Christina (căreia Magazin istoric i-a

consacrat și alte articole) este recunoscută regină. Adolescența și-o petrece în palat, retrasă, aplecată asupra cărților, dobândind o faimă de savantă, pricepută deopotrivă la teologie și lingvistică. Se spune chiar că știe vreo 12 limbi. Christina își face o bibliotecă ce trece drept fără egal în Europa, afirmă Marie Helène Parinaud, autoarea studiului aflat la baza acestui articol și apărut în revista franceză Historia.

Scriitorii vremii se îngheșuie să-i stea în preajmă, mai ales că ea îi recompensează copios. Regina vrea să cunoască marile spirite ale epocii: așa ajunge la curtea ei filosoful Descartes, mort de pneumonie la Stockholm, în 1650 (Magazin istoric, nr. 3/1996).

Singura soluție

Ambasadorul Portugaliei, don Alvaro Pinto de Perreira, într-o audiență la regină, vrea să obțină minereu de fier și lemn. Negocierile se poartă în latină, prin intermediul unui tâlmaci, pentru că Perreira nu știe nici o limbă în afara portughezei. Subjugată de eleganța latinei folosite de traducător, regina discută literatură cu acesta: Cicero, Virgiliu, Părinții Bisericii... Conversația alunecă spre teologie. Totul în prezența ambasadorului care, neînțelegând o iotă, crede că cei doi negociază pe marginea minelor de fier și a catargelor de nave.

După câteva zile, Antonio Macédo, tâlmaciul, mărturisește

Christinei că aparține Companiei lui Iisus, „Dovediți-mi că, așa cum înclin să cred, religia dv. este cea adevărată“, spune regina. Cum Curtea începe să murmure nemulțumită, părintele Macédo lasă totul baltă și pleacă discret, predând ștabela altor doi membri ai Ordinului, aflați incognito în Suedia, părinții Malines și Casati, un profesor de teologie la Torino și, respectiv, un matematician la Colegiul din Roma.

Dar Christina nu este ușor de convins. Pune multe întrebări, mai ales privind morala sexuală: „în relațiile din afara căsătoriei, cine comite păcatul cel mai grav, agentul activ sau agentul pasiv?“, „Practicile solitare sunt păcate ușoare sau păcate mortale?“ Or, e

greu să bați un ieziut în acest joc! Urmează întrebări despre nemurirea sufletului și despre cum este posibilă existența unui Dumnezeu bun cu a unui rău: „Un papă poate fi socotit infailibil când un tiran depravat ca Alexandru Borgia a devenit papă?“

„Ce-ai spune dacă aș fi mai dispus decât credeți să devin catolică?“, întreabă regina și cei doi ieziuți înțeleg atunci că au reperat victoria. Suverana pune însă o condiție: convertirea ei să rămână secretă. Părintele Casati refuză. „Atunci nu există altă soluție decât să renunț la tron“.

În general, se face o distincție între abjurare, un act public, prin care se renunță la fosta religie, și

convertire, un act mai personal. În afara lui Henric IV, care a abjurat de două ori, la 19 și la 40 de ani, mai multe personaje celebre au făcut-o, convertindu-se la religia catolică. La păgâni: Constantin în 311, Clovis în 496; la evrei: Sf. Paul către anul 36, pictorul Max Jacob, filosoful Edith Stein, cardinalul Jean-Marie Lustiger, convertit la 14 ani; la anglicani: mareașul de Turenne, ducesa de Kent, verișoara reginei Elisabeta II.

Dar să revenim la Christina.

Tortură cu înaltă asistență

Odată ajunsă la această hotărâre, ieșuții o părăsesc pe regină și fac raport către generalul Ordinului, părintele Piccolomini. Curtenii remarca o schimbare în comportamentul suveranei lor. Ea nu mai primește scriitori decât foarte rar, când îi primește îi tratează foarte rece, se arată total dezinteresată de manuscrisele vechi, pentru care altădată avea o adevărată pasiune, pe scurt e sătulă de știință și de savanți. La Curte e loc acum pentru aventurieri veseli și cinici: un conte danez, fugit de închisoare din țara sa, un polonez, care și-a împins nevasta în patul regelui Jan Cazimir, sperând într-un profit, ambasadorul Spaniei, don Antonio Pimentel, considerat amantul Christinei.

Sub influența ei, viața la Curte devine alta. Severii pastori protestanți și miniștrii regatului dezaproabă schimbările, cu atât mai mult cu cât suverana afișează cu ostentație dezinteresul pentru afacerile regatului. Încep să circule pamflete. În unul din ele se cere judecarea Christinei și înlocuirea cu vărul ei, Carol-Gustav, fiul surorii tatălui ei, prințesa Caterina. Regina află cine este autorul, un bătrân, cere pedepsirea lui și chiar asistă când acesta este torturat. Descoperă că a greșit. Nu bătrânul este autorul, ci fiul lui. Îi aplică și acestuia același

Regina, supranumită „Pallas a suedezilor”, este primită, în sfârșit, la Vatican de papa Alexandru VII, care o binecuvăntează

tratament. Urmează sentința: moarte prin decapitare pentru tată, vinovat a nu-l fi denunțat pe obraznicul pamfletar, tragere pe roată pentru fiu, vinovat de crimă de lesmajestate.

Suedezii sunt revoltați de atâtea cruzime. Dar sunt și mai indignați când află că regina se joacă cu tronul țării, vrea să abdice. Pentru a o opri, miniștrii și senatorii se declară gata să plătească datoriile Coroanei. Așa și fac. Odată datoria achitată, suverana vorbește din nou de abdicare. În mai 1653 îl convoacă pe vărul său, Carol-Gustav,

și îl anunță să se pregătească să îi succeadă. Suspicios, prințul crede că i se întinde o capcană, ca să i se testeze loialitatea. Un an mai târziu, la 2 mai 1654, regina își reafirmă însă intenția de a abdică, în fața Riksdagului, care se resemnează, gândind că fosta regină se va stabili într-o provincie suedeză.

Se înală. Suverana refuză pe un ton ritos să locuiască în țară, nutrește de fapt speranța de a ajunge la Roma, dar papa refuză să o primească câtă vreme convertirea nu este oficială.

În așteptare, regina cere un venit de 200 mii taleri, garanți prin posesiuni teritoriale, Pomerania și alte teritorii, între care cel mai mare port suedez, Göteborg. Dezmembrarea regatului, nici mai mult nici mai puțin.

„Absolvo”

Suverana ignoră total protestele miniștrilor săi. Îl consemnează în posesiunile ei pe vărul Carol-Gustav, care nu este autorizat să se miște de acolo sau să emită vreo părere până la semnarea abdicării. Christina pare a se încăpățâna să distrugă autoritatea regală. Înnobilează indivizi notorii țarați, vagabonzi chiar. Pune în pericol politica internă a Suediei, dar tulbură și cărțile politicii internaționale. Îl anunță pe ambasadorul portughez că nu-l mai recunoaște pe stăpânul său ca rege al Portugaliei și că acest titlu aparține regelui Spaniei, Filip IV. Evident,

relațiile diplomatice dintre Stockholm și Lisabona sunt lovite în plin. Pentru a pune capac, armatele Christinei bombardează Bremenul, creând un „casus belli” între Suedia și Germania.

În sfârșit, la 16 iunie 1654, regina semnează actul oficial de abdicare în favoarea vărului ei, Carol-Gustav. Odată această formalitate îndeplinită, Christina decide să viziteze Europa, ținta ei finală rămânând Roma. Dar

Descartes la curtea reginei Christina a Suediei, pictură de Dumesnil

noul papă, Alexandru VII, refuză să o primească cât timp nu a fost botezată.

La 24 decembrie 1654, la Bruxelles, ea abjură solemn protestantismul și face prima sa profesiune de credință catolică. Asistă la liturghie în compania arhiducelui Leopold-Wilhelm și a ambasadorului Spaniei, don Antonio Pimentel. O slujbă prea lungă, după gustul ei. Întoarce capul la stânga și la dreapta, admiră decorațiunile aurite și îngerașii durdulii. Ceremonia este regizată în așa fel, încât când preotul pronunță cuvântul „Absolvo“ să răsună o salvă de onoare. În același moment, Christina izbucnește într-un râs strident: „Mă convertesc! Nu glumesc!“

Membrii delegației spaniole sunt de-a dreptul scandalizați. Prudentă, Christina nu-și face publică abjurarea decât când vârul ei, noul rege, Carol X, o asigură că bugetul ei propriu nu va avea de suferit. Atunci decide ca ceremonia publică să aibă loc la Innsbruck. Curând va intra în capitala tiroleză și va participa la o masă fastuoasă, însoțită de arhiducele Ferdinand-Carol, maestrul de ceremonie. În timpul slujbei este ținută sub observație. I se pune la încercare pietatea.

În fine, la 3 noiembrie 1655, ora 9.00, Christina, purtând o rochie neagră cu trenă, merge la biserica „Sf. Iacob“. Este ziua profesiunii de credință solemnă. Tot clerul este strâns în fața bisericii. Suverana tronează pe o estradă situată sub

un baldachin de catifea. Episcopul îi cere noii convertite să înalteze până la altar și să îngenuncheze. Ea citește tare, în latină, *Crezul* și jură pe Evangheliile să rămână credincioasă jurământului.

Procesul-verbal al ceremoniei, odată redactat, este semnat de câțiva dintre cei prezenți. Originalul trebuie să ajungă la papă, o copie la biblioteca Vaticanului, alta rămâne reginei, iar a treia arhivelor orașului.

Christina continuă să surprindă însă. Refuză să se împărtășească. Ea rezervă această onoare exclusiv papei și, într-o seară, primește invitație de la Vatican. ■

Adaptare de
Florentina DOLGHIN

CĂRȚI SOSITE LA REDACȚIE

TAGORE. ROMÂNIA. AMINTIRI (editor **Daniela Neacsu**; cu un cuvânt înainte de **E.S. Rajiv Bagra**, ambasadorul Indiei la București; ediție bilingvă româno-engleză).

Editura Paideia, București, 1998, 160 pp.: mărturii de presă privind vizita întreprinsă de marele scriitor indian în România, în noiembrie 1926 (Magazin istoric, nr. 1/1967).

Corneliu Tamas, Ion Constantin Vasile – MONUMENTE ARHIVISTICE VĂLCENE (cuvânt înainte de prof. **dr. Radu Vasile**).

Editura Conphys, Râmnicul Vâlcea, 1998, 426 pp., 15 000 lei: catalogul a 1 100 de documente din perioada 8 ianuarie 1392-1 ianuarie 1811.

Serafin Mărgan – DOUĂ SECOLE DE METALURGIE PE VALEA BISTREI.

Editura Timpul, Reșița, 1996, 184 pp., 12 p. foto: monografie consacrată Uzinei S.C. Socomet S.A. Oțelu Roșu, la împlinirea a 200 ani de existență.

Mite Măneanu – AGRICULTURA ȘI COMERTUL ROMÂNESC ÎN SECOLELE XVIII-XIX.

Drobeta-Turnu Severin, 1997, 240 pp.: pagini de istorie eco-

nomică, publicate sub egida Societății de Științe Istorice din România, Filiala Mehedinți și a Revistei de istorie și cultură Porțile de Fier.

Mihaela Carp – CERCUL ERORIL.

Editura Amurg Sentimental, București, 1998, 74 pp.: poemul unui suflet liber în închisoare, scris între 1970 și 1990.

MOGYORIA. MAGYARORSZAG, Ungaria și istoria magyarilor.

Editura Europa Nova, București, 1998, 416 pp.: scurtă istorie a Ungariei, publicată de Centrul European de Cercetări și Studii Istorice de la Veneția.

TRI VIZITA A.I. VIȘINSKOĞO V BUAHREST, 1944-1946. DOKUMENTI ROSSIISKIH ARHIVOV.

Editura Rosspen, Moskva, 1998, 248 pp.: ediția în limba rusă a volumului Misiunile lui A.I. Vișinski în România. Documente secrete (București, 1997: premiul „Eudoxiu Hurmuzaki“ oferit de Fundația Culturală Magazin Istoric din donația familiei Monica și Dimitrie Sturza).

Publicații periodice. Anuarul Institutului de istorie „A.D. Xenopol“, vol. XXXIII, 1996,

lași, 520 pp., 5 000 lei • Anuarul Institutului de istorie Cluj-Napoca, vol. XXXVI, 1997, 420 pp., 15 000 lei • Anuarul Albaniei, București, 1998, 208 pp.: numărul 4, editat de Uniunea Culturală a Albanezilor din România, consacrat Marii Uniri din 1918 • Glasul Bucovinei, nr. 1/1998: revistă trimestrială de istorie și cultură, Cernăuți-București, publicată de Fundația Culturală Română • Ilia, nr. 1, 2/1998: publicație editată de Biserica Ortodoxă Română din Vladimirovăt – Petrovasila, Iugoslavia • Magazin de filatelie, cartofile și numismatică, nr. 6-7, iunie-iulie 1998: lunar al Asociației Filateliștilor „Tomis“ Constanța, asociație care a împlinit 40 ani de la înființare • Armonia, nr. 3-4/1998: periodic social-cultural, editat de Centrul Internațional Ecumenic, cu relatări privind acordarea Premiului European pentru Ecumenism și Diplomei de Onoare a Academiei Internaționale pentru Studiul Istoriei Culturii și Religiei Excelenței Sale domnului Pierre Werner, Președintele de Onoare al guvernului luxemburghez, Membru de Onoare al Academiei Române.

Este 1 februarie 1908, ora 5.00 seara. Plouă. O perdea groasă de ceață estompează contururile. Pe malul noroios al fluviului Tajo, bacurile salută cu sirenele vedeta regală ce se apropie. Primul-ministru, Joao Franco, și miniștrii Cabinetului așteaptă familia regală portugheză care, după o ședere la Villaviçosa, se întoarce la Lisabona.

Țara traversează o criză gravă la acest început de an. Cele două partide care au alternat la conducere în secolul anterior nu au reușit să rezolve problemele reale. Inflația e galopantă, falimentele se țin lanț, Imperiul colonial portughez (*Magazin istoric*, nr. 10/1993) se rupe în bucăți. Carlos I, rege din 1889, este un monarh inteligent, dar exercițiul puterii el îi preferă vesela viață pariziană, vânătoria și cuceririle facile. În 1906, la 19 mai, l-a numit prim-ministru pe Joao Franco, care instituie o dictatură brutală și ineficace. Împotriva suveranului este acum majoritatea zdrobitoare a forțelor politice. Opoziția republicană marchează puncte. Înconjurat de câțiva confidenți și curtezani mărginiți, Don Carlos se izolează de toată lumea. Contra tuturor el păstrează o încredere oarbă în primul său ministru.

Întreg anul 1907 vulcanul mocnește. În primăvară este înăbușită cu cruzime o mișcare contestatară începută la Universitatea din Coimbra. Libertatea presei este îngrădită. Republicanii hotărăsc să organizeze, în noaptea de 28 spre 29 ianuarie 1908, o insurecție la

1908.

DUBLUL

REGICID

DE LA

LISABONA

Ilustrație din *La Petit Journal*, de duminică 16 februarie 1908, redând disperarea reginei Amelia în fața sofului și fiului, morți în câteva minute (sus)

Scena atentatului terorist

Lisabona. Avertizat la timp, Franco procedează la zeci de arești. Pe 31 ianuarie, în ajunul revenirii sale în Capitală, regele parafează un decret ce autorizează guvernul să deporteze în Africa, fără a fi judecată, orice persoană suspectă de conspirație împotriva statului. Monarhul își semnează astfel sentința la moarte.

Pe cheiul fluviului Tajo, mulțimea este foarte densă. Se șoptește că indivizi înarmați s-ar ascunde printre gură-cască. Serviciul de ordine aproape nu există. În sfârșit, vaporul acostează. Regele poartă uniforma de general. Soția sa, Amelia, fiica contelui de Paris, șeful Casei Regale a Franței, îl însoțește. O fetiță întinde reginei un buchet de violete și cameli. După onorurile militare, Don Carlos se întreține câteva minute cu Franco și cu ministrul de Război. Îl întreabă dacă traversarea orașului se va desfășura în siguranță. Dictatorul își dă cuvântul.

A tunci regele, regina și cei doi infanți, Ludovic-Filip și Manuel, iau loc într-o caleașcă descoperită. Don Afonso, duce de Oporto, fratele regelui, îi urmează într-un automobil. În mijlocul unei mari mulțimi, tăcută și aproape ostilă, cortegiul se îndreaptă spre palatul Necesidades, apoi intră în Piața Comerțului. Înconjurând statuia ecvestră a lui José I, vehiculele trec acum de-a lungul arcadelor care închid piața la vest, pregătindu-se să o ia la stânga, pe Strada Arsenalului.

Deodată, din mulțime răsună împușcături. Un om tânăr, cu aspect modest, în costum de ciclist, profită de confuzie pentru a se repezi spre echipajul regal. Se cățăără pe partea din spate a caleștii și își descarcă de trei ori revolverul în regele Carlos,

(Urmare din p. 82)

Întrebarea noastră este: cine era acel mijlocitor? Dacă nu este deja identificat, nu este exclus să fi fost chiar Moussu. Achiziționarea de către „Mossad” a vasului cu abur *Smyrnie*, acostat în portul Brăila, s-ar putea să fie tot opera lui Moussu.

Surprinzătoare este relatarea lui Adrian Gheorghiu, comandant, în vara anului 1944, pe un vânător de submarine (V.S.) la Constanța (*Magazin istoric*, nr. 11/1993). La începutul lui august 1944, comandantul navei a primit misiunea specială de a escorta în afara apelor teritoriale trei barcaze turcești cu refugiați evrei. Bineînțeles, misiunea era strict secretă. Numai că, puțin mai târziu, comandantul V.S.-ului a fost acostat în oraș de un necunoscut. Acesta, după ce și-a dat numele, reținut de Gheorghiu doar ca fiind armean (!), i-a spus comandantului navei că este unul dintre organizatorii transportului de emigranți, că are cunoștință de toate amănuntele transportului, inclusiv de ruta barazelor, și-l roagă să predea unui comandant turc o casetă cu hârtii și acte de valoare.

Deci, ce era strict secret pentru armata română, pentru misteriosul personaj era un lucru bine cunoscut. (Să nu uităm că în zona Constanța patrolau nu doar vase românești, ci și germane, iar observația era efectuată de ambele armate.) Cine a fost acel personaj misterios? Să fi fost V. Moussu? Conținutul casetei venea să mai suplimenteze depunerile acestuia la Atena sau Alexandria?

Se pare că acest Moussu, în umbra clandestinității, urmând cu tenacitate banul, a jucat chiar, involuntar, un rol mult mai mare decât al unui simplu escroc în anii războiului și imediat după. Deocamdată este doar o ipoteză; cercetări ulterioare vor lămuri, poate, mai bine lucrurile.

Prof. Nicolae PARASCHIU – București

aflat practic la capătul tevii. Ultimul glonț străpunge gâtul suveranului, rupându-i traheea. Din carotida secționată țâșnește un suvoi de sânge. Monarhul se prăbușește pe o parte, ca fulgerat. Într-o mișcare protectoare, Amelia se ridică în fața asasinului. Încearcă să-l împingă cu buchetul de flori, mai ales că acesta ridică din nou arma.

Drama durează câteva secunde. Când realizează că se s-a întâmplat, aghiotantul, aflat aproape, se aruncă asupra asasinului și îl ucide cu o lovitură de sabie. Ducele de Oporto, pierdut, sare din vehiculul său. Căii înaintează câțiva pași. Suntem la intrarea în Strada Arsenalului, chiar lângă Primărie. În umbra arcadelor Ministerului de Interne, se află un alt ucigaș. Este un bărbat înalt. Barba neagră, cap de culoarea zidului îl fac să semene cu un conspirator de operetă.

În această tragedie el a hotărât să nu apară decât în al doilea act. De sub mantia sa amplă, scoate o carabină de calibrul 44, cu încărcător cu repetiție. Se sprijină de un stâlp, ocheste cu grijă și apasă pe trăgaci de două ori. În caleașcă prinzul moștenitor, atins în față și în piept, se prăbușește. Un polițist intervine și îl doboară pe criminal. Amelia, acoperită de sânge, îl strânge la piept pe infantele Manuel, care a scăpat miraculos. Adunându-se, Don Afonso îi ordonă vizitiului să mobilizeze punctul medical al Arsenalului, de la câteva zeci de metri. Carlos este mort deja. Fiul său cel mare va muri la puțin timp după aceea. Ludovic-Filip nu va fi domnit decât 20 de minute...

La ora nouă seara, corpurile sunt duse la palatul Neceșsidas, în două mașini închise, escortate de un escadron de cavalerie. Regina Amelia își petrece noaptea așezată între cele două paturi unde se odihnesc regele și fiul său; cu mâna dreaptă pe fața sofului ei, căreia îi stătuse alături 22 de ani, și cu stânga pe capul prinzului asasinat. Noul

suveran, Manuel II, cel scăpat ca prin minune, are 18 ani. A doua zi el lansează un apel patetic: „Portughezi! un abominabil atentat mi-a umplut de amărăciune sufletul de fiu și frate. Știu că națiunea îmi împărtășește durerea și condamnă, indignată, această crimă oribilă și fără precedent în istorie...”. Dictatorul Franco este exilat. Un bătrân venerabil, amiralul Francisco Ferreira, îl înlocuiește la 4 februarie, în fruntea unui guvern de coaliție.

În numele unei indispensabile „întoarceri la calm”, poliția nu va face nimic pentru a-i căuta pe eventualii complici ai celor doi regicizi. Unul se numea Manuel Buiça, avea 30 de ani, fusese sergent de cavalerie, iar de opt ani era institutor particular la Lisabona; celălalt, Alfredo Costa, era vânzător într-un magazin de articole de fierărie. Se va spune că au acționat singuri. Curând, considerați martiri ai libertății, se deschide o subscripție pentru a le ajuta familiile, iar portretele lor se vând la lumina zilei.

In ciuda acestei politici de deschidere, Manuel II va fi incapabil să redreseze situația. Republicanii folosesc libertatea câștigată pentru a săpa temelile dinastiei și a convinge miile de indeciși. Dușmanii regelui triumfă la alegerile din 1910 (*Magazin istoric*, nr. 10/1975). La 4 octombrie același an, izbucnește o rebeliune în cadrul marinei. Ea amenință să cuprindă întreaga țară. Don Manuel preferă să abandoneze tronul decât să declanșeze un sângeros război civil. Stabilizat în Anglia, ultimul rege al Portugaliei se va stinge prematur, la 2 iulie 1932. Din același an, doctorul Salazar și-a impus la Lisabona revoluția inspirată de ideologia fascistă. Va guverna Portugalia, cu o mână de fier, aproape 40 de ani, până în septembrie 1968. ■

Adaptare de Florentina DOLGHIN

1911

În schimbul unui împrumut

Secretarul de stat al S.U.A., P. Knox, și reprezentantul nicaraguan, S. Castrillo, semnează, la 6 iunie 1911, acordul prin care două bănci americane preiau controlul finanțelor publice ale statului Nicaragua, în schimbul unui împrumut american.

God save the King

Începute la 22 iunie 1911, ceremoniile organizate la Londra pentru încoronarea regelui George V se prelungesc timp de o săptămână. Unul dintre momentele cele mai solemne este cel al ungerii. Regele este așezat pe tronul Sfântului Eduard. Arhiepiscopul de Canterbury se apropie, cu uleiul sfințit, și îl unge pe creștet, pe piept și pe palmele mâinilor. Apoi regele primește mantia și coroana. În sunetele clopotelor și în bubiul tunurilor, mulțimea aclamă: „God save the King!” (Dumnezeu să îl păzească pe rege!). Cu prilejul ceremoniilor de încoronare, proprietarii caselor situate pe traseul cortegiului regal fac afaceri frumoase.

Toaletă de după-amiază

Telex 1911

- Primă audiere în Statele Unite a Suitei întâi pentru orchestră, de George Enescu; orchestra Pillarmonicii din New York este dirijată de Gustav Mahler (11 februarie 1911).
- Moda pantalonului și a fustei-pantaloni, lansată la Paris, provoacă scandal (12 februarie 1911).
- Reichstagul autorizează o creștere progresivă, cu 515.000 persoane, a celor sub uniformă în timp de pace (24 februarie 1911).
- Este furată, din Muzeul Luvru, celebra „Gioconda”, creație a pictorului italian Leonardo da Vinci (22 august 1911). A fost păstrată timp de peste doi ani, până în decembrie 1913 de cel care o furase, un sticlă, Vincenzo Peruggia. Intenția lui era să o restituie Italiei, țara de unde o luase Napoleon, pentru a o duce în Franța.
- Mongolia trece sub protectorat rus (6 decembrie 1911).
- După un marș de 53 zile, Roald Amundsen și echipa sa ajung la Polul Sud (14 decembrie 1911).

Dialog cu Berlinul

După sosirea canonierei „Panther” în portul Agadir, ministrul de Externe german Kiderlen-Vächter a dispărut timp de 4-5 zile, iar Kaiserul s-a îmbarcat la bordul unei nave și a plecat spre mările polare. Abia la 9 iulie au reușit să stabilească francezii un dialog cu Berlinul. La ora 18.00, ministrul de Externe german îl primea pe ambasadorul francez, Jules Cambon, pentru un ceas, în apartamentul particular de la minister. Germania pretindea Franței în Africa un teritoriu aproape cât cel al acesteia. Criza s-a încheiat în noiembrie, prin cedarea de către Franța a unei părți din Congo. Germania recunoscând protectoratul francez asupra Marocului. În timpul crizei s-a petrecut și un fapt curios. La 21 august, agenția de presă Reuter primește o telegramă ce anunță începerea războiului între Franța și Germania. Abia după-amiază știrea a fost rectificată de la Paris și Berlin.

Călare pe Sena

Sosește la Paris, în luna iulie 1911, căpitanul de cavalerie

Petru I al Serbiei, în vizită la Paris

român N. Păun. Însărcinat de Ministerul de Război cu o misiune în Franța, el consideră că singura modalitate demnă de a ajunge pe malurile Senei este călare. Așa că parcurge 3 650 km în 58 zile, bătând toate recordurile de distanță și durată pentru un raid hipic.

Guma de mestecat

În acest an, americanii se dau în vânt după un nou produs. Deși în Europa nu a avut succes, guma de mestecat este foarte căutată peste Ocean. Ea este ob-

ținută dintr-un arbore ce crește în mod spontan în Mexic, din care, incizat, curge o rășină albă ce se îngălbenește în contact cu aerul și capătă consistență. Este apoi pregătită după un procedeu special și aromatizată.

Primul-ministru rus Piotr Stolipin (x), ce va fi asasinat la 26 septembrie; în imagine, pe puntea unei nave de război

1 9 1 2

Lenin fură

Când apare primul număr al ziarului bolșevicilor, *Pravda*, la 5 mai, Lev Troțki este indignat că Lenin i-a furat titlul unui ziar pe care el îl publicase un timp la Viena, în anul 1909.

Kovacs contra Tisza

În iunie, la Budapesta, un deputat al opoziției, un anume Kovacs, trage două focuri de revolver asupra președintelui Camerei, contele Tisza. Partidele de opoziție sunt hotărâte să împiedice cu orice preț votarea legilor militare. Contele Tisza îi dă afară pe cei 150 membri ai opoziției, porțile Parlamentului fiind păzite de jan-

Afiș chinezesc pentru coniacul francez

darmi. Cum legile sunt totuși votate, Kovacs protestează printr-un atentat, eșuat, apoi își trage un glonte în cap, dar supraviețuiește.

Prima lovitură

Marti, 8 octombrie, toată lumea – sub arme. Începe primul război balcanic, între Grecia, Bulgaria, Muntenegru, de o parte, și Turcia, de cealaltă. A doua zi de dimineață – scrie *L'Illustration* – pe colina Gorița, ce domină Podgorița, regele Nicolae I al Muntenegrului urmărește pe fiul său Petru, care trage prima lovitură de tun. Bombardarea Planniniței, ce poate fi zărită clar dincolo de frontieră, a fost primul act al ostilităților.

Permis de fotografiat

Nu există în secolul nostru vreun mare război fără fotoreporter. Cititorul care privește în liniște o poză emoționantă nu realizează adesea dificultățile peste care a trebuit să treacă autorul acesteia. Trimis la Sofia,

După proclamarea Republicii Chineze (ianuarie, 1912), Yuan Shikai, viitorul președinte, ordonă să i se taie părul, ca semn de modernizare

domnul Horace Grant, de la *Daily Mirror*, așteaptă permisiunea să plece către graniță. Se prezintă la cazarea cavaleriei. După îndelungi tratative cu un ofițer, căruia trebuie să-i dovedească faptul că nu este în serviciul nici al Turciei și nici al Austriei, primește autorizația de a face câteva fotografii în curtea cazărmei. Chiar în acel moment, un alt ofițer îl arestează, în ciuda protestelor sale. Conduc sub escortă la Cartierul general, reușește, din fericire, să îl anunțe pe ministrul Marii Britanii, care îi obține eliberarea. Abia

Telex 1912

- *New Mexic* devine al 47-lea stat al Statelor Unite (ianuarie).
- Robert Scott atinge Polul Sud, după Amundsen, și moare pe drumul de întoarcere (ianuarie).
- Abdică ultimul împărat al Chinei (februarie).
- Cel mai mare transatlantic din lume, „Titanic”, se scufundă la 15 aprilie, lângă Terra Nova.
- La Saint-Cloud, o suburbie a Parisului, au loc, la 1 iunie, primele campionate de tenis din lume.
- Kaiserul Wilhelm II și țarul Nicolae II declară prietenia dintre Germania și Rusia indestructibilă (7 iulie).
- La 24 iulie, se inaugurează pavilionul de pe insula „Monte Carlo” din Cișmigiul.
- Adunarea națională albaneză proclamă independența Albaniei (28 noiembrie).

scăpat, Grant, reporter înfocat, dejoacă, peste două zile, supravegherea santinelelor de la porțile Sofiei și pleacă, cu unitățile unui regiment, către front. La 2 km de oraș, un soldat din gardă îi barează drumul și amenință să îl împuște, iar un altul, călare, vrea să îi ia aparatul. Readus la Sofia, sub pază, Grant este din nou arestat. Abia mai târziu, la sfârșitul lui octombrie, reușește să obțină un permis oficial.

Trenul lui Caragiale

La 19 noiembrie, sicriul cu corpul neînsușit al lui Ion Luca Caragiale, mort la Berlin, în iunie, ajunge în Gara de Nord, cu „un tren din direcția Predeal, scria *Epoca*. Vagonul, sigilat, poartă doar inscripția Breslau-Bukarest și nu are nici un act de însoțire, documentele pierzându-se prin Austria. Întrebat ce știe despre misteriosul vagon, șeful trenului răspunde că nu are

D-ra Broquedis, campioană de tenis la jocurile olimpice

nici o cunoștință despre ce conține. La Predeal, unde i s-a atașat, i s-a spus în treacăt că ar fi în el osemintele unui boier”.

Nefertiti la Berlin

În timpul săpăturilor din anticul oraș egiptean El-Amarna, arheologul german Ludwig Burckhardt descoperă bustul reginei Nefertiti, soția faraonului Amenofis IV (1364-1347 î.e.n.). Foarte puțin deteriorat (numai la urechi și ochi), permițând deci o reconstituire fidelă originalului, bustul este încredințat muzeului din Berlin, cu acordul Administrației naționale egiptene de antichități.

Florentina DOLGHIN,
Ioan LĂCUSTĂ,
Dorin MATEI

PREȘEDINȚI LA CASA ALBĂ

(1981–1988)	↘	ÎN COFĂI	↘	OSTENI CU ARCUL	↘	(1845–1849)	↘	(1969–1974)
(1801–1809)		(1974–1977)		RĂSĂRITENI		ÎN FASOLEI		
↘		↘		↘		↘		↘
ÎN HAOSI	→		INSTITUTE DE ÎNVĂȚĂMÂNT	→				
STĂRC ALB								
↘						KATIA XENOPOL	→	
ÎN CADĂI	→		ACESTA DIN LISTĂ	→			PLINE DE APĂ	
ÎN FAȚA INSTANȚEI			(1881–1885)					
↓	↘	ÎN ACEST LOC	→ ↓			ÎN LUNĂ	→ ↓	
		PASĂRE SOLITARĂ				(1797–1801)		
	CÂNTEC DE GREIER	→ ↓			ÎN LADĂ	→ ↓		(1992–?)
	ÎMBRĂCĂȚĂ FRUMOS				DÂNSUL			
↘				ODGON DE TRAS VASELE	→ ↓			↘
↘				ZIUA CE-A TRECUT				
PARAVAN PRIETENUL LUI HARAP-ALB BOLD	→			↘			STIL ARHITECTONIC GREC	
↘		ÎN DUELI	→		ZECI DE SUTE	→	↘	
		GUST DE MIGDALĂ			CLANȚA UȘII			
1841	→	↘			↘			
PASTĂ DE FRUCTE								
↘			ÎN PIVĂ	→		ÎN CONTORI	→	
			ÎN MARTIE					
CONDUCĂ- TOR SLAV	→		↘	RĂMAS BUN	→			
(1977–1981)								
↘						CON GOLI	→	

Prof. Gheorghe BRAȘOVEANU

Concursul Magazin istoric, ediția 1998

MAREA UNIRE – 80

A treia serie de întrebări

1. „Istoria românilor ne arată – scria Ion Ghica în partea întâi din lucrarea sa **Convorbiri economice** – că unirea a fost totdeauna țelul cel mai dorit al lor, de la descălciitoare și până astăzi...”

În ce an a fost tipărită scrierea?

- a) 1865
- b) 1870
- c) 1872

2. Cum se numea organismul creat la 9 aprilie 1918, prin decret semnat de regele Ferdinand I, însărcinat cu „administrarea provizorie a Basarabiei?”

- a) Guvern provizoriu
- b) Consiliul de directori
- c) Consiliu de Miniștri

3) Galeria centrală a Bibliotecii Vaticanului a găzduit o semnificativă expoziție cu măruri ale continuității și unității românești (foto 1).

Cum s-a intitulat expoziția?

4) „Românii să aibă o limbă și literatură comună pentru toți”, scria o publicație din anii '40 ai veacului trecut.

Numele ei.

- a) Propășirea
- b) Dacia literară
- c) Magazin istoric pentru Dacia

MAREA UNIRE

5) În ce sală s-au desfășurat lucrările Congresului general al bucovinenilor care, la 15/28 noiembrie 1918, a hotărât „unirea necondiționată și pe vecie a Bucovinei în vechile ei hotare până la Ceremuș, Calacin și Nistru cu Regatul României“?

6. Pavilionul Bucovinei la prima Expoziție-târg generală a industriei românești, organizată la trei ani de la Marea Unire (foto 2).

Câte firme au participat la acea Expoziție?

7. La 20 septembrie 1918, președintele S.U.A., W. Wilson, primind o delegație a naționalităților din Imperiul austro-ungar, între care și reprezentantul românilor, a apreciat pentru prima oară caracterul anacronic al acestui imperiu, care de mai multe secole era o închisoare a popoarelor.

În care saloan al Casei Albe a avut loc întrevederea?

8. La care manifestare culturală, din 28 iunie 1936, a fost făcută această fotografie? (foto 3).

9. La adunarea istorică de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 a participat și o delegație a Sfatului Țării din Basarabia.

Din cine era formată?

10. Care dintre participanții direcți la Marea Unire arăta că aceasta a fost „dorită de toată suflarea românească, de la Tisa până la Nistru și Marea Neagră, și de la Hotin până la Dunăre“?

- a) I. Flondor
- b) Șt. Cicio-Pop
- c) I. Pelivan

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

TALON DE PARTICIPARE

SOTIA LUI RADU CEL FRUMOS

(Biverb: 5, 7)

AA

AAAA
AAAA
AAAA
AAAA

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția integralei *Figuri bizantine*: C-R-RAM-VASILE-IS-UNITI-ANA-TEODORA-CA-SEPT-C-CURU-NO-JUSTINIAN-ZOE-ERIS-MIR-TRIST-N-CAINTA-ROMAN-A-N-O-IRIS-UT-BIZANTINI-MAT-LEON

Soluția jocului din numărul trecut:

– p. 68: Cancelar (CA-N-CE-LA-R)

SEMNUL VICTORIEI

(Triverb: 6, 2, 5)

AN(L) iRiR

Gheorghe BRAȘOVEANU

DIALOG CU CITITORII

DOMICILIU FORȚAT

DL. ION DEDU, din Ploiești, ne-a trimis următoarea precizare: Am urmărit cu deosebit interes serialul consacrat de revista dvs. Băncii Naționale a României. În suita guvernatorilor evocați s-a aflat și Tiberiu Moșoiu (nr. 3/1997, p. 35), despre care se spune că „a înțecat din viață la București, în anul 1953”.

Întâmplător, pot să aduc unele precizări și completări. Știu că începând cu 8 noiembrie 1947, Tiberiu Moșoiu a avut domiciliu forțat în comuna Niculești, din jud. Buzău, unde tatăl său – generalul Traian Moșoiu – avusese o moșie și unde construise o școală ce funcționează și azi. Pe timpul domiciliului forțat, Tiberiu Moșoiu a locuit în casa prietenului său Pompiliu Arsenescu. Din certificatul de deces, a cărui copie legalizată am reușit să mi-o procur, rezultă că Tiberiu Moșoiu a murit în comuna Niculești, jud. Buzău, în ziua de 13 decembrie 1951. Decesul a fost trecut în registrul stării civile la nr. 4, din 1952, luna februarie, ziua 20, în comuna Niculești, județul Buzău...

Să mai spunem că în același certificat de deces, la rubrica data nașterii este menționat anul 1897 și nu 1898, cum a apărut în revista dvs.

Mulțumind corespondentului nostru pentru precizări, le vom transmite și arhivelor Băncii Naționale a României (coordonator secretar general al B.N.R., dl. Cristian Păunescu).

GENEALOGIE

DL. IOAN BIZĂU, economist, din Blaj, asiduu cititor, după cum ne mărturisește, al revistei noastre, ne scrie că i-a plăcut în mod deosebit articolul colaboratorului nostru Ștefan S. Gorovei despre Constantin Gane, din nr. 5/1998.

Totodată, corespondentul nostru blăjean ne trimite și o copie după

Genealogia voevozelor din sec. XIV, publicată de dr. Alexandru Filipașcu, în *Istoria Maramureșului* (București, 1940).

Alexandru Filipașcu (1902-1952) a fost asistent și apoi șef de lucrări la Centrul de studii și cercetări privitoare la Transilvania, din Sibiu (1943-1948) și, apoi, profesor la Seminarul pedagogic (1945-1948) și la Institutul teologic din Cluj (1949-1952).

ANUAR

Primum din partea MUZEULUI MARINEI ROMÂNE, din Constanța, semnarea despre primul număr al Anuarului Muzeului Marinei Române. Editat prin efortul propriu al Statului Major al Marinei Militare, într-un tiraj de numai 100 (una sută) de exemplare, Anuarul – sperăm noi – va fi publicația specifică instituției noastre, unicat în țară, prin care să dovedim că existăm și că suntem la nivelul celorlalte muzee.

Anuarul poate fi procurat de la sediul Muzeului Marinei Române, Constanța, str. Traian, nr. 53.

Semnează: șeful Muzeului Marinei Române, comandor JIANU MOLDOVAN, care ne mai comunică că Consiliul științific al Muzeului Marinei Române apreciază în mod deosebit revista ce editați – Magazin istoric – fiind de profilul preocupărilor noastre.

PE SCURT

Semnălăm și următoarele contribuții ale cititorilor noștri.

Prof. ION DIACONEASA, din Galați: investigații documentare privind acordarea orașului Galați a statutului de porto-franco, intrat în vigoare la 1 iunie 1837.

M. RASIDESCU, din București: ipoteze privind „existența Mării Pano-nice pe vremea expediției argonautilor”.

MIHAI POPESCU, din Iași: un document privind moartea eroică, la

20 octombrie 1916, a unchiului d-sale, învățătorul Petru V. Popescu, locotenent post-mortem.

Preot ADRIAN SCĂRLĂTESCU, din com. Buiești, jud. Ialomița: un istoric al bisericii cu hramul „Sfântul Nicolae” din Buiești, ctitorie din 1843 a Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica, în vremea când era stareț al mănăstirii Cernica; studiul a fost publicat în *Vestitorul ortodoxiei*, an VII, nr. 130, 15-28 februarie 1995.

AJUTOARE DIN SUECIA

SILVIA SCHÖNBERGER, din București, ne scrie despre anii de secetă care s-au abătut în 1946-1947 peste Moldova și pe care i-a trăit, elevă fiind, la Iași. Evocă ajutoarele primite din Suedia.

În toamna anului 1947, o rază de lumină a apărut la Iași, venind tocmai din Suedia, căci s-a început a se primi de acolo, de departe, supă de mazăre, brânză topită și pesmet din felii de pâine. S-au înființat „cantine suedeze”.

Și s-au primit așa, cantități mari de hrană în spitale, la cantinele studentești etc., până târziu.

Și tot în toamna lui 1947 s-au primit din Suedia haine bune, călduroase, unele purtate, altele nu, și pentru copii, și pentru adulți.

Lată că în toamna acestui an – scrie d-na Schönberger – se împlinesc 51 ani de atunci, dar încă n-am uitat, și-mi amintesc cu bucurie ajutorul de atunci, de la oameni pe care nu i-am cunoscut niciodată.

O scrisoare de mulțumire a trimis d-na Schönberger și Casei Regale din Stockholm, care i-a răspuns:

Precizăm că ajutoarele trimise de Crucea Roșie suedeză au fost aduse în România de contele Folke van Bernadotte. Tot prin intermediul contelui aveau să fie aduse în țară și ajutoarele Crucii Roșii norvegiene, de a căror distribuție s-a îngrijit prințesa Margareta Sturza (*Magazin istoric*, nr. 4/1993).

DRAGI CITITORI,

Cumpărându-vă ziarul preferat, ați constatat desigur că el s-a scumpit. Creșterea de preț se datorește aplicării și presei scrise a TVA-ului. Redacția Magazin istoric a luat hotărârea să suporte singură, până la sfârșitul anului, această diferență de preț, ca un gest de solidaritate cu cititorii noștri.

CONTENTS (Romanian History) I. Luceac, A. Căpușan, I. Mamina, P. Otu 1918. Bukovina – A Page from the History of the Great Union • **R. Bogdan** Peleş, 1948. Inventory of the Former Royal Art Objects (IV) • **O. Bozgan** French Diplomatic Reports about the Leaders from Bucharest, during the Fifties • **F. Acatrinei** The Romanian Broadcasting Corporation pays for the War Debts • **M. Conovici** The Political Police intercepts Foreign Broadcasting Stations • **C. Troncotă** *La Securitatea* – the First Years (II) • **Gr. Răduică** Soviet Military Advisers • **M. Cantacuzino** 1940-1950. Recollections of a Princess (II) • **I. Lăcustă** A Foundation of the Romanian Oilmen in the Hertza County • **A. Silvan-Ionescu** 1848. Ball and Revolution in Bucharest • **S. Cristescu** Hortense Cornu – Confidante of King Carol I (III) • **I. Lăcustă** Pages from the Petroleum History (V)

SOMMAIRE (Histoire roumaine) I. Luceac, A. Căpușan, I. Mamina, P. Otu 1918. Bukovine – une page de l'histoire de la Grande Union • **R. Bogdan** Peleş, 1948. L'inventaire des biens culturels de la Maison royale (IV) • **O. Bozgan** Les leaders bucarestois des années '50 dans des rapports diplomatiques français • **F. Acatrinei** La société roumaine de radio paie des dégâts de guerre • **M. Conovici** La police politique surveille les émissions radiofoniques étrangères • **C. Troncotă** *La Securitate* – les premières années (II) • **Gr. Răduică** Les conseillers militaires soviétiques • **M. Cantacuzino** 1940-1950. Souvenirs d'une princesse (II) • **I. Lăcustă** Une fondation des pétroliers roumains dans la région de Herza • **A. Silvan-Ionescu** 1848. Bal et révolution à Bucarest • **S. Cristescu** Hortense Cornu – une confidente du roi Carol I (III) • **I. Lăcustă** Pages de l'histoire du pétrole (V)

Содержание (Румынская история) И. Лучак, А. Кэпушан, И. Мамина, П. Оту 1918 г. Буковина - страница истории Великого Объединения • **Р. Богдан** Пелеш, 1948 г. Опись бывших королевских предметов искусства (IV) • **О. Бозган** Руководители Румынии 50-ых г. в французских дипломатических документах • **Ф. Акатриной** Румынское Общество Радиовещания платит военные убытки • **М. Конович** Политическая полиция наблюдает над передачами иностранного радиовещания • **К.Тронкотэ** *Секуритате* - первые годы (II) • **Гр. Рăдуйкэ** Советские военные советники • **М. Кантакузино** 1940-1950. Воспоминания принцессы (II) • **И. Лăкустэ** Создание румынских нефтяников в области Герце • **А.Силван-Ионеску** 1848 г. Бал и революция в Бухаресте • **С. Кристеску** Ортанс Корно, наперсница короля Карола I (III) • **И. Лăкустэ** Страницы истории нефти (V)

INHALT (Rumänische Geschichte) I. Luceac, A. Căpușan, I. Mamina, P. Otu 1918. Bukovina – eine Seite aus der Geschichte der Grossen Vereinigung • **R. Bogdan** Peleş, 1948. Die Bestandaufnahme der Güter des Königlichen Palastes (IV) • **O. Bozgan** Französische diplomatische Berichte über einige Bukarester Führer aus den '50-er • **F. Acatrinei** Die Rumänische Rundfunk Gesellschaft zahlt Kriegsschadigungen • **M. Conovici** Als die politische Polizei überwachte die fremde Rundfunksendungen • **C. Troncotă** *Die Securitate* – ihre ersten Jahren (II) • **Gr. Răduică** Die sowjetische militärische Berater • **M. Cantacuzino** 1940-1950. Die Erinnerungen einer Prinzessin (II) • **I. Lăcustă** Eine Stiftung der Erdölerzeuger in der Herza Gegend • **A. Silvan-Ionescu** 1848. Ball und Revolution in Bukarest • **S. Cristescu** Hortense Cornu – Vertraute des Königs Carol I (III) • **I. Lăcustă** Aus der Geschichte der Erdöl-Erzeugung (V)

SUMARIO (Historia romana) I. Luceac, A. Căpușan, I. Mamina, P. Otu 1918. Bucovina – una página de historia de la Gran Unión • **R. Bogdan** Peleş, 1948. Hacer el inventario de los objetos de arte ex reales (IV) • **O. Bozgan** Informes diplomático franceses sobre los líderes de Bucarest de los años '50 • **F. Acatrinei** La Sociedad Rumana de Radio paga daños de guerra • **M. Conovici** La policía política vigila las emisoras de radio extranjeras • **C. Troncotă** *La Seguridad* – los primeros años (II) • **Gr. Răduică** Los consejeros militares soviéticos • **M. Cantacuzino** 1940-1950. Los recuerdos de una princesa (II) • **I. Lăcustă** La fundación de una iglesia de los petroleros rumanos en el país de Hertza • **A. Silvan-Ionescu** 1848. Baile y revolución en Bucarest • **S. Cristescu** Hortense Cornu – confidente del rey Carol I (III) • **I. Lăcustă** Páginas de la historia del petróleo (V)

magazin istoric

Apare lunar, se găsește de vânzare la chioșcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile P.T.T.R., factorii poștali de la orașe și de la sate; difuzare redacție, Constantin Mușat, telefon: 315.09.91

ABONNEMENTS: RODIPET S.A., P.O. BOX 33-57

FAX +40-1-222.64.07 sau 222.64.39

telex: 11995 – Piața Presei Libere, nr. 1,

Sector 1, București, România

Abonamentul pe un an – 80 dolari U.S.A. (țări europene);

90 dolari U.S.A. (țări extraeuropene)

Revista Magazin istoric poate fi găsită pe INTERNET la

<http://www.itcnet.ro/history/magazin.htm>.

E-mail: mistoric@itcnet.ro

Tiparul executat la R.A.I. – Imprimeria „Coresi” – București

ISSN 0541-881X

Lei 4 000

magazine

● *Lideri
comuniști români
în arhive pariziene*

● *Christina,
regina
nărăvașă*

● *Eliot Ness
versus
Al Capone*

